

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૯૬૭ વર્ષ

પુસ્તકનું નામ ૨૧૧૨૪૬ ૨૧૨૨૧

વિષય ૬-૩૬

શાહજી શહેરા.

પ્રકાશક,

શાહ મગજદાસ લલુભાઈ બુક્સેલર.

લીમપાયોક-સુરત.

સને ૧૯૨૧

શ્રી નારાયણ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ લીમપાયોક-સુરત.

કીંમત સવા રૂપીઆ.

ગુજરાત વિધાપીઠ
૮૨૬૭ ગ્રંથાલય

ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ

પ્રસિદ્ધ કર્તાએ આ પુસ્તકના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા
છે, માટે કોઈએ છાપવું નહિ છપાવવું નહિ

આ બુકના પા. ૧ થી ૧૯૯ ના પેજ અમરેલી
(કાઠીયાવાડ) અબદુલ્લા હસિમાઇલે પોતાના ઇસલામ
સદ્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યા.

આ બુકના આગળના પાન ૮ સુરત લીમડાચોકમાં
આવેલા પોતાના ‘ શ્રી નારાયણ ’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
મંગળદાસ લલ્લુભાઈએ પોતાને માટે છાપી ત્યાંથીજ
પ્રગટ કરી.

તા. ૨૧-૪-૧૯૨૧

ખાસ ચુંટી કહાડેનાં સંગ્રહવા યોગ્ય પુસ્તકો.

કાયદાનો શીક્ષક.	૧૨-૦-૦
પીનલકોડ.	૭-૦-૦
ધરવડીલ-ધણી વિપયોગી ખાગતોથી ભરપુર.	૬-૦-૦
સીવીલ પ્રોસીજર કોડ સંપૂર્ણ ટીકાવાળો.	૮-૦-૦
હિન્દુ લેા-મેદનકૃત ઇંગ્રેજીનો તરજુમો	૮-૦-૦
પુરાવાનો કાયદો અગીરઅલીની ઇંગ્રેજીમાં ગુજરાતી તરજુમો.	૮-૦-૦.
પોલીસ પટેલનો કાયદો (મુખીનો)	૧-૮-૦

ગળવાનું ડેકાણું

બુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ

લીમડાચોક—મુરત.

નવીન નોવેલો!   નવીન નોવેલો!!

ખાસ ઉપયોગી.

કઠોર કચ્છી કે ઉછળતું મુદ્દું ભાગ ૧લો. ૨-૮-૦

„ „ ભાગ ૨જો. ૩-૦-૦

સુધારાનો સાર કે કીરગતનો પ્રહાર. ૧-૮-૦

કામુલના કાળા મેઢાં. ૧-૮-૦

ચેરાગે ધરગ યાને સંસારનો સાથી. ૨-૦-૦

શાહજાદા શહેરા ૧-૮-૦

તુરકી સામે મઢાલીયન કાવતરું. ૧-૪-૦

ખલીફ હાફેઝ અલ-રસીદ. ૧-૮-૦

ધસલાગના સાચા મોતી. ૦-૧૨-૦

હનુમાનની મૂર્તિ. ૧-૮-૦

ખૂની બેગમ. ૧-૮-૦

દરીયાની ડાકણ. ૨-૦-૦

ગળવાનું ઠેકાણું

પ્રુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ

લીંગડાચોક-મુરત

ॐ सङ्गीतना शोभीना मोटे ॐ

भास खुंटी कडाडेला

दीलभुश पुस्तको.

— ईनोग्राफ गायन संग्रह. —

भाग १ थी ८ कम्पलीट जे हजर

भायननो मोटे जथो कीं. ३. ३-०-०

न्यु सुंदर गनदर गायन प्रकाश १- ०-०

गजल काव्यभाणा नाटकनी

वित्तग गजलो ०-१२-०

सङ्गीत कणाधर.

०-१२-०

जगरना वा

०- ६ ०

राग रागशीनो मोटे संग्रह.

०- ६-०

रमुछ गायन संग्रह.

०- ४-०

गणवानु ठेकाणु:-

भुक्सेलर लहलुभाध नारणदास.

लीगडाचोक-सुरत.

થે રા ગે ઈદમ.

અથવા

સંસારનો સાથી.

આ કીતાબના વાંચનથી એક માણસ પોતાના સંસાર, વ્યવહાર, ધરખાર અને પોતાની ઓલાદને, માલ મીલકતને, સગા વ્હાલાંઓને અને એકંદરે દુનીયાના ધણાંક કામોમાં કતેદગાંદ ધોરણે રચીને પોતાની જીંદગી સુખી સંતોષી અને આનંદી બનાવી શકે છે. ખરેખર આ કીતાબ જીંદગી જોગ-વવાનો એક સાચો ભોમોયો છે પાકું સોનેરી પુરું કીમત જે રૂપીઆ. પોરટેજ અલગ.

બુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ

લીમડાચોક—સુરત.

જરૂર વાંચો !

જરૂર વાંચો !!

ખાસ વાંચવા

અને

→ બોધ લેવા લાયક ←

— સ્પેસિયલ —

ડીટેક્ટીવ નોવેલ.

હનુમાનની મૂર્તિ અથવા ચક્રદાર ખુન. ૧-૮-૦

કાબુલના કાળા મેંદા યાને કાપેલું માથું. ૧-૦-૦

દરીયાની ડાકણ. ૨-૦-૦

ખૂની જોગમ કાવાદવાનો ચીતાર. ૧-૮-૦

મળવાનું કેકાણું

બુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ

લીમડાચોક-સુરત.

ઉર્દુ અખાનમેં !

ઉર્દુ અખાનમેં !!

ગઝલ કવાલીયોંકે શોખીનોકે લાયે

“ દીલખુશ કીતાબો ”

ગઝલે મેદશીલ ઉર્દે પરસ્તાને કવાલી. ૧-૦-૦

ગહેશીલે મંજુલ ઉર્દે ગોદરે કવાલી. ૦-૧૨-૦

ચગનમેં પુરખ્દાર ઉર્દે કવાલીઓ

ગુલઝાર. ૦-૪-૦

ગઝલે ખ્દાર ઉર્દે ગુલશને કવાલી. ૦ ૪-૦

પરસ્તાને મુંગહ ઉર્દે ખ્દારે ખુલખુલ. ૦-૪-૦

ગઝલે દીનાગમ ઉર્દે દીલખુશ કવાલી ૦-૪-૦

ગોદરે હસ્ક ઉર્દે ખુલખુલે કવાલી. ૦-૪-૦

મળવાનું દેખાણું

ખુકસેલર લલ્લુભાઈ નારજહાસ

લીમચોક-સુરત.

શાહજાદી શહેરા.

પ્રકરણ ૧ પહેલું.

ખરી ખુબસુરતી.

“ હિસમાન, તું કહે છે કે તેણી ધણીજ ખુબ સુરત છે. ? ”

“ હા, હું તેણીને ખુબસુરત ગણું છું. ખુબ સુરતીના બાળમાં દરેકના વિચાર જુદા જુદા છે, અને તે તેઓને મુજારક છે. ખુબસુરતીના ધણાજ પરેશતારે પણ સંપૂર્ણ ખુબસુરતી કેવા પ્રકારની હોવી જોઈએ, તે કહી શકતા નથી. જો એક માણસ પોતે મંગોલીઅન હશે, તો તે પહોળા અને ચપટા ચહેરા પસંદ કરશે, અને તે આંખનીચેના ઉપસી આવેલા હાડકા, નીચું કપાળ, મોટા કાન, નાના પગ અને સાંકડી આંખો, પસંદ કરશે. સીધી જોખાં જડા માથા, જે સજીગારવાને નાળીએરીના

પાંદડાં, અને જાડા હોઠ, ખુબસુરતીની નીશાનીઓ છે; પણ જે સધળી ખુબસુરતી ઉપરાંત એક સ્ત્રી ના નાકમાં મોટી વાળી હોય છે તો તેણી એક ફાંકડી ઓરત લેખાય છે. પણ ચકચકીત ઠાળી આંખો સફેદ મુખડો અને ટુકામાં આખા બદનનો સુંદર ધાટ, એ બધા એક તુર્કી ખુબસુરતીના લુપ્તો છે. જે એક તુર્કી અબળા પાસે એકાદ વીંટી દશે તો તમે તે આંગળીપર પસંદ કરશો. અને નહિ કે નાકમાં, પણ જે અબળાની ખુબસુરતીની હું તારીફ કરું છું, તેણી ખરેખર બહુજા આભા પ્રકારનું હોસન ધરાવે છે. ફાઝીલ, જે કે તું કુદરતી ખુબસુરતીનો પરેસતાર નથી, તોપણ જે તું તેણીને જોવા નશીબવંત નીવડે તો ખરેખર તું મારા મતને મળતો થાય.”

ઉસમાનના મોઢે હૃદયી જવાદા એક અબળાની ખુબસુરતીની તારીફ સાંભળી ફાઝીલ ઔર ખી વધારે અભયમ થયો. તેણે પાછું પુછ્યું “ તેણી ખુબસુરત છે, અને વળી તુર્કી બોલી પણ જાણે છે ? ”

હસમાને જવાળ આપ્યો. “ હા, તેણી તુર્કી સારી છટાથી બોલી જાય છે. આ વાતેજ મને પણ તારી માફક અજબબીમાં ગરક કીધો છે, અને જેમ તું કહેવા લલચાય તેમ મને હંફાવ્યો છે. જ્યારે શહેરાના પગમાંથી મેં કાંટો ખેંચી કાઢ્યો, કે જે ધણેજ સુંદર હતો-પમ, અને નહિ કે કાંટો, -ત્યારે તેણીએ પહેલાં તો પોતાની અરખી બાષામાં મારો ઉપહાસ માન્યો. અને પછી મારી અજબબી વચ્ચે તુર્કીમાં પણ મારો પાક માન્યો ! ખરેખર એ અજબબી જેવું છે, નહિ ? ”

“ ધણેજ હેરત ઉપજવનારી વાત છે.” શા ઝીલે જવાળ આપ્યો, “ પણ તારું મગજ સાચુત હાલતમાં રહે એ વિષે હમણાં મને જરા ખાસ્તી લાગે છે. ખરેખર તારી વાર્તા તો પેલા સીધી ગુલામને મળતી આવે છે. નામજ નાદીર, આ વિષે તમારો શો મત છે ? ”

જે માણસને નામજ નાદીરના નામે બોલાવવામાં આવ્યો, તે પહેલાં તો કાંઈપણ જાનો જવાળ આપ્યા વગર એક બે પણ વિચારમાં નિચોરમાં

પોતાનો હુકમે ગમડાવતોજ રહ્યો: પછી તેણે શાંત રીતે જવાબ આપ્યો.

“ હા, પેલા સીધી ગુલામની જેવીજ વાત બની છે. પણ હું જુલતો ન હોઉં તો પેલા ગુલામે એક સિંહના પંજમાંથી કાંટે ખેંચી કાઢ્યો હતો. કે જપારે આ ખુબસુરત કહેવાતી અબળા કાંઈ સિંહજ નથી. પણ અમીર હિસમાન તમે સાવચેતીમાં રહેજો; તેણી કદાચ પોતાને એક સિંહજ તરીકે સાબીત કરશે ! ”

આ કહ્યું બોલો સાંભળી જુવાન હિસમાન બોલ્યો “ તમારા શબ્દો એક માણસને ધુળવવા પુરતા છે. વાત ઠંડી પાડવાની તમારી રીતો ધણા કુર પ્રકારની છે, ઓરત જાત વિષે બોલતાં તમે એક પણ સારો બોલ વાપરતા નથી. દુકામાં નાવળ ના દીર મને સાફ તમારા મોઢાપર કહેવા દો કે તમે અબળા જતીને ધિક્કારનારા છો.”

નાદીરે આનો કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. તેણે હુકમે ગમડાવવો ચાલુજ રાખ્યો, અને અમાઉ આશક મુગોમંતર મઈ બેઠો.

આ ત્રણે પુરુષો એકજ તંબુમાં રહેલા હતા. નાદીર એક ધણો એકાંત માણસ હતો. તે કોઈ સાથે બેળાતો નહિ તેમજ વાત પણ ન કરતો, અને જે અજાણ્યા બહેળા દેશમાં તેઓ શોધખોળ કરવા ઉતરી પડ્યા હતા, તેના એકાંતપણામાં નાદીરનું એકાંતપણું જમણું બેઠેલું ઉભરાઈ નીકળેલું લાગતું હતું. જો કે તે જુવાન હતો, પણ તેના માથા અને હાડીમાં જગેજગ સફેદ બાલ નજર આવતા હતા. તેના કપાળપર શીકરની ઉંડી લોટીઓ દેખાતી હતી. અને તે હુકદાના ગોળને ગોળ આકારમાં ઉંચે ચઢતા ધુમાડા વચ્ચે તેની આંખો બારે અને સુસ્ત જણાતી હતી-તેની આંખોને ઉંધની જરૂર હતી. પણ તે ઉંધથી બેનસીબ હતો.

આપણી વાર્તાના પીઠાં બે જુવાન્યા ઉસમાન અને શાહીલ કાણ અને કેવા છે તેની નોંધ લેવી અહીંઆ આવકારદાયક થઈ પડશે.

ઉસમાન એક અમીરી ઓલાદનો જુવાનો હતો. તેનો પેદર ઇસ્તમ્બુલમાં એક મોટો અમીર કહેવાતો હતો, અને તે પૈસે બરપુર હતો. જેટલો

તે અમીર હતો તેટલોજ તેનો દિલગુરદો પણ અમીરી
 ખવાસનો હતો. પોતાની એક પુરી જીવથી જ્યાં
 ગરીબ બહેનની મરતી વખતની ખાહેશોખર ભાવવા
 તે બંધાયો હતો. તેણીની એક પુરી ચહેરેનમુન હો
 કરી નરગેશને તેણે પોતાના આશરો હેઠળ લીધી
 હતી. અને જેણી મોડે મા વહેલે જીવાન ઉસમાનની
 મહોરદાર થવા સરખાયેલી હતી. ખુદ અમીર, ઉસમાન
 ને એ ખાખતસર અવાર નવાર ચેતવતો રહેતો.
 પણ જીવાન ઉસમાન એ વાતને મચક ન આપતો
 હતો. આખરે નરગેશ સાથે પરણવા તેણે ના કહી.
 જઈજ અમીરના ગુસ્સાનો પાર ન હતો. ખસુસ કરી
 તે પોતાના દિકરાની નાશરમાનીથી હઠથી જ્યાં
 ગુસ્સામાં મરક થયો. અમીરે ઉસમાનને સોમનપર
 જણાવ્યું કે જો તે નાશરમાની નીવડશે તો તે તેને
 પોતાની દોલત અને મહોજતથી ખાકાત રાખશે.
 પણ હજી ઉસમાન માન્યો નહિ, સિવાય કે પોતા
 ના પેદરની મંબીર ધમકીથી તે સેજ નરમ પડ્યો.
 તે એક ઉછાછળો અને સાદસ કર્મ ખેડનાર જીવા
 ન્યો હતો. અમીર તેને મનાવવામાં કાંઈપણ ઇલાજો

ખાઠી રાખતો ન હતો. ઉસમાને ખીજ અંગ્રેજ સાહસકર્મી શોધખોળ કરનારાઓની માફક આક્રીકા જવા મરજી પતાવી. અગીર એ વાતને તાબે થયો, એણું ધારતા કે મુસારરીથી અને દેશપરદેશના આચાર વિચારોથી તેનું મન કાંઈ સારી ભાગણી પકડે. ઉસમાનમાં જે ચીજ ધ્યાન ખેંચતી હતી તે તેની પ્રુજસુરતી હતી.

ત્યારે ફાઝીલ કોણ હતો ? તે પણ એક મળર અને પ્રુજસુરત જવાન હતો. તેનો બાપ પણ એક મોટો ઓધેદાર હતો. ફાઝીલનું રહેઠાણ ઉસમાનની પડોશમાં જ હોવાથી એ જે જીવાનો વચ્ચે ધાઠી દોસ્તીનો મઠિ બંધાયો હતો. ફાઝીલનો બાંધો બહોળ મજબુત હતો. અને તે એક દ્રઢ મનનો માણસ હતો. અવારનવાર તે પોતાના હજાજના અગીર દોસ્તને સારો રરતો દેખાતો હોવાથી એક અનુભવી ઓમીયાની તેઓને ધણી જરૂર હતી કે જે તેઓની શોધખોળમાં મદદ ભાજે અને એક સાચી તરીકેની મરજી પણ સારે, ઝનઝીબારમાં તેઓને નાયજ નાહીર સાથે મુલાકાત થઈ. જતનો

તુર્ક હતો. તે પોતાની જાંઘીનો મુખ્ય ભાગ અને
 ઝીજારમાં વશ્યો હતો. સુલતાનના હાથકરમાં તે ર
 ક્ષતે રક્ષતે વધ્યો હતો. અને હાથકરમાં તેનું કમીશન
 હતું. પણ તેણે પોતાનું કમીશન વેચી નાંખેલું કે
 હેવાતું હતું, તે એટલો તે એકમાર્ગી અને એકલ
 સુરો હતો કે તેની આગલી જાંઘી વિષે એ ઉપ
 રાત વધારે કંઈ જાણતું ન હતું. હાલમાં તે એવી
 કીસમની જાંઘી ખુલ્લરવા પસંદ કરતો હતો કે જે
 માં લારીમાં લારી ભય સમાયલો હોય.

અનઝીજારમાં આ કીસમના ત્રણે શખસો મળતાં
 સાહસ કર્યો ખેડવો તેઓને જમણું શુર છુટ્યું. એકી
 વખતે અને એકજ જગ્યાએ જોડતા સંઘળા મળુ
 રો એકઠા કરવા એ મહાન હતું. આથી એવું કરા
 વવામાં આવ્યું કે જેટલા માણસો મળતાં જાય તે
 ઓને નાની નાની વજુજરના આહારમાં આફ્રિકાના
 પેટામાં મોકલવા અને પછી બધી ટોળાકીઓ એક
 મુખ્ય ઠેરવેલી જગ્યાએ એકઠી થાય.

આપણી વાર્તા શરૂ થાય છે ત્યારે તેઓ સંઘ
 ળા એક જગ્યાએ મળ્યા હતા. નાચળ નાહીર પણ

તેઓની સાથે હતો. પણ તેના ત્રિષે કાંઈ વધારે કશું જાણતો ન હતો.

જો કે નાદીર કઠાય બોલતો, પણ જ્યારે તે કાંઈપણ બોલતો ત્યારે તેના બોલવામાં કાંઈને કાંઈ પણ જાતનું વળ્લુદ સમાયેલું રહેતું. તેનામાં દોસ્તીની લાગણીઓ નાણુદ હતી. પણ બીજા હાથપર તે કદી પણ તોછડે. યા તો અપમાન કરનારો ન હતો.

જો કે તેના કપાળમાં કરચલીઓ પડી હતી. અને તેના વાળ સફેદ થવા આગ્યા હતા, તો પણ બાંધો પીલતનના જેવો હતો, અને જેનો પુરાવો આપવામાં તે કદી પણ પાછળ હઠતો નહિ.

ધારતી શું ચીજ છે તેથી તે અજાણ્યો હતો. તે માણસ એક કરતાં અનેક વખત જીવ જવાની કપાલખીમાં રોકાયો હતો, અને હજી કામ પડે તો પોતાના દૃઢ અનુભવી હાથે સમશેર કીલવા તે તે ચાર હતો.

જો કે આ ત્રણે શખ્સોએ એકજ વચ્ચળદર્મક ધણા માણસો સુધી સાથે મુસાફરી કરી હતી જ,

ને જો કે તેઓ એકજ તંબુમાં સુતા હતા. તોપણ ત્રણ અઠવાડીયા દરમ્યાન ઉસમાન અને ફાઝીલ આ માણસ કેવી ઠાસમનો છે તે જાણી શક્યા ન હો. ઉસમાન કહેતો “એ માણસ ધણો બેદી છે.” જેનો ફાઝીલ જવાબ આપતો “એ એક મીસરની રીકસથી પણ વધારે બેદી છે !”

આવી જાતનું એકસમુદાય, ઉછાછળા અને ખાત્રેસ વિહીના ઉસમાનને જીલકુલ બાવતું ન હયું. તેનું પોતાનું દિલ એક મહત્ત્વમાં સીપતા છે. કરા જેવું ખુલું હતું, અને તેથી આ બેદી માણસ ને તે પીઝાણી ન શક્યો.

“આને જોષ મને કંટાળો આવે છે !” ઉસમાને એક વખત ફાઝીલને કહ્યું.

ઉસમાનને આવો ખ્યાલ એસી ગયો હતો કે બધારે પણ નાદીર કાંઈ પણ બોલવા પોતાના હોઠ ઉપાડતો તો તેમ કરવામાં બિઝાર માંતો ગુરસાનો ભેગ જણાતો.

આપણી વાર્તા સર માથે છે સારે તેઓએ કાં

ડજ નામની જગ્યાએ પડાવ નાખ્યો હતો. તે જ પોરે હિસમાન ખાધપર બંદુક મારી જંગલમાં નીકળી ગયો હતો કે જ્યાં એક ખીચ ઝાડી તરફથી એક દુઃખની ચીચીઆરી તેના સાંભળવામાં આવી હતી.

પહેલાં તો તેણે વિચાર્યું કે તેઓની ટોળકીના એકાદ કામદારને કાંઈ જંગલી હેવાને ધાવણ કીધું હશે; પણ તે જગ્યાએ દોડી પહોંચતાં તેણે ખીજેજ મામલો જોયો. તેણે અજબખીમાં જોયું કે ત્યાં એક છોડી પડેલી હતી અને તેણીનાં પગમાં એક મોટો ઝેરી ઠાંટો ઘોંચાઈ ગયો હતો.

તેણે અંજાળથી ઠાંટો ખેંચી કાઢ્યો. તે આફ્રિકાની અરબ અબજાને તુર્કીમાં આશાર માનતી જાણી તે અજબખીમાં મરક ગયો. તેણે જાણ્યું કે તેણીનું સુંદર નામ સહેરા હતું. અને તેણીની માદર કે જેણી પણ સારી ઇટાથી તુર્કી ખોસી જાય તી હતી, તેણી આ જામ તરફના એક દેશી ટોળાની સુલતાના હતી.

આ ખુબચુરત છોડીના દિલ આકર્ષનારા હોશ નની તારીફસર તે રશીદામાં જે ટપાટપી ચાલી રહી હતી તે પર આપણે પાછા આવીએ.

“હું ધારું છું કે તે સાહસાદીએ જો તેણીની માદર ખુદ એક સુલતાના છે તો તેણી પણ એક સાહસાદી હોવી જોઈએ. તને પોતાના મહેમે બોલાવ્યો નથી ?” એક બાબી સુપકીદી પછી ફાઝીલ હસતાં બોલ્યો.

“ નહીં; મને તેણીના રહેઠાણની ખબર નથી અને જો ખબર હતે તો તેણીને ફરીથી મળવા માટે માથું બમ્બા વગર રહેતે નહીં.”

ફાઝીલ ફરીથી હસતો બોલ્યો “ખતિયતજ, તું તે દરજ રખાં જાય તો ઉંદર અને બીલાડીનો તમારો જોય !”

પ્રકરણ ૨ જી.

ખુબસુરત બેપીયા.

હવે રાત પડતા જાવી હતી. સુર્ય અસ્ત પામતાજ પુનમનો ચાંદ પુર પ્રકાશમાં પ્રગટ્યો હતો. તંબુમાંથી નજરે પડતા જમીનના વિસ્તાર પર એ કે સુંદર રપેરી રોશનીની આદર પથરાઈ હતી. નાની ગીચ ઝાડીઓ હજારો જાગ્યા કીડાથી ચમકી રહી હતી. એક ધીમી પવનની લહેકી ચાલુ થઈ રહી હતી, કે જે દીવસની ગરમી પછી ધણીજ રાત આપનારી થઈ પડી હતી. તે લહેકીમાં આ ગરમ ફળદ્રુપ દેશને ભગતા હજારો પુલોની સુગંધ ધસઠામ આવતી હતી, અને રાત્રે નીકળતા કીડાઓના વિચિત્ર અવાજોથી તે જગા ગાજી રહી હતી.

જેવી પેલી રપેરી રોશની તંબુના ફરવાળમાંથી દુરને દુર લંબાલી દ્રષ્ટીએ પડતી હતી, ત્યારે દુરમાં મોડાની ખરીઓના પડધા સંબળાયા. ઉજ્જ

માન એકાએક કુદીને ઉભો થયો, કે જ્યારે તેના હોઠ પર એક ખુશાલીનો ઉદ્ગાર હતો.

“ શહેરા ! ” તેણે ઉદ્ગાર કાઢ્યો.

આ ઉલટમંડ ઉદ્ગાર પડતાં એકલસુરા નાંદી રે પથ્ય થું છે તે જાણવા ડોઝી ઉંચી કાઢી. ખરેખર તે જગ્યાએ જાણે જાદુના જોરે એક ઓરતનો આ કાર ઉગી નીકળ્યો હતો. તે દુરને દુર બંજાતી રો સનીમાંથી શાહજાદી શહેરા પુડી નીકળી હતી. તે થી એક અફેદ અરખી ઘોડાપર સ્વાર થયેલી હતી. એ સખળું રાતના એક સ્વપ્ના માફક જણાવું હતું.

એક મા બે પળ પછી તેણીએ તંબુ આગળ લખામ ખેંચી.

તેણી ખુબતા અને હલકા બેબાસમાં સજ્જ થઈ હતી, કે જે કમર આગળ પટાચી સીકડાયેલો હતો. તેણીની ખુબસુરતી મનોહર હતી. તેણીનો નકશો ધણોજ દિલ ખેંચનારો હતો. તેણીની આંખો મજ રર અને આતશ ફેંકતી હતી. તેણીના કાળા સુંદર વાળ મજબુતાપથી એક સુંદર કપડા હેઠળ વી

ટાળી લેવામાં આવ્યા હતા. તેણીના સુંદર માથા
 આગળ એક નાના મુગટના આકારમાં એક અમુ
 ક્ય પોખરાજ સટકવું હતું. હથથા તેણીના પગ
 જોડામાં સાંતેલા હતા !

લેણીની પાછળ તેણીની હજુરીમાં કેટલીક સ્ત્રી
 એ આવેલી હતી. તેઓની પાછળ નીચે હજાની માટે
 બાર અરખોની એક ટુકડી હતી.

હિસમાન અને શક્તિભર્યા, અને સલુકાંપથી
 પેલી ટોળકીને નમ્યા, અને સધળો વખત અન્ય
 બ થતા હતા કે થું બનવાનું હતું. ચહેરાની આ
 તથા ફેંકતી કાળી મોટી આંખો જ્યારે હિસમાન પર
 જમ પડી ત્યારે તેમાં એક શાંત રોશનીએ જગ્યા
 લીધી. પણ જેવી તેણી ખોલવા મધ તેવી પાછી મ
 મરૂરીએ તેણીના ચહેરામાં જગ્યા લીધી.

“ મારી માદર, સુભતાના, તમારી મોભાકાતની
 તબબગાર છે.”

“ એ વળી શી મોહકાણી !” નીચા હમે ફાક્ત
 લ બોલ્યો, અન્યથા પૂર અન્યથા.”

“ આવવાને અમે પણા રાજી છીએ. ” ઉસ માને શાંત રીતે જવાળ આપ્યો, “ નામવર સુભ તાના કયા વખતે અમને જોવા ઇચ્છે છે ? ”

“ કાલે સવારે અમે તમને લઈ આવવા એક ટુકડી મોકલશું. તમારા બે રશીકા છે. નહીં વાર ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ પણ મને માફ કરજો. ” નાદીર બોલ્યો, કે જે આપો વખત શહેરાને બારીકીથી નીહાળતો હતો.

“ આ તમારો તોછડો રશિક તે વળી કાણ છે ? ” તેણીએ ફાતીલ તરફ ફરતાં પુછ્યું. નાદીરે ટુકડો ગમડાવવો આલુજ રાખ્યો અને આના જવા બમાં ધુમાડાના ગોટેગોટા કાઢવા લાગ્યો.

“ નાયબ નાદીર-એક વખત એવણે સુભતાન ના ભસ્કરમાં નોકરી બળવી છે, અને એક બહાદુર નર છે. ” ઉસમાને જવાબ આપ્યો.

“ એક બહાદુર શખ્સ ! શું એક બહાદુરની આજીવન કરજ છે કે એક ઝુંડા નીચે નોકરી રજા પછી તેને તજ દેવો ? ”

આ તાણા જાણી દારગોળો બઠકાવનારી એક
ચીનગારી મિસાલ હતી. તે એકાંત, એકલપુરે મા
જુસ પોતાના પગપર કુદી ઉભો થયો, અને ચહેરા
જ્યાં દરવાજામાં હોતી હતી ત્યાં આવ્યો.

“કાંજુ અને નામદં અને દમાખોર હહેવાની
દિગ્ગમત કરે છે ? એ ! માત્ર એક ઓરત ! હું અને
પોતાને જુલો જાઉં છું.”

“અચિત્તજ,” તેના હાથપર પોતાનો હાથ
થુકી તેને અટકાવતાં ઉસમાન બોલ્યો, “તમે તમને
પોતાને જુલો જાઓ છો, નાદીર તમારે ખ્યાલ રા
ખવો જોઈએ કે તમે એક બાગુની હાજરીમાં છો.”

આ કિસમના ઠગકાચી નાદીરની આંખોમાં પા
છી ગુસ્સાની રોશની દીપી નીકળી તે ઉસમાનને
હાડી નાખવા તૈયાર બાગતો હતો.

આ અરસામાં ચહેરાની તેજ ચરમોએ ઉસમા
નનો આભાર માન્યો કે જ્યારે તેજીએ પોતાનો એ
ક હાથ માફી માંચવા ઉચકેલો હતો.

“અય રુખ્સો મહેશ્વરની કરી અને માફ કરો.”

હું કમ્પકાને લાયક છું હું એક જુલમી ગોતા ખા
તી એલચી છું હું પાદશાહી પયમામથી તમને તો
તરવા આવેલી છું કે જ્યારે મેં તમે રફીકાને કબ્ર
આમાં સંડોવ્યા છે.” આ પછી તેણીએ પોતાના
કંઠાક્ષ કરતી આંખો નાદીરપર ફેંકી અને હસ્તાં બો
લી, “શું તમે મને માફ નહિ કરો, અને શું તમે
દરબારમાં પધારી અમને અહેશાનમંદ નહિ કરો. ?”

“ માફ તો મારે માગવી જોઈએ.” નાદીરે જ
વાચ આપ્યો, “તોપણ હું દલગીર છું કે તમારે
નોતરું હું કબ્જુલ કરી શકતો નથી. મારા રફીકા
મારી ખોટ સારી રવેશે પુરવાની ખાતરી છે.”

અહેરાના ચહેરામાંથી હસવાનું જવું રહ્યું તેણી
મગરૂરીમાં ઢટાર થઈ નહી, અને પોતાના રેશાલા
સાથે ગાથળ થઈ ગઈ.

“ અય સીદી ગુલામ, તારી ફતેહ છે.” ફાઝી
લ હસતાં બોલ્યો, “શાહઝાદી તારીપર ફીદા થયેલી
લાગે છે. તેણી સાથે કદખુદાઈ કરવા વગર તારે
કુટકો નથી. તેણીને હરતમબોલ લઈ જવી જોઈ

એ ! પશુ સમુદ્ર, હું જીવું છું, એમ કરવું મુના સીત્ર નથી. એમ થાય તો દિકરો બાપને નાતાબેદાર નીવડશે. કરોડોની અસંકેઆમલ હાથથી છટકી જશે. એક મરતી ખાદેશ જર આવશે નહિ.”

“ બાવું બેહદુ ના બક ! ” દિવાનપણીની બુ. મમાં ઉસમાન બોલ્યો, “મારું સર જામે છે. મને બહાર જવા ગમે છે.”

“ શું તું વળી બીજા કોઇ સાહસ કર્યો બેદ વા જાય છે ? બ્યાન રાખજે કે દાલ જે બદુષ્ટ જાલેમાં આપણે જીકડાયલા હતા તે કરતાં પણ વિ કટ ફાંદા આ રાત્રિ ઠરખાન નાખવામાં આવે છે ” શાહીલે મંબીરામથી કહ્યું.

“ મારી પાસે પીરતોભો છે, અને હું ઠાંધ તારા જેવો જમ્યો નથી, હું મને સંભાળી ચકું છું. હું માત્ર બહારની ખુલ્લી હવા ઘોરવા આતુર છું. તોપણ કોઇપણ રીતે હું આપણી ઓવણીથી દુર જમ્મસ નહીં.

આત્ર બોલતા ઉસમાન તંબુમાંથી બહાર ની કળી માલ્યો. અને શાહીલ તથા નાદીર એકલા પડ્યા.

મકરણ ક જીં.

ઝોરત બેવફા છે !

“વાર, નામખ નાદીર, આનો નીવેડો થું જા
વશે !” એકલા પડતા ફાઝીલે પુછ્યું.

“જો ઝોરત જાતમાં હું કાંઈપણ ઉલટ મેતો
હતો, તો પેલાં શાહજાદીની મીઝત ગુજરીને સાંભળતે
અને તમારી સાથે દરબારમાં ચાલતે. શાહજાદીને
જોવા પછી તેણીની માદર ખુદ સુલતાનાને પણ
જોવા મન બલચામ એવું છે. પણ તેણી જાખરે
ઝોરત છે !”

તેણે ઠરડી રીતે કહ્યું કે, જેમ તે હમેશાં ઝો
રતો વિષે જવારે પણ બોલતો. સારે ધિક્કારથીજ
બોલતો.

“પણ સુલતાનાને જોવા મને પછીજ મન પ
કર્યું,” “ફાઝીલ બોલ્યો.

“થું મહેરબાની કરી પ્રીતી બોલ્યો ?” નાદી
રે જવા મહાવી કહ્યું.

“મને બચ્ચવા હોય થાય છે કે તમે સી બી
લીને એટલા બધા ધિકારો છો શું કામ ?”

“હા” એક બે પળ નાદીર ઝડુની રીતે હુકકો
મગડાવતોજ રહ્યો. પછી શાઝીલના સવાલનો જવા
બ ન આપતાં નાદીરે ઉલટો સામે ફાઝીલને અવાજ
કીધો “મારા કાન મને હમતા નહિ હોય તો મેં
તમને ઉસમાનની કહ ખુદાઈ વિષે હમણાંજ બોલ
તાં સાંભળ્યા એ વાત ખરી કે નહિ ?”

“હા એ બાબતસર હમણાંજ તમારી રૂબરૂમાં
મેં ઉસમાનને કાંઈ કહ્યું ખરું. મેં તેને ફરીથી એ
કવાર માફ દેવડાવી કે એ તે બીજી કાંઈને પરજુ
શે તો તેને શું નતીલ્લે થશે.”

“પણ એ તમારો ઉમરાવ દોસ્ત એક ઉછાક
બો બુવાન ભાગે છે. પોતાના પમપર પોતેજ કાદા
ળા મારતો બચ્ચાય છે.” નાદીરે વિચિત્ર ઉલટ બે
તાં બચ્ચાવ્યું.

“હા, એવું છે ખરું.” શાઝીને મમગીની
માં કહ્યું.

નાદીર પાછો શાંત અને એકાંત થઈ ગયો. તે
 હુકકો ફરીથી અમડાવવા પડ્યો, કે જેમ તે જ્યારે
 એકાંત થવા માંગે ત્યારે કરતો. નાદીરના બેઝમા
 જુની યાદોએ ધસારો કાઢ્યો હતો એમ જણાતું હતું.
 અમગીન તેમજ ઉશ્કરાયેલો જણાતો હતો. કા
 કીલે પણ શાંત રહેવામાં વાજબી જોયું. કારણ તે
 ના હેડે પણ પોતાનું વતન ચઢી આવ્યું હતું. તે
 ની મધુર મહોરદાર મુમતાજની મહોબત તેને આ
 બરી આવી, અને હુકકામાં તેને પોતાનો બાપીકા ર
 હેઠાણ પોતાની રૂબરૂ દેખાતો ભાર્યો. પોતાની મ
 મતાણુ માદરને આતુરતાથી બારીમાં પોતાના આવ
 બાની વાટ જોતી તેણે જોઈ. સૌથી તેને હેડે ચઢી
 આવ્યું તે તેની મહોરદાર હતી. તેણી એક ખુબસુ
 રત છોકરી હતી, અને તેણી હાંચી અને મોબેદાર
 હતી. તેણીનો ચહેરો ઇંદારોડા ગોળ હતો. અને ન
 કશો દિલખહેલાવનારો હતો. તેણીના માલોમાં ખા
 ડા પડતા હતા કે, આંખોમાંની રોશની સાથે વધ
 તા તેમજ માયબ થતા હતા. તેણીની આંખોની રો

હતી પેલા આડાથી ગુંબજમાં ચમકતા તેમજ આં
ખ મારી જતા ચળકાટનો મારકની હતી.

એકાએક નાદીરના ખવાજથી ફાજીલના શાંત
ખ્યાલોમાં ખદલ પડી.

“ફાજીલજેગ, તમે હમણાં મારી પાસથી કાંઈ
જાણવાની ખાદસ હોમાડી, જેનો મેં તોછડી રીતે જ
વાળજ ન આપ્યો.” નાદીર દિલ્લીની અંશ સા
થે બોલ્યો.

“શું મેં કાંઈ ખાહેશ જણાવી હતી ? ખાતરી
થી માનજો કે મને એવું કશું પાદ નથી; હું તો
સ્વારથી હવાઈકિદલાઓની હવા ધોરું છું. એ વાત
શું હતી ?” ફાજીલે ઉલટથી પુછ્યું.

“તમેએ જાણવા માંગ્યું કે શું કામ હું એર
ત જતીને ધિક્કારું છું. જો મારી કયા સાંભળવા
ની તમારે હરકાર હોય તો તે કહેવા હું તૈયાર છું.”
નાદીરે ગંભીરપણે કહ્યું.

“ધણીજ મોટી મહેરબાની મારે કબુલ કરવું
જોઈએ કે મારો જીવ જરા ચટપટીઓ છે. મારી નજ

જાણથી તમારા જુના જખમો જે પાછા ફાટતાં હોય અને તમને દુઃખ લાગતું હોય તો મને માફ કરજો.” ફાઝીલે દયા ખાતા કહ્યું.

“દુઃખ !” નાહીરે કડવાસથી પડધા ઠીધા, “દુઃખારં છું કે ખીજનઓને દુઃખ એક અતિપય વિચિત્ર માણસ જણાડે છું. દુખ અને સુખ એ બંને મારી આગળ એકસરખાં છે. બંને વચ્ચે દુઃખ તફાવત જેનો નથી, માટે મને દુઃખ લાગે કે સુખ તે વિષે તમે જરાપણ શીકર કરતા નહોં. મારી કે હાણી દુઃખ બનતાં તમને દુઃખી કરીશ; અને તેથી મારી કથાની બગાડની ખારીક વીગતો આપણા મોઢા કુદ કરીશ, એક છોકરા તરીકે દુઃખ સાધારણ છોકરાઓથી કેમ પણ રવેશે સારો નહતો.

“ એક માણસ દાખલ પણ દુઃખ વધારે તારી ફતો ફાંકે રાખી શકું નહોં. દુઃખ એક ધણોજ સાધારણ અને સાદો માણસ હતો; પણ મને એક ખીજનો લાભ હતો જે ખીજઓ ભોગવી શકતા નહીં. તે એ હતું કે મારી પોતાની ખોડો મને જાણીતી હતી.” તે જરાક થોભ્યો.

“ વળી બીજી પણ એક ચીજ મારા બાકમાં હતી કે જે સાંભળી તમે અભયપણ થયા વગર રહે શો નહીં.” તેણે આગળ ચલાવ્યું, “ ઓરત જાતની તરફ હું બારે માન ધરાવતો હતો. મારી માદર એક સાથી પવિત્ર અને સંપૂર્ણ અમળા હતી; મારી બહેન પણ તેણીના જેવીજ પાક અને અમર રાહ હતી. જ્યારે હજી હું નહાનો હતો ત્યારે તેઓ જન્નતનશીન થયાં, પણ તે પવિત્ર પ્યારાઓની માટે મારામાં એક ચીજનો ઝરો જારી ઠાધો અને તે એ હતો કે બધી અમળાઓને હું મારી માદર તેમજ બહેન મક્ક પાક અને અમર રાહ મણવા લાગ્યો. બચપણથી તે જીવાની સુધી ઓરતને હું માનથી અને વખાણથી જોતો. અમળા જાતીને હું અસ્લાહની કુદરતના એક સંપૂર્ણ અને નાદર નમુના ઠાખત મણતો.”

એકાદ પળ નાદર તે કુઝાના ધુમાડાને ઢીકતો રહેલો કે જે ઉંચે ચઢી તંબુના મથાળે ગુમ થઈ જતો હતો. તે ગોળને ગોળ ધુમાડા જાણે તેના વીખરાયેલા અગ્નિથી જાણે જોડતા હોય એમ જણાવું હતું.

“ જ્યારે હું લશ્ચકરમાં જોડાયો ત્યારે પણ હું માન આમળના વીચારોને વળગી રહ્યો હતો. અને જો કે ઝોરતોની બેવડાઈની ધણી વાતો મારા સાંભળવામાં આવી તોપણ હું મારા પરિવ્ર નિચા રને વળગીજ રહ્યો. આ વખતે અમારી લશ્ચકરી દુકડી દેશના અંદરના સામમાંકાઈ કારણસર વધી હતી. અહીંઆ એક કાવાખાનું હતું, કે જ્યાં સી પાહો મળ ઉડાવતા હતા અને મન ધરાવ ત્યાં સુધી માનતાન આમળું. કાવાખાનાનો ધણી એ વા તમાં સિપાહોને બારે ઉત્તર આપતો. તેઓની મળ માટે તેણે વાજાંત્રો સુદાં રાખ્યાં હતાં.

“ એક અમલદાર પોતાના સીપાહોને બનતાં સુધી તેઓની મેળ મળમાં અટકાવતો નથી, પણ એક થા ખીજા કારણે હું એક સાંજે બે કાવાખા ના આમળ ધસકાયો. હું હાખલ થયો. મારી અળ્લ ધણી વચ્ચે તે ઝનુની અને જાંમળી સીપાહોને હું દરો માફક સાંત થઈ બેઠેલા મેં જોયા. તેઓ હમ લીધા વગર એક માનારી છોડીના શીરીન હલકો.

ભોગ થઈ પડ્યા હતા. તેથી માવા ઉપરાંત તંબુરી ન આવે તુરખી નાચ નાચી રહી હતી.”

“ તેથીને હમઠ કાંઈ ધણોજ તિફલુ અને સુરિયો ન હતો. પણ તેનામાં હુન્નર જણાતો હતો. તેથી સુર ખેંચવામાં ઝેટલી તો બાહોશ હતી કે ધંધાદારી ગાનારીઓ પણ તેટલું ખેંચતી ન હશે. આ ખુળીમાંજ તેથીએ પેલા જંગલી અને તોછડા સીપાહોને એકાદ જાદુના જોરે શાંત અને ધ્યાનથી સાંભળનારા બનાવી મેલ્યા હતા. તેથીનું ગીત ધણુંજ સાધારણ પણ તુરખીમાં ધણુંજ જાણીતું હતું. એ મમગીન ગીત તમને ચારી રવેશે રોશન હોવું જોઈએ.”

નાદીર એકાદ પણ દમ લેવા થોડ્યો. તેણે પાછું ચલાવ્યું. “ આ ગીતે જે અસર પેલા સિપાહોં પર કાઢી તે ધણીજ અસરકારક હતી. જ્યારે તેથીએ આ ગીત પુરું કીધું, ત્યારે બાગ્યેજ ત્યાં કાંઈ એવો સીપાહ હશે કે જેની આંખો આંસથી ભીંજાઈ ન હોય. હું પોતે બાગથીઓથી રહ્યા જે

વે થઈ મચે. પછી એકાએક તેણીએ ખીજું ગી
 ત ઉઠાવ્યું, કે જેમાં ખુશાલીના ઉભરા હતા. આ
 ગીતોની જુદી જુદી ખાસીયતોથી તેણી ઉલટી પો
 તાને કુમર જાહેર કરતી હતી. તેણીએ પહેલાં ગા
 એલા મગી ભરેલા ગાયન દરમ્યાન ત્યાં એટલી તો
 જાન્ટી ફેલાઈ હતી કે એક ટાંચણી પડવાને બવા
 જ પથ્રુ સાંભળાઈ શકે. પથ્રુ પાછળથી ગાયેલા ખુ
 શીના ગાયન દરમ્યાન મામલો તકનજ ઉઘટે હતો.
 સિપાહોની ખુશાલીના પોઠારોથી તે જગ્યા ગાજી ર
 હી અને એટલી તો ઉલટ અને એટલા તો જોરથી
 તેઓ તે ગીતની છેલ્લી કડીઓ સાથે ભલકારવા લા
 ગ્યા કે ધરનું જાપરું પડી જશે એમ લાગ્યું. પો
 તાના હાથમાંના વાજાંત્રપર તેણીને જોડલો કાણુ હ
 તો તેટલાજ તેણીએ પોતાના સાંભળનારાઓને વ
 શ કરી દીધા હતા. આ વૃત્તિ અબળા સાથે મારી
 પહેલીજ મુલાકાત હતી. તેણીનું નામ હસમીલકા
 હતું. એ તેજ જોઈ રહી કે જેણી હવે પછી મા
 રી ઝંઘીનો કહલો મોટો ભાગ રમવાની હતી.

એકાદ પણ નાહીરે પોતાની આંખો હાથના ઝો
 થા ફેંકળ છુપાવી તેણે હાઝીભને અગાઉથી કહ્યું હતું કે મુખ અને દુઃખ વચ્ચે પોતાના બાજમાં તે
 તથાવત જોતો નહતો. પણ હમણાં એ બે ભાગણી
 ઝોમાંની એક તેના મગજ પર જોસમાં અસર કરી
 રહી હતી. એ કાંઈ ભાગણી હતી તે અટકળવું મુ
 રકેલ નહતું.

હાઝીભએમ, તમે મને પુછશો કે આ ઓરત
 કેવી હતી કે જેણીએ પેલા જંગલી સિંપાહોને તેમ
 જ મને છક કરી નાંખ્યા હતા ! વાર, સાધારણ કો
 આંધ કરતાં તેણી સેજ કમી હતી, જોતાં વાર તમે
 તેજીને ખુબસુરત કહી શકા નહિ. પણ રહેતે રહેતે
 તેણી તમને એક જાદુઈ જોરથી ઊતી લે એવી હ
 તી. એ થી ખુબી હતી તે કું જણાવી શકતો નથી.
 કારણ તેનું વર્ણન થઈ શકે એમ નથી. આ અખ
 તરામાં તેણી કાંઈ માત્ર હાવભાવથી હતેહ પામતી
 એમ નહતું. જો તેણી માત્ર હાવભાવવાળીજ હતે
 તો કહી પણ કું તેણીની જાળમાં સપડાતે નહિ.
 તેણીમાં કાંઈ એથી પણ વધારે લુચ્ચાઈ અને સીદત

હતી, આ તેણીનો હુન્નર દેખાતો નહતો. પણ છુપો હતો. આ હુન્નરનો અંશ તેણીની આંખોમાં જોવામાં આવતો હતો. તેણીની આંખો મોટી, જીગર જેં ચનારી અને એટલી તો વિચિત્ર હતી કે જેનું માપ થઈ શકે નહિ. દીવસે તેણીની આંખો સેજ જુરી જણાતી કે જ્યારે રાત્રે તે કાળી જણાતી. શું વાતથી તમને કંટાળો ઉપજે છે, ફાઝીલખેમ ?”

“ જીલકુલ નહિ, મારો જીંદગીમાં આથી વધારે રસ ઉપજાવનારી એક વાત મેં સાંભળી નથી. મહેરબાની કરી આગળ ચલાવો.” ફાઝીલે માગી લીધું.

નાદીરે પોતાની વાત આગળ ચલાવી “જેમ તમે કહેવા લલચાશો તેમ આ છુતારી સાથે ઓળખાણ થવી મુશ્કેલ નહતું. પણ એમ કરવા અમારું પેલા કાવાખાનાના રખેવળથી કાંઈ જાતની મેજાવવાની મેં સાવચેતી લીધી. હું જાણીને ખુશ થયો કે તેણી આ પહેલીજ વાર તે કાવાખાનામાં આવે જાવી હતી. તેણીને માવામાં કમાઈ થશે એવું ધા

રીનેજ તેણી લાં આવી હતી, માનારી ઝોરત કેવી
 શીસમની અજળા છે તે જાણવાની તે રખેવાળને
 ફરકાર નહતી. પણ તેની ચગોર આંખોએ શોધી
 કાઢ્યું હતું કે તે અજળા ઉંચા ખાનદાનની અને
 તાલીમ પામેલી હતી, પણ તેણી નસીબના ચક્ર
 નીચે દબાઈ ગઈ હતી. તેની માત્ર ખાહેશ એજ હ
 તી કે તેણી એક સારી ગાનારી હોય, પહેલા તે ર
 ખેવાળને ધાસ્તી હતી કે તેણીના ઉંચા ખાનદાનને
 લીધે તેણી જરોજર માવામાં પોતાની ફરજ બજાવ
 તાં અચકાશે. તેને ધાસ્તી હતી કે તેણી શરમતે
 મારે કુંજરી અને ગંબીર થઈ જશે. પણ તેણીની
 અણધારેલી ફતેહથી તે અજબ થયો.

નાદીરનો હુકમો કે જેની નળી તે બાગ્યેજ જા
 ભુએ મેલતો હતો. તે હમણાં ખલાસ થવા આવ્યો
 હતો. તેણે હુકમો પાછો ભર્યો અને વાત આમળ
 ચલાવી.

“ તે સિપાહો કરતાં પણ વધારે હું ઈશ્તમીશ
 ગતો તે જાંજે વખાણનાર બન્યો, પણ તેનું કારણ
 એજ માત્ર હતું કે તેણીનું માણું ધણાજ ઉંચા મ

કારનું અને કુન્નરથી ભરપુર હતું. કું તે જગ્યા છે.
 ડી ગયો. પછી મારા અંતઃકરણમાં તેણીને માટે પ
 વિત્ર અને ઉંડી ડયાએ જગ્યા બીધી. આવી એક
 દેખીતી ઉંચ જોભાદની તુર્કી અખજાને પેટ ભરવા
 આ હજકો ધંધો પશ્ચંદ કરવાની કેમ પ્રજ્ઞ પડી
 હતી, તેના મને ખ્યાલો આવવા લાગ્યા. મને મારી
 મરફુમ માદર અને જહેન યાદ આવ્યા. માત્ર તેજો
 નીજ યાદે મને હજી તબક્ક પવિત્ર રાખ્યો હતો, કે
 જ્યારે મારી આણુત્તાલુ સધળે અપવિત્રતા હતી,
 માટે જો બની શકે તો તેણીનો એક રીક થવા કું
 ઉશ્કરમંદ થયો.

“ હવે કું ટુંકમાં મારી પવિત્ર નેમમાં ફેરફાર
 પામ્યો, જ્યારે બીજે દિવસે કું તેણીને મળ્યો ત્યા
 રે તેણીના મોંડે મેં તેણીની જીંદગીનો અહેવાલ
 સંભળ્યો. તેણી એક જાખરદાર મુદરચની ડોકરી
 હતી. તેણીનો બાપ એક મોટો વેપારી હતો. અને
 તેથી વેપાર અર્થે તે દેશેદેશ ફરતો તે પાપમાલ થઈ
 ગયો, ઝાંઝીબારમાં આવી છુપાયો. તેણીનું બાપુ
 કુટુંબ નાક પામ્યું, અને માત્ર તેણીજ જાંબલી

જીવવા પામી હતી. હવે તેણી એકથી અને નાવા
રેસ થઇ પડી. પેટ ભરવા તેણીએ અગેઢ પ્રમાણ
કે ધંધા ખેડ્યા પણ તેણીને શેનહ મળી નહીં. આ
યતકળાનો હુન્નર જે તેણીમાં સર્વોપરી હતો તે
હવે અજમાવવાનો તેણીએ ખ્યાલ કર્યો હતો. અને
તેથી તે કાવાખાનામાં આવવા તેણીને શરજ પડી
હતી.

“ મેં તેણીનો ઇતિહાસ માન્યો. મેં તરતજ
તેણીને આ નામોશીથી બરેલી જગ્યાએથી દૂર કી
ધી, કે જેથી તેણી પીળા કાષ્ટ આગરદાર ધંધામાં
પોતાનો રોકી શકે. પણ હું તેણીના પ્યારનો ગુલા
મ થઇ પડ્યો હતો. હું તેણીની મોહિત રૂપી જ
શરમાં વધારેને વધારે જીકડાતો ગયો અને આખ
રે હું તેણીને પરણ્યો.

“ અહા, ખરેખર તે સુખી હોવસો હતા. હું
તેણીને એટલો તો ચ્હાતો હતો કે કાષ્ટ માણસ,
અપજાને ન ચ્હાય. મારા મનસે તેણી બાંખી દુ
નિયા હતી અને તેણી જે થેડા પ્યાર મારા તરફ
જતાવતી તેના જણામાં હું મારો જાન તેણી પર

શ્રીદા કરી નાખતો. અને હું પ્યારથી આંધળો તદ્દ ન મુખા જેવો ગની ગયો.

“ તેણીની ખાહેશથી લશકર સાથનું મારું સંબંધ મેં ભાંગી નાખ્યું. હું લશકરથી જુદો પડ્યો, અને એક સુખી સંસારી જીંદગીનો મદ ચાખવા લાગ્યો. આ વાતમાં ખીલકૂલ સદરાગત નથી. તે એક સંપૂર્ણ મુખી જીંદગી હતી. મને એક જગ્યાની નવાજેશ થઈ અને તે મારી મુખી જીંદગીનું તાજ હતું. તે જગ્યા એક નાની છોકરી હતી. મેં તેણીનું નામ મહારાગ રાખ્યું. પણ સમજો વખત દુઃખનો સાથો અગારી આસપાસ વધારેને વધારે ઘેરાતો રહ્યો હતો કે જેથી હું તદ્દન અગ્નિયો હતો.

“ જે લશકરમાં હું હતો તેમાં એક જુવાન અમલદાર હતો અને જેનું નામ શામીલ હતું. તે જાતનો આફ્રિકન અરબ હતો. તે એક મોજીલો, ખુશમુરત અને ધડપટ્ટીઓ જુવાન હતો અને ગાયન માટે તેને ઘણો શોખ હતો. આટલા બધા ગુણો હોવા છતાં તે ખાન અમલદારોને પસંદ પડતો ન હતો. હું જ ગાત તેની કુમક ખેંચનારો હ

તો. જ્યારે મેં લશકર છોડ્યું ત્યારે મેં મારા બધા દોસ્તોને પણ તજ્યા હતા. પણ એક દીવસે શામીલે અમને શોધી કાઢ્યા. તે મને આવી મળ્યો ત્યારે તે ઘણી મુસીબતમાં હતો. તે જુનારમાં ખુવાર થઈ ગયો હતો અને લેની દાસત ઘણીજ સંઘડામણમાં હતી. મારી દયાળી કુમકે તે મારી મદદ શોધતો આવ્યે. જો હું તેને જમણું તો તે મારો સદાનો ગુલામ થઈ રહેવા તૈયાર હતો. મેં તેને જોઈતી મદદ આપી, અને તેને મારી સારી સલાહથી સીધે રસ્તે ચલાવવા મેં ગમે તેટલા વખતે મારા ઘરે આવવા પ્રમાણ્યું."

"તેણે મારી મહેમાનદારીનો પુરેપુરો લાભ લીધો. જોડેલો તે ગાયનનો શોખ ધરાવતો તેટલોજ હસમીલડા પણ ધરાવતી. તેઓ ગાયનમાં સાથે બેળાતા, અને તેઓના ગાયનની મધુરતામાં લીન થઈ હું ખુશીથી તેઓને સાંભળતો. વળી શામીલ ન્હાની મહારમપર પુષ્કળ પ્યાર દેખાડતો. તે બન્નું તેના પર એટલું તો હળી ગયું હતું કે તે જો ધરમાંથી રમસત લે તો તે રડવાનું જારી કરતું.

“ હવે મારી ખરી વાર્તા શરૂ થાય છે. મારે જરૂરના કામસર ઝાંઝીબાર છોડી ઇસ્તમખોલ જતું પડ્યું. શું મોટાજો વળવાનો હતો તેનો મને ખીલ કુલ ખ્યાલ ન હતો. મને લાગ્યું કે ઇસમીલડા મારી ગેરહાજરીમાં સામીલ જેવા રફિકની બાંહેધરી હેઠળ થોડાક મહિના સહીસલામત રહી શકશે. હવે હું હું ક્યાં પતાવું છું. જ્યારે હું પાછો ફર્યો ત્યારે મારી મહોરદાર ઘેરમાંથી ગુમ થઈ ગયેલી હતી—તેણીના બદલે મારા નોકરોએ એક ચીઠ્ઠી મને આપી. આનો અર્થ એ હતો હું તમને કહી સમીચ, કારણ એ ધ ત કા ચીઠ્ઠીના ખોલેખોલ મારા મસ્તકમાં કોતરાઈ ગયા છે. તેઓને મોત સિવાય ખીલ કોઈ પણ ચીજ ત્યાંથી દૂર કરી શકશે નહીં. તે ચીઠ્ઠી નીચે મુજબ હતી.

‘ પ્યારા નાદીર,—હું કદીપણ પાળી ન કરવા ધર છોડી જઈ છું. મને માફ કરજો! તમારા બાબારો માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. પણ હું તમને કદી પણ વઢાતી ન હતી, અને પ્યાર વગરનું જીવવું ખોરાક વગરના જીવવા બરોબર છે—એ બુખમરો છે. હું મહારમને છોડી જઈ છું,

તમે તેણીને ધણી ચલાવો. હા અને તેણી મોટી થનાં મારી ખોટ પુરશે મને માફ કરજો, અને= છેલ્લી સલામ-ઈસમીલડા.’

“ જસ એટલુંજ લખેલું હતું. કાગળ વાંચતાં મારી લાગણીઓ કેટલી વીંધાઇ હશે અને ઉશ્કેરાઇ હશે તેનો તમેજ ખ્યાલ કરો. મને લાગ્યું કે મારા પર વીજળી પડી હતી. ઇસમીલડા, શામીલ સાથે નાસી મઢ હતી. એ તો મેં માત્ર અટકળ કાઢી પછી ખરી ખાના તો મેં પાછળથી જાણી. જ્યારે હું પહેલા ઝરખથી જગૃત થયો ત્યારે હું કીનાના અં ગારથી બળવા લાગ્યો. મેં તેજ પળે ઠરાવ કાઢ્યો કે આ ગુન્હેગાર જોડાને શોધી કાઢી વાજળી ફેંજે પહોંચાડવા, જો કે મારે તેઓની શોધમાં આજીવન નિયા ફરવું પડે. પણ જોવો હું ઇશ્કેરાયલો બહાર ધસવા જતો હતો તેટલા મેં મહારમની માસુમ અં સ પોતાની માદરને બોલાવતી સાંભળી.

“ તે બચ્ચાની જુમે મારા કાતેલ કીનાને રા ક્યો. મેં વિચાર કાઢ્યો કે હુંજ માત્ર બચ્ચાનો હાં પડો હતો. તેણીની માદર ન હોવાથી હું બેઠેલી મ

રજ સારનાર હતો, આથી મારો કાનો ખાબુએ મે
લતા હું બચ્યા સાથે રહ્યો. મારી ખાતરી હતી કે
મોડા યા વહેલાં મારા કરતા પણ એક બળવાન હા
થ તે પાપીઓને તેઓની કરણીના ફેળે પહોંચાડશે
—અને તે હાથ અદલાદતો હશે. ઇસમીતડાને મારા
મનસે હું મુએલી ગણવા લાગ્યો. અને ત્યારથી તે
ણી મને મુએલા જરાગરજ રહી છે. તે દિવસ પ
છી તેણીનું નામ આજેજ મેં જાણપર લીધું છે.
મારા મનસ મેં તેણીને એક સફેદ કકડના માં વીંટાળી
ઘોરમા મેલી છે અને કપરપર એ લેખ લખ્યો છે
કે ‘ઓરત બેવકા છે.’

નાદીર બોલતો બંધ પડ્યો. તંબુના ઢરવાળામાં
થી ચંદ્રના નાચના કારણે હજી નજરે પડતા હતા.
પવનની લહેકી એટલી તો ધીમેથી આવતી હતી કે
તે રાત્રીની નીર્બળ હાથ જેવી લાગતી હતી. તે જ
એકસ ચંદરણાની પછવટે છાંવડા લાંબા પડતા હ
તા અને છેવટે જંગમના અંધારામાં નાબુદ થતા હ
તા. એથી પણ છેટે કંડો ઉભા હતા કે જે રાક્ષસી
પુહોરેગીરોની માફક જણાતા હતા.

“ શું ત્યારથી તે ઝોરને તમે જોઈ નથી ? ”
 “આખરે ફાજલે પુછ્યું, કે જે નાદીરની વાત સાંભ
 જી ધણી દીક્કસોજ થયો હતો.

“ નહીં તેણીને જોવા હું ઇચ્છતો નથી. હું
 તેણીને પેલા ઘેરમાંથી ઉઠવા ઇચ્છતો નથી, કે જ્યાં
 મેં તેણીને દટી નાખી છે.” નાદીરે કડવાસથી કહ્યું.

“ અને મહારાજ ? ”

“તેણી એક તુર્કી કુટુંબ સાથે ઇસ્તંબુલ ખાતે રહે
 છે. તે જાંઘ ને જમ્યાં ન હોવાથી તેઓ તેણીને ચલાવે છે.
 તેણી હમણાં આઠમાં ઓછી ચાલ કે પંદર વર્ષની
 હશે. હું તેણીના મુજબાન અને તાલીમ માટે તેઓને
 અમુક રકમ આપું છું; તમે અમલ પાડશો કે મેં
 પોતે જાતે તેણી પર શું કામ દેખરેખ રાખી નહીં
 એનું કારણ પારખવું સહેલ છે. હું તેમ કરી શ
 ક્યો નહીં. તેણીનો દેખાવ પોતાની માદર જેવો થ
 તાં તેણીનો ચહેરો તેણીની માદરની પાલકાસ્ત પાછી
 તાજ કરી મારા જખમોને જમણા સજીવન કરે મા
 ટે હું તેણીનો ચહેરો જોવા ઇચ્છતોજ નથી. તેણી

ની માદર તેણે તજી ગઇ ત્યારે થોડાક માસ પછી ઝાંઝીઝાર પાછું ફરતાં મેં તે બચ્ચાને જોયું. ત્યારે તે ચહેરા મારી અસલની મહારમથા તદ્દનજ જુદો લાગતો હતો. તે બાળક સુકાપ્લું અને ગમગીન લાગતું હતું, અને ડુંકમાં મારી ગદારમનો ચહેરા તદ્દનજ બદલાઇ ગયો હતો. એ બધાનો દોષ પેલી ધાનકી માતાના સર પર હતો. તેણે દુર કરનાં મારું કલેજું કપાયું ખરું, પણ તેમ કર્યા વગર છુટકો ન હતો.”

હુઆની નણી તેના મોઢામાંથી પડી ગઇ. તેણે હાથોથી પોતાનો ચહેરા ઢાંધી દીધો.

ફાજલ ચેતી ગયો કે પોતાની કથા કહેતાં તે અબાચ્યાપુરે પાછા પોતાના જખમ તાજાં કરી શકે.

આથી ફાજીલ પોતાની જગ્યાએથી ઉઠ્યો, અને માયાથી પોતાનો હાથ નાદારના ખભે મુક્યો.

“ નાચખ નાદાર, હું ધણો દલગિર છું, કારણ મારી આહેશથી તમારા દુઃખો પાછા ઉભરી આવ્યા છે. મને માફ કરો.” ફાજીલે ફગલાઇતે ગાંઠત ગુળ રી કીધી.

“ તમે કાંઈ કપકાને પાત્ર નથી, ફાઝીલ બેમ, અમીર હસમાન મને પહેછાની શકના નથી; પણ તને મેં મારી સાથે માયાથી વર્તતા રહ્યા છો. મારી વાત હું ખુદ તમને કાંઈ વખત કહેવા લાગ શોધતો હોતો, કારણ તેમાં કેટલીક મારી આપમતઝળી વાતો સમાયલી હતી, હું તમારા પાસથી એક મોટી નવા જોશની આશા રાખું છું.”

“ જો મારામાં તે બધું લાવવાની તાકાત હશે. તો હું તે કરવા તૈયાર છું, તેની તમે ખાતરજમા રાખજો. તમારી ખાદશ શું છે ? ” ફાઝીલે પુછ્યું.

“ તમે વારંવાર તમારી માનર વિષે બે-દયા કરો છો. તમારા બોનવા પરથી મારી ખાતરી થઈ છે કે તેણી એક પવિત્ર અને અમીત્ર અબળા હોવી જોઈએ. અને હું જાણુ છું કે તમે પણ એક ઉમદા જવાન છો. મને હાલ કાંઈ એવોજ વહેમ જોશી ગયો છે કે, આ મુસાફરી દરમ્યાન મને કાંઈ હોનારત પહોંચશે. મને લાગે છે કે, મારું મોત નજદીક છે. હું કાંઈ વહેમી નથી અને વહેમોને વજન

આપતો નથી; તો પણ કાંઈ અને તો મદારમ તદ નજર પતીમ થઈ જશે. જો એવું કાંઈ અને તો તમે આ છોકરી પર સંભાળની નજર નહોં રાખી શકો ?" નાદીરે અતુરતાથી પુછ્યું.

" તમે બેસીકર રહો; તમે ખાતરી રાખજો કે તમને કાંઈ હાનિ ન થશે તો અમે આ બેટા આ બાળકી ઉપર સંભાળની નજર રાખીશું." ફાઝીલે મોટા હાથે ખાવરી આપી.

" હું તમારો આભારી છું. ફાઝીલબેગ. મને તમારામાં પરદેશીજી ભરોસો હતો. એક ચીજ વધારે. કદીપણ મદારમ મારી જીંદગીનો હેવાલ જાણવા પામે એવું હું ધારીતો નથી મતલબ એ કે જોટલું મારા વાશે તેણી થોડું જાણે તેટલું જ હેતર " નાદીરે કહ્યું.

" મારામાં વિશ્વાસ રાખજો નામજ નાદીર. ઝા, એ કાણુ ? આખરે ઉમ્મમાન પાછો ફર્યો છે ! એ પણ એક મજનુ, લયલીના ફરાગમાં દેખાય છે ! " ફાઝીલે હસીને ટીકા કરી.

જેવું આ ફાજલ બોલી રહ્યો કે હિસમાન તં
ખુમાં હાખતે થયો. તે પોતાની જાતથી ઉઘટો આ
જ કાંઈ મંજીર અને વીચારવાંત જણાતો હતો.

“મારું નસીબ તે મજનુના જેવું ક્યાંથી હો
ય ?” તે બખાજ્યે; પણ હું તદનજ લોચ થઈ
ગયો છું. મને સુવાની જરૂર છે.”

તંખુની બહાર નોકરોએ જે આતશી સળગા
વી હતી તેના લાકડા અવાજ કરતા હતા. હવે હું
ધવા શીવાય ખીમું કશું કરવાનું ન હતું, આથી
તે ત્રણે મુઠા લગ્યા. તેમાંના બે તરતજ બરડે ધ
માં પડ્યા. ત્રીજો ઘડાવર સુધી ઉઘાડી આંખે પ
ડી રહ્યો.

ફાઝીલે અનેકવાર હિસમાનને ચેતાવ્યું હતું કે
નાદીર ઉઘતો ન હતો. હમણાં એનું કારણ તેને
રેશન થઈ ગયું હતું.

પ્રકરણ ૪ થું.

સુસતાના.

તે અરખ અગળાઓ, શાહઝાદી શહેરા તેમજ તેણીની રાજકર્તા માદર, પુર્કો બાપા એટલી છટા થી ખોલી જાયતા હતા એ જણી ઉલ્લાસ અને ફાજીર બધા હેરત રહ્યા હતા.

પહોર ફાટનાંજ એક અમલદાર એક સુંદર રૂ સાલા સાથે તેઓને લેવા આવ્યો. સિપાહો વાગટા અને પરધમે ના દમામ સાથે આવ્યા હતા. તેઓ તે રાંધકોને સુસતાનાની હજુરમાં લઇ જવા આવ્યા હતા.

જ્યારે માત્ર બેઝ જવાન જહાર પડ્યા ત્યારે તે અમલદારે તકરાર ઉઠાવી કે સુસતાનોના હુકમ તો ત્રણ જણાને પોતાની હાજરીમાં મહેલમાં લાવવાનો હતો.

“ તમારી સુસતાનાને કહે કે હું આવવા છઠ્ઠો તો નથી. હું જાતનો પુર્ક છું અને તેથી હું સ્વતંત્ર છું. ” નાદીરે જનુનથી કહ્યું.

તે અમત્તદારના કાળાં બવાં આવા બવાખથી
બમથા ઘેરાયલા ભાગાં, પણ તે સલુકાપથી નમ્મે.
અને તે નાનું સરવસ પોતાને રરતે પડયું.

જ્યારે તેઓ મુખ્ય મંજલ કાપી રહ્યા ત્યારે
તેઓમાંથી ચાર નોકરો કે જેઓ સફેદ બેબાસમાં
સમજાયલા હતા તેઓ તે પુરોણાના આવવાની આ
ગળથી ખખર કરવા દોડી ગયા. જ્યારે તેઓ મહેલ
આગળ પહોંચ્યા ત્યારે એક જંગી વાવટો દફડતો
કરવામાં આવ્યો હતો, અને તેઓના માનમાં એક
સમામતીની તોપ ફેડવામાં આવી.

તેઓના એસતેકખાત્ર માટે એક લશ્કરી ટુકડી
આગળ વધી આવી, કે જેના સિપાહોની ટોપીઓ
અને ખુટો તુર્કી કીસમના અને એક સરખા હતા.
આ સિપાહોની આગળ, પરગમે લડાયક પીપોડીઓ
અને રથસૌગડા વાગી રહ્યા હતા. અને આ બધાની
આગળ બાદશાહી ઝુડો ચાલતો હતો.

વળી મહેલના બહારના કરવાળા આગળ પણ
સિપાહોની હારો ગોળામાલ હતી, અને ટુકડામાં, તેઓ

તાજીવિવાનખાને પહોંચે તે અગાઉ જે જે જગ્યાએ થી તેઓ પસાર થવાના હતા ત્યાં બસ્કરી ટુકડીઓ જે ઠવવામાં આવી હતી.

તે મોટા દિવાનખાનાના દરવાજા આગળ સુત્ર તાનાના ખાસ જત્ન દો હતા કે જેઓ તેણીના હુકમને તાબે થઈ ગુ-હેમારોને સજા કરતા. તેઓ કદાચ ખાંધાના હતા અને તેઓની નોકરીની નીચાની દાખલ દરેકનાં માથે પાંધડીના આકારમાં એક દોરડો વાંટાએલો હતો કે જ્યારે દરેકનો ચહેરો દોરીઓના એક નાના સેરાથી ઢંકાયેલો હતો.

ખીજે દરજ્જેના દરબારીઓ તે મોટા દિવાનખાનામાં બીંતની પાસે સામસામી દારમાં નાના રટુલો પર બેઠેલા હતા, અને તેઓની વચ્ચે દરેક યાંબલા પાસે સુલતાનાનો રક્ષણ કર્તા સિપાહ ઉભેલો હતો, અને જે તે મહેમાનોને હથિયારો નમાવી માન આપતો હતો.

આ સંધળી જગ્યાએ વટાવ્યા પછી ધણીજ યુધ્ધીદી વચ્ચે આખરે તેઓને ખુદ સુલતાનાના ઓ

રકામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા. અહીંયાં સુતતાના દગ્ગદગા સાથે પોનાની બાદશાહી કુરમીમાં ખીરાજે લી હતી.

તેણી એક રૂપાળી છોકરી દોરી જોઈએ. કેમ કે હાલ પણ તેણી એક ખુશ્નુરત ચોરત હતી. તેણીનું માથું ચહેરાનાજ જેવું નાળુક અને મગફર હતું; અને તેણીનો નકશો અને ઘાટ ચહેરાને મળે તો આવતો હતા. પણ ચહેરાના આંખમાના ઝગકા ટને નરમ રૂપ આપનાર નરમાત્ર તેણીની માદરની આંખોમાં દેખાતી ન હતી. તેણીની આંખો એક આપ અખત્યાર ધાતકા રાજકર્તાને વધારે મળતી આવતી હતી. એકાદ પણ તેઓ સુરતી દેખાડતી તો ખીજીજ પણ અંગારા ફેંકતી. આવા અચારન વારના જુરસાઓની નીચાનીઓ તેણીના ચહેરામાં જોવામાં આવતી હતી.

તેણીની આજુમાં શાહજાદી ચહેરા બેઠેલી હતી તેણીને જોતાં લાગણીઓથી હિસમાન ધુજવા લાગ્યે. હાલ કરતાં આજ તેણી તેને વધારે ખુશ્નુરત દેખા છે. વધારે તેણીની આંખો તેની આંખો સાથે મળી

ત્યારે તે આખો ઓરડો ઉસમાનની નજરમાં ફરતો જણાયો.

સુલતાના અને શાહઝદીની આસપાસ રાજ અમલદારો બિભા હતા. સમગ્રા અરબી ઝુલ્મતા પોશાક માં સજ્જાય હતા. કેટલાકોએ ફેઝ પહેરી હતી, જ્યારે મુખ્ય ભાગે ઝાંઝીયારમાં પહેરાતી નાની પ્રકારની ટોપી પહેરી હતી. કે જે સફેદ સડની બનાવેલી હતી અને તેમાં વળો આપવામાં આવી હતી. ફરેકના હાથમાં એક દેશી લાકડી નજરે પડતી હતી. ફરવા જ પાસે થોડાક સીધી આરમો બેઠા હતા, જેઓ વિકળ અને ઝનુની રેખાતા હતા અને ઉસમાન તે મજ ફાજલને મળતા માનથી અદેખા પડી ગુરસામાં હાલતા હતા, કે જે તેઓ દેખાડતા ન હતા.

તે બે તુર્ક જવાનો સુલતાનાને નમ્યા અને તે જીએ માનથી તેનો જવાબ આપ્યો.

“ મને એવું લાગે છે કે, તમે બધા ત્રણ હતા ?” તેણીએ છટાદાર તુર્કીમાં પુછ્યું.

“ હા, ઉંચે તાલેના બખતાવર ખાનુ,” ફાઝીએ

માનથી જવાબ આપ્યો; “ પણ કમનસીએ અમારો રાંરફિક અમારી સાથે આવી શક્યો નહીં.”

“ તેનું કારણ શું ? ” તેણીએ નીખખાસથી જણવાની તલબ કરી.

આનો ફાઝીલ જવાબ આપે તે અગાઉ ત્યાં ઉભેલા એક જમણદારે કે જે તેઓને લેવા આવ્યો હતો તેણે તેણીને હલુથી અરખીમાં કાંપ કહ્યું. બહુ ધીરે તે નાદીરના તોછડા અને ગુસ્સેદાર બેલો પાછા કરેલો જણાતો હતો. સુલતાના ગુસ્સાથી ઠીંપવા લાગી ગુસ્સાના આવેશમાં તેણીએ મુઠ્ઠીઓ વાળી. તેણીના કાળા આંખોમાં ગુસ્સો ઉભરાઈ આવ્યો તેણી અરખીમાંજ થોડા બેલો બબડી જે ઉસમાન અને ફાઝીલને સંભળાયા નહીં.

શહેરાએ પોતાનો નાનો અને ઝાઝાદીરથી ભરેલો હાથ પોતાની માદરના હાથ પર મુક્યો, જલ્દી કે તેણી તેણીને શાંત કરતી હોય; સુલતાનાએ તે ખસેડી નાખ્યો પછી શહેરાએ તેણી સાથે તકરાર લીધી, અને રફતે રફતે તે તુફાન શાંત પડ્યું.

“ શાહઝાદી શહેરાની જે સેવા તમે જાળવી છે તેની મને ખબર છે. ” તેણીએ ઉસમાન તરફ ફરતાં આભાર દર્શાવતી દૃષ્ટિ કરી, “ મારે તમારો ઉપકાર માનવો જોઈએ અને હું ધન્ય છું કે તમે થોડાક દિવસો અમારા મહેમાન રહો.”

શહેરાની ચશ્મો ઉસમાન તરફ ફરી, અને તેણી ઉસમાનને રહેવા વિનંતી કરતી હોય તેમ દેખાવા લાગી. તે ખુશાલીમાં ધુજવા લાગ્યો. શું તેના કાનોએ તેને ઠગ્યો હતો ? તે ભાગ્યેજ માની શકતો હતો કે શાહઝાદીની નજીકમાં થોડાક દિવસો રહેવાની તેને મહેતબ મળી હતી.

“ અમે ધણીજ હેસાનમંદ છીએ, અને ધણીજ માન મળેલું સમજીએ છીએ. ” તેણે જવાબ આપ્યો, “ આપની મહેમાનદારી અમે મનપૂરતી રીતે ચાખશું. આપના સુખારક મેળાપથી અમને ધણીજ માન મળ્યું છે અને આ પાઠશાહી મહેમાનદારી માટે અમે ધણી મગરર છીએ.”

(ઉસમાનના મીઠા સુખનો આગળ સુલતાનાનો

મુસ્સો ખીલકુશ ગાયત્ર થઇ ગયો. શહેરાના મહેરા પર કુદરતી હસવું પ્રગટી નીકળ્યું.

“ મહોકાણુ ! ” ફાઝીલે વિચાર્યું, “ ઉસમાન બચ્યો એકજ ઝપાટે સુખતાનાનો દરબારી અને માનિતો થઇ પડ્યો છે.”

“ તમે આ મહેસથી ક્યારે જશો તે હું જાણેજ વિચારી શકું છું.” પણ એ તલક મારી ખાહેજ છે કે આ મહેલ તમે તમારું ધર સમજો. તમારી મરજી મુજબ વર્તવા તમને પુરતી છુટ છે. અમારા નોકરો તે તમારાજ છે. જે પણ તમારી ખાહેજ હોય તે ખેલાશક ફરમાવજો અને તે બજાવવામાં આવશે.”

‘ઉસમાનનું’ જીગર જોરથી ધકકતું હતું. ખરેખર આ પાદશાહી પરોણામત હતી. જો કે ફાઝીલ પણ તે દરબારની અજબખીઓ અને મમતાથી શીદા થઇ ગયો હતો, તોપણ તે વધારે સાવચેત હતો. તેણે નાદીરના ખેલ યાદ કીધા. સિંહણના પંજાથી જાળજો.

જો કે તેની સામે પેલા પાદશાહી પ્રાણીને પં
જ નહતા, તો પણ તેણીનો ખવાસ એટલો તો
આકળો હતો તેથી ધણુંજ બહીવું જોઈએ. તેને મા
ટે પણ મહેમાનદારી કળુલી લીધી હતી. ફાઝીલે
ખ્યાલ કીધો કે મહેસમાં થોભવામાં તેઓ વાજળી
કરતા નહતા, કારણ તેઓનો એક રહિંક નાદિર ધા
રતીમાં હતો.

“ નામવરને રોશન હશે કે જામે એક રહિંકને
| ઊવણીમાં અમારી પાછળ મેલી આવ્યા છીએ. ”
તેણે સ્વર કીધું.

“ હા મને ખ્યાલ છે ! ” તેણીએ ટુંકમાં કહ્યું.

“ જો અમે ઊવણીમાં રાત્રે પાછા નહીં ફરશું
તો તે અચાંત થશે. હું તેની આગળ જઈ તો ખ
હેતર થશે. ” ફાઝીલે કહ્યું.

“ ત્યારે તમે અમારી મહેમાનદારી ના કળુલ
કરો છો ! ” તેણીએ મગરરીધી પુછ્યું “ આ તો
જડા માણસની નમારે કાંઈપણ ફરકાર લેવી જોઈ
એ નહિ, અમારા પાદશાહી નોતરાને એ માણસે

બણીજ સલુકાપથી માન આપ્યું છે । તે તમારો
તકિક થવાને લાયકનો નથી તોપણ અમે તમારા ખે
રખાઈ છીએ. જેથી પેગામ તમે તેના પર મોકલવા
માગશો તે પહોંચાડવામાં આવશે. ”

પ્રકરણ ૫ મું.

સિંહુણના પંજથી સંભાળજો.

ફાઝીલ આ વાતને કબુલતો નમ્યો, સુલતાના
ના ઇશારાથી ફાઝીલને પછવાડેની એક ઓરડીમાં
લઈ જવામાં આવ્યો કે જ્યાં લખવાનો સરંજમ
તેને આપવામાં આવ્યો. ફાઝીલે હિતાવળે દુકમાં
લખ્યું.

“ પ્યારા નાવખ નાહીર,—અમે થોડાક દીવસ
પરોણા રહેવાના છીએ. આ માગણી અમે નાકજી
લી શકતા નથી, તમને આવેલા નહોં જોઈ સુલતા
નાના ગુરસાનો પાર ન હતો. તમારો ઠેરાવ ફેરવી
નાખ્યો, અને જલદી અહીં આ આવો—તમારો ખે
રખાઈ ફાઝીલ

હાંઝીલે તે પયગામ એક અરખ ખેપીયાને આ
યો. કે તે લઈ જવા ખેડી હતો. એક કુઆસીયા
એ તેને ખુલ્લે ખુલ્લી સમજ પાડી કે ક્યા અને
કાણેને તે ખત આપવાનો હતો, અને પાછો તેને
જવાબ લાવવાનો હતો.

તથુ કલાક સુધી તે ખેપીયો પાછો ન ર્યો.
મહેલ અને લેઓની છાવણી વચ્ચેના છેડા આશરે
ખે કે તથુ માઈતનો હતો. આખરે તે ખેપીયાએ
નાદીરનો એક પયગામ હાંઝીલને સ્વાધીન કર્યો. હા
ઝીલે તે કામળ હાથમાં લેતાં પારખી કાઢ્યું કે તે
ની મહોર સાથે રમત રમવામાં આવી હતી. એ
કામ પેલા ખેપીયાની અજબગીતું હતું કે દરખા
રીઓનું હતું તે શાઝીલ પારખી સક્યો નહોતો.

પહેલી હરોળમાં આવેલો શક તેણે પોતાના
મગજમાંથી તરતજ હાંઝી કાઢ્યો. તે અરખ ખેપિ
યો તુર્કી બાપાથી જણીતો ન હોવો જોઈએ. અને
તેથી તે કામળની ખીનાએ તેને કાંઈ ખેચ્યો ન હો
ય, પણ ખીજે શક વધારે બની શકે એવો હતો.
એ બધી મોહકાણુ દરગારી હાપણુની હોવી જોઈએ

આ શોધ પછી શક બંરેલા દિવે શાઝીલે પેલો
કાંગળ ઉઘાડ્યો, અને આખો વખત તેને લાગતું
હતું કે તેમાની ખીના પણ ખનાવટી હશે.

તે કામળ એ મુજબ હતો. " જહાલા શાઝીલ
બેમ, તમે પાદશાહી પરોણા થઇ મહેલમાં રહેવા
નો વિચાર કીધો છે એ સાંભળી મને દીલગીરી થા
ય છે. અીઓ કાવત્રાખોર હોય છે. અને કહેવાને
કારણ મળ્યું છે કે, ખસુખ કરી સુલતાના લુચ્છી
છે-સિંદણનાં પંજથી સંભાળજો. ઉસમાન પર ન
જર રાખજો. મધ રાત્રે મેં ખુદ્દી રીતે જોયું કે
તે શાદઝહી ચહેરા પર દિવાનો બન્યો હતો, અને
તેથી પોતાનું માથું સોમજ હોયું તે ખોલી દેવાની
ધારતીમાં છે."

આ કામળ જ્યારે હાથ આવ્યો ત્યારે શાઝીલ
ખુદ એકલો એક એકાંત ઓરડામાં હતો, કે જે
ઉસમાન અને વેના ખપ માટે બલાહેદો કરવામાં
આવ્યો હતો. ચહેરાએ ઉસમાનને સકંજમાં બાંધી
હતો. અને તેઓ મહેલમાં ફરી ફરીને બધું જવા
માં રોકાયેલા હતા.

“ યા અદ્વાઈ ! ” ફાઝીલે વિચાર્યું, “ જો સુલતાનાએ આ કાગળ વાંચ્યો હશે તો બહુજાન રસું કામ કહેવાશે.” તેણે ફરીથી કાગળ વાંચ્યો “ સ્ત્રીઓ કાવત્રાખેર હોય છે. મને કહેવાને કારણ મળ્યું છે કે, અસુસ કરી સુલતાના લુચ્ચી છે -સિંહણના પંજથી સંભાળજો.”

ફાઝીલના લવાં ઘેરાઈ આવ્યાં અને તે ઓરડામાં પગલાં ભરતો ફરીથી અને ફરીથી તે બોલો મનમાં બોલતો હતો.

“ કાંઈ સમજ પડતી નથી તે માત્ર એક ઓરત જાતિને ધિક્કારનાર નથી પણ સાથે વળી એક બેદી પુરુષ લાગે છે.” ફાઝીલ ગુંચવણમાં પડી બેઠાવા લાગ્યો.

પણ આ બાદશાહી મહેમાનદારીએ ઉસમાન તેમજ ફાઝીલને અસંતોષીનું એકે કારણ આપ્યું ન હતું તેઓને પડતો દુકમ કિંચકી લેવા તેઓ નોકરોથી ઘેરાયલા હતા. આ સમગ્ર ખાતરીઓ ઉપરાંત ત્યાંની તેઓની જીંદગી બહુજાન જાળવણ અને નવાઈ જેવા પ્રકારની લાગતી હતી.

મેજાનીઓ, એક જમવાના ઓરડામાં પીર સવામાં આવતી હતી, કે જેનો છત છીપીઓના સજ્જારેલો હતો, અને જે પ્રકાશતી હતી. મધ્ય ભાગની જગ્યા ફળાના પાત્રાઓથી ઢાંકેલી હતી. આ ની ઉપર ખોરાક મેજવામાં આવતો હતો, અને કે રેક જથ્થા કુંડાગામાં ઘેરામને એઠેલો હતો. સૌથી પહેલાં પાણીથી યાતો ફળના થડના નરમ ભાગના દુકાઓથી દાય ધોવાડવામાં આવતા હતા. આ ફેળના થડના નરમ ભાગ એટલા તો રસથી ભરપૂર હતા કે જે દાળતાં તેમાંથી દાય ધોવા પુરતું પાણી મળી સકતું હતું ખાણમાં ગોરન અને રવાઈન્ટ મેવાનો મુખ્ય ભાગ હતો.

“ વાર, આ બધી ચામચામ વિષે તું શું કા રે છે ? ” ઉસમાને ફાજીલને પુછ્યું કે જ્યારે રાત માટે તેઓ પોતાના ઓરડામાં સીધાયાં હતા.

હું કશું કહી શકતો નથી. મને એવું લાગે છે કે આપણે એક બીજી દુનીયામાં આવી પડ્યા છીએ. અને તે બાજે બહુસ્ત છે. મને કાંઈ અમન

પડતી નથી. પણ એ લોક તુર્કી ભાષા એટલી જ ટાંધી કેમ બોલવા શીખ્યા હશે ? ” રાઝીલે અંતઃશ્વરી દેખાડી.

“ જોહ, એ ત્રિવેનું ખુદ શાહજાદાને મોઢેરી મેં સાંભળ્યું છે. તેણીના કહેવા પરથી એમ લાગે છે કે તેણીનો બાપ એક તુર્ક હતો. ” ઉસમાને હ મામથી કહ્યું.

“ તેણીનો બાપ એક તુર્ક ! ” રાઝીલે અંતઃશ્વરીમાં પડખા ફાંધા.

“ હા; એ અભયમ થવા જેવું છે નહીં વાર ? એ શખ્સ પણ કોઈ સદાસી પુરુષ હોવો જોઈએ, નહીં વાર ? એ પણ બીયારો કોઈ બાપણા જેવો હશે. ” ઉસમાને ખ્યાલ દોડાવ્યો.

“ ત્યારે એ શખ્સ કોણ હોવો જોઈએ ? ” રાઝીલેની અભયશ્વરી ઉશ્કેરાઈ.

“ તે તો ખુદાને ખબર. ” ઉસમાને અંતઃશ્વરીમાં દેખાડ્યું, “ ખુદ શહેરાને પણ પોતાના પેદરની ખબર નથી. આપણે માત્ર એમજ અટકળો

શ્રીએ કે, સુલતાનાના ગુસ્સાનો કાચ તે બેઠ
 થઈ પડ્યો હોય. સુલતાનાના ગુસ્સાથી તો તું જ
 છીતો છે. તેથી એક છેડાપછી વાધણ મીસાલ છે.
 બે નાદીર તે વખતે તેથીને સપાટે આવતે તો તે
 થી તેને ચીરી કાઢતે. એ પણ કેવો બેવકુફ માણ
 સ છે ? ફરીયામાં વસી મગર સાથે વેર રાખે છે !
 આરત જન વિશે બજા જેમ મમે તેમ બેકુદુ બો
 લવા અચકાતો નથી; આવી ભો તે પોતાને બીજા
 ઝોની નજરમાં હલકો પાડે છે.”

“ એ હાસમનું એવું કાંઈ એ કરે છે તે હું
 માનતો નથી. એક નોતરું કબુલ કરવું મા નહીં
 તેનો તે મુખસાર છે. નાદીરના વિચારો તારા કહે
 વા મુજબ એક રીતે વિચીત્ર હશે, પણ જાતેનમાં
 તે એક ખરો માણસ છે.” શ્રીએ નાદીરનો બચાવ
 કર્યો.

“ જી, પણ વાર પેલા કાગળનો એણે જવા
 ન થું મોકલ્યો ? ” હસમાને પુછ્યું.

હાજીમ પેલો કાગળ હસમાનને દેખાડવા જતો
 હતો; પણ તેણે દુરઅંદેશીથી વિચાર માંડી વાળ્યો.

‘હાજીલે પતાવ્યું’ “આપણે અહીંયા થોભ્યા તે માટે તે દાલગીરી જાહેર કરે છે. તેને એવો ખ્યાલ બેસી ગયો છે કે, સુલતાના કાવત્રાખોર છે, અને એટલે છે કે આપણે સાવચેતીમાં રહીએ તો વધારે સારું.”

“હું કસમ ખાધને કહું છું કે આવા માણસ તરફથી આવાજ જવાનની મેં વધી રાખી હતી, જેમ એક લાલ કપડું ગોધાને લગાકાવે છે તેમ એક ઓરત નાદીરને ચમકાવે છે. આ પરથી એ કહેવાની દીમત કરે છે કે સુલતાના કાવત્રાખોર છે ?” ઉસમાને ખીજવાટમાં પુછ્યું.

“હું કહી શકતો નથી; પણ નાદીરની તકગરમાં કાંઈને કાંઈ વજીહ હોય છે.” હાજીલે ખાતરીથી કહ્યું.

“ખુદા ખેર કરે ! આતો હવે થઈ. હાજીલે તું પણ તેનીજ સફનો લેતો જાય છે. તું તમોએ

સુલતાનામાં કાઠ પશુ એવી નીશાનીઓ જોઈ છે કે જ્યાં તેણી કાવત્રાખોર સાળીત ઠરી શકે ? ” ઉસમાને તકરારમાં પુછ્યું.

“ મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે તેવું કશું મેં હીઠું નથી, પણ આટલા ટુંક અરસામાં તેણીની પરીક્ષા કરવી એ મુશ્કેલ છે.” ફાજલે કહ્યું.

“ જો કે થોડુંકજ થયા આપણે સુલતાનાને તપાસીએ છીએ, તો પણ આપણું અનુમાન નાહી રના કરતાં વધારે બરસેદાર છે. આપણે તેણીને જોઈ છે. જ્યારે તેણે તો તેણીને જોઈ પણ નથી ! ” ઉસમાને બકાષ મારી.

ફાજીલ ચુપ હતો. ઉસમાનની આ તકરારમાં તેને સેજ વળુદ જણાયું ખરું, તો પણ નાહીરના કામળના કેટલાક બોલો પોતાની મરજી ઉપરાંત શ્રીલના કાનોમાં વારંવાર વાગી રહ્યા હતા. “ સ્ત્રીઓ કાવત્રાખોર હોય છે. મને કહવાને કારણ મળ્યું છે કે ખમુસ કરીને સુલતાના વધારે લુચ્છી છે, શિંહણના પંજેથી સંભાળજો.”

“ નાદીરે આ તેના ફરમાસુ ખતમાં આપણને ખીજ કાઢ ફરમાસુ સલાહ આપી છે ? ” ઉસમાને મસકરીમાં પુછ્યું.

“ તે સુચવે છે કે, ખસુજ દરીને તમારે તમારા ભેળને આવચેત રાખવો જોઈએ. દુકંમાં, તે કહે છે કે, સાહજાદી સહેરા પછવાડે મુખાંચીય માંડા ખતતા નહીં ” ફાજીસે માણો માર્યો.

“ ખરેખર ? તે ધણેજ મામાળુ છે. નાદીર ની મારા જાંબંધી બલામની શીકર ઘણી અજબજબ જેવી છે. હું મચ્છું છું કે આ વખતે તે અહોખાં હોતે, કે જેથી તેના મોઢાપરજ હું કહેતે કે “ તારું કામ તું સંભાળ-ખીજના કામમાં માયું મારવાનો તને ખીજમુજ હક નથી, ” ઉસમાને ઝુરસામાં કહ્યું.

“ ઉસમાન, હવે જવા દે, બાટલા નધા ઉસ કેરામ જવાની કરી જરૂર નથી. જો તું નાદીરની સલાહ નહીં મણકારતો હોય તો તું તું મારી સલાહ પણ નહીં માનશે ! તું સાહજાદી સહેરાના હાવભાવથી તેણીનો ગુલામ બની ગયો છે, જો દે

ખીટું છે. પણ હું કપ્પુત્ર કરું છું કે તેણી ખુબ સુરત છે. પણ આનો નતીજો સારો આવે એમ મને લાગતું નથી. ” ફાઝીલે શીકર દેખાડી.

“ ફાઝીલ, તારા બોલ પોતાની હદ ઓળંગી જાય છે. હું શહેરાની જાદુખ જાળમાં સપડાયો છું એ સાંભળી જેટલો હું જાળવળ થયો છું, તેટલો હું માની પણ સહતો નથી. ધણી ખુબ સુરત છે, તે કહેવામાં બીજાકુલ સહરાગત કરતો નથી. તેણી એટલી તો ખુબ સુરત અને સુંદર છે કે, આવી છોડી મેં કદી જોઈ નથી, અને તેથી હું તેણીની સંમતમાં ધણી મજબૂત થઈ છું.” ઉસમાને ખમાવ દીધો.

“ તેણીની સંમતમાં તું મમત મેળવે છે. આ બોલમાંજ ધણી મંજીર મતલબ આવી જાય છે. ” શાહીલે ચોખા મારવા માણુ રાખ્યા.

“ શાહીલ ત્યારે તું મારી પાસે કરાવવા શું માગે છે ? ” ઉસમાને કંઠાળા અને ખીજવાટમાં પ્રુછ્યું, “ શું તેણી ત્યારે પણ મને વાત કરાવવા આવે ત્યારે તું શું એવું ધરે છે કે, હું તે

થીના મોઢા પર મારી પીઠ ફેરવું ? એવું નાદીર
કરે ખરો, પણ મારું કામ એ નથી. ”

“ જ્યારે તું આવી ખોટી તકરારો કરે છે,
ત્યારે તારી સાથે તકરાર ચલાવવી ફાકટમાં છે. તું
કહે છે કે, શાહઝાદીના જેવી સુંદર છોડી કદી તેં
જોઈ નથી—એજ એક વાત છે કે, જે પર આપણે
બેઠ મળતા છીએ. પણ ઉસમાન, ખરું કહેજે શું
તેણી તને પેલી ચતિમ સગી કરતાં પણ વધારે ખુ
બસુરત અને ંહાલી લાગે છે ? ” શાહીસે સાશુત
તીર ફેંક્યો.

ઉસમાનના ગાલ અને બવાંપર રતાશ ધસી
આવ્યો.

“ આ સવાલ તું અહીંઆ શા હકની કુમકે
મુકે છે તે હું સમજી શકતો નથી ” ઉસમાને શુ
રસામાં પુછ્યું.

“ હું કાંઈ પણ હકથી એ સવાલ પુછતો ન
હી, હું માત્ર એક મિત્રની દુરજ બાબતું છું. ”
શાહીસે હિંમતથી કહ્યું.

“ પણ તેનું અહીંઆ શું ? ” ઉસમાને ચી
કાઠાને પુછ્યું.

“ ઓ ઉસમાન, જરા ખ્યાલ કર. ગંભીર બ
ન. તે મસ્તી વેળાની ખાદેશ ખાતર, તે ચતીમ
સુંદર બાળકી ખાતર, બેટાની બાપ તરફની તાબે
દારી ખાતર, તારા ખુદ જન્મ પેદર ખાતર અને
છેવટે તારા બક્ષા ખાતર તું કહ્યો બન. ” ફાઝી
ને ઉશ્કેરાઈને કહ્યું.

“ આ બોલો બધું કડવા છે, ફાઝીલ ” ઉ
સમાને ચેતાવ્યું.

“ મેં ખાસ કરી આ કડવા ચબ્બે મારા મો
ટેથી બહાર કાઢ્યા છે. ” ફાઝીને ખાતરી આપી.

ઉસમાને પોતાનો હોઠ કરડ્યો અને બારી તર
ફ ફરી ગયો. એક પણ પછી ઉસમાન લંગાવેલ
હાથે ફાઝીલ બણી આવ્યો.

“ તું ખરો છે, અને હું જોટો છું. પણ હું
પોતાને બીજું છું. મને ધારતી છે કે હું પણ ચ
હેરાનીજ હવા હમમા લઉં છું. આથી મારી મતી
બુમ થઈ જાય છે. આ મલામાઈથી આપણને કાંઈ

જ સટકી જવા દે." ઉસમાને ઠેકણે આવતાં કહ્યું.

" ધણુંજ નેક. કાલેજ એમ થવા દેવું જોઈએ." પોતાના રશીકનો હાથ હાથતાં ફાઝીલ બોલ્યો.
" પણ શું સુલતાના જે નામે પોતાને ઓળખાવે છે તે ખરું છે ? "

" હા, તેણીનું અરળી નામ ધરંજા છે. પણ એ બની શકે એવું છે કે તેણીનો તુરકી ભરમાર પ્યારમાં તેણીને કાષ્ઠ તુરકી નામથી બોલાવનો હોય." ઉસમાને કહ્યું.

ફરીથી તે રશીક બેટલા અને સુવા ગયા. ઉસમાનના હરાવ ઉપરાંત શહેરાની તસવીર તેને સતાવતી દેખાઈ, અને જે ગીસાલ તેણી તેની અગૃહ પળો લુટતી હતી તેમજ હમણા તેણીની યાદ તેની ઉંઘમાં ખલેલ પહોંચાડવા લાગી. પણ ફાઝીલ, હાહા અને સંતોષી હાલે ભર ઉંઘમાં પડ્યો હતો. તેના સ્વપ્ના માત્ર તેની મધુર મહેરદાર મુમનાજ ના હતી. મમે તેવા સંજોગો વચ્ચે પણ તે પોતાની પ્યારી પરણેતરની મુરતી મનમાંથી વીસારી શકતો ન હતો.

પ્રકરણ ૬ હું.

શીકારગાહ.

તે બે રશીકાએ કરેલો ઠરાવ કમભાગ્યે ટકી શક્યો નહીં. બીજો દાવમે તેઓના માનમાં કેટલોક ખાસ તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી. સવારમાં તેઓ વાઘના શીકારે જવાના હતા, અને સાંજરે ગાયન અને નાચનો મેલાવડો થવાનો હતો. વાઘ ના શીકારમાં જો તેઓ નહીં જાય તો તેઓ નામ દે ઠરવાના હતા, અને તે છતાં જો તેઓ મહેલ છોડી ચાલ્યા જાય તો તેમાં માણસાઈપણું નહીં લે ખાવ. કારણ તેઓ માટે ખાસ તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી.

હિસમાને જપારે જાણ્યું કે, શહેરા પણ શીકારગાહમાં સામીલ થવાની હતી, ત્યારે તેનું હૈકું તે ના મોઢામાં કુદી આવ્યું. એ દેખીતું હતું કે, તે બહાદુર ખાળા દિલાવરીમાં પાછળ હટે એવી ન હતી. તેથીના શીકારી પોશાકમાં તેથી ઉલટી વધારે

એંચાણુકારક જણાતી હતી. જેની સચ્ચાઇ ફાઝીલ પણુ કણુપ્પા વચર રહ્યો નહીં. તેણીના પોશાકનો એક ભાગ ચીત્તાની ચામડીનો હતો, અને તે તેણી ને ધણેજ દીપતો હતો, અને તેણીના માથા પર નો સાજ પણુ ચીત્તાની ચળકતી ધુવાળી ચામડી નો હતો.

તે ઘોડેસ્વાર શીકારીઓ થોડીવારમાં જંગલમાં જઈ નીકળ્યા. દેશી ખરબો શીકારને ઝાડીઓમાંથી બહાર કાઢવા કોશીસ કરી રહ્યા હતા.

આખો એક કલાક કોઈપણ જનવર શતરૂના એટલા વચર નકામો પસાર થઈ ગયો. આથી તે શીકારીઓ જંગલમાં ઉંડાને ઉંડા પેદશ થતા ગયા.

એકાએક એક દેશી આરબે એક તિફાણુ ચિ ચિયારી પાડી, આ પછી સાચેત રહેવાના! બુમાબુ મ થઈ, આજ લખતે એક જખરો વાલ ઝાડીમાંથી કુદ્યો; અને જે રસ્તે ઉસમાન પોતાનો ઘોડો દપ ટાવતો હતો તેની ત્યાડે આવી ઉભો. તે થોડેજ અને એકાદ પળ ઉસમાનને ઝિડાળી રીતે દીકલો રહે.

એકજ પળમાં ઉસમાને જાંદુકં ચઢાવી; અને
એક ગોળા હવામાં ગાળી રહી. વાદ્ર પડ્યો, અને
જ્યાં તે જનનવર પડ્યો હતો તે તરફ દોડ્યો.

પણ તે પ્રાણી મરણ પામ્યું ન હતું; તે મા
ત્ર ધાવણ થયું હતું, અને જે પળે તે ઉછાછળો
જીવન તેની આગળ જમ્મ લાગ્યો કે તેણે પંજા
ફેંચકયા, અને તેને જમીન પર પટકયો.

હાઝીસે જાંદુક ટાંકી, પણ તેના રશીકાની શીકરે
તેનો હાથ ધુજતો કીધો. તેણે જાંદુક ફેડી, એળા
વાદ્રના માથા પરથી પસાર થઈ મધ. ખીજીજ પ
છ એક વધારે ચમકારો થયો અને ગોળા પુટતી
સંજળાન. આ વખતે નેમ સાચુત ટાંકેલી હતી.
ગોળાએ ધારેલી ફરજ જાળવી. વાદ્ર પાછો મળડી
પડ્યો, તે મરણ પામ્યો.

જેવો ધુમાડો ઓછો થયો કે સાહજદી 'ચહે
રાનો આકાર ધાવણ થયેલા ઉસમાન પર જુકતો
દેખાયો.

“શું એ ધાવણ થયો છે?” તેણીની પાસે
આવી લાગતાં હાઝીસે આતુરતાથી પુછ્યું.

“ હું ધારું છું કે કાંઈ બધીજ ગંભીર રીતે નહીં,” તેણીએ ધુજતા સાદે કહ્યું, “ વાઘના પંજા તેના ખંભા પર પડેલા જણાય છે.”

હાઝીને જેયું કે ઉસમાનનો ડગલો ખંભા આગળ છુંદાયલો હતો, અને હાથમાંથી લોહી વહેતું હતું. તે તદ્દન બેભાન થઈ પડ્યો હતો.

પાસેના ઝરામાંથી થે હું પાંચી આશુવામાં આવી. ઉસમાનનું મોઢું ધોવામાં આવ્યું અને ધીરેથી તે હુશીયારીમાં આવ્યો. અંખો ઉઘાડતાં જે સહેરા તેની નજરે સઉથી પહેલે પડ્યો. તે સહેરાનો હતો, કે જે આતુરતાથી તેના તરફ દીકતો હતો.

“ તે-તે-મારી જાંગી બચાવા છે ? ” કુદરતી રીતે તેણે કહ્યું.

“ ખામોશ ! ” તેણીએ કહ્યું, “ એવું બોલવું મુનાઝબ નથી. હુશીયારીએ નહીં પણ નસીએ મને મારી આપી. અલ્લાહના શુકરાના માનો ! ”

તેણીનું બોલવું લાગણ્યોથી ભરપૂર હતું.

“ સુલતાના કાવત્રાખેર હશે,” હાઝીને વિચા

હું, પણ આ અથગા ઉઠકરી તેની હોય તો હું
મારી છાંદગી વેચી નાખું."

એક ચંપળ દાથે તેણીએ પેસો વધે કીધેસો
જખમ બધે. પછી ફાઝીલની મદદથી ફરીથી ઉ
સમાન પોતાના ઘોડા પર સાર થઈ જવા શક્તિ
વાન થયો, અને તે શેકારી ટોળા મહેલે પાછી ફરી.

જ્યારે તેઓ મહેલે આવી પહોંચ્યા ત્યારે સુ
લતાના ધણીજ અશાંત હતી. પહેલાં ફાઝીલે વિ
ચાર્યું કે, ઉસમાનના જીવ સરોસટ બચાવથી તેણી
અશાંત થઈ હશે, પણ તેણે તરતજ જોયું કે તે
ણીની આકૃષ્ટતા વ્યકુળતાનું કારણ કાંઈ બુદ્ધિજ
દત્તું. ખરેખર, તે પ્રાયસ થયેલા બુવાનની તેણીએ
ઘોડોજ દરકાર લાધી, પણ તેણીની મનુની, અશાં
ત આંખો વારંવાર ખારી બજી જતી હતી, જણે
કે તેણીના ખુલ્લો આ મહેલની દીવાલોની બહાર
ના હોય.

તેઓની ગેરહાજરીમાં વળી શું બન્યું હતું ?
હજુરીયા તેણીની આસપાસ ચુપ ફરતા હતા, અને

તેણીને, ધાર્તી ખાતા, જોતા હતા. માત્ર શાહજી
હી શહેરાજ તેણીથી ખઢીતી દેખાતી ન હતી.

તેણીના હુકમથી રાજવૈદને યોગ્યવવાંગાં આ
વ્યો. તેણે તરતજ સુચવ્યું કે ઉસમાને પોતાનો એ
રડો તે દીવસ દરમ્યાન પીસકુલ તજવો ન જોઈ
એ. વાઘે કાઢેલો જખમ મારવા કરતાં વધારે ગં
ભીર હતો, અને ઉસમાની હાલત ધણીજ ઉશકે
રાયલી હતી.

હવે ઉસમાને માલસોની મદદથી તેના એર
ડામાં લઈ જવામાં આવ્યો. ફૂંઝીલ પણ પોતાના
રશીક સાથે જવા કરતો હતો, તેટલાં સુસતાનાએ
તેને તેમ કરતાં અટકાવ્યો અને પોતાની હાજરીમાં
થોભાવ્યો.

આ હુકમને જો કે ફાઝીલ તાગે થયો તોપણ
તે અન્યથા થયા વગર રહ્યો નહી. શહેરા કે જે
આ બધો વખત પેલા વાયલ માણસને તેના એ
રડામાં જતો જોઈ નહી હતી, તેણી સુસતાના ઉભી
હતી ત્યાં આવી, અને તેણીના કાનમાં ધીમેથી કાં
ઈ અરખીમાં બગડી, સુસતાનાએ જાણે તેણીને મા

રવા જતી હોય તેમ પોતાનો દાઘ અડધો ઉંચક્યો. આથી શાદળદી ડગમગી નહીં, તેણી ॥ માદરની ઝંડુની આખ જરાક નરમ પડી. તે કેંચકેસો દાઘ તેણીની બાજુએ પડી ગયો. તેણીએ પોતાની દાઢી રીને અરબીમાં જ કાઢી જવાળા આપ્યો, અને પછી શાદળદીએ એક મોટી અદખ બળા ॥ અને બહાર ચાલી ચઢ.

“ તમારા વંશીકથી તમને દૂર રાખવા હું હી લગીર છું, ફાઝીલ બેગ એ અકરમાતના સાંધે હું ધણી દોલગીર છું.” તેણીએ હયાની હપે કહ્યું.

સુતતાના ત ફના આ બોલો હદથી જ્યાં મા યાગુ હતા થોડીક પળો અગાઉની તેણીના ગુસેસર બાશા અને હમણાના બોલોમાં એટલો તો જમીન આસમાનનો ફરક હતો, કે ફાઝીલ પેતાના કાનોને માનવા અચકાયો.

શું આ બહસાયલી માયાગુ ચાલ અને બોલો શા હળદી શહેનાના વચ્ચે પડતાંથી ઉત્પન્ન થયા હતા? અથવા તો શું તેણી બહસાની લગણીઓ અને તેથી ઉત્પન્ન થતા ગુસ્સાઓની બેગ માત્ર હતી ?

“હું તમને વધરે ખેંટી કરીશ નહીં. તમે મને કહો કે શું હું બધી વાતે એક બાપ અખત્યાર સુજતાના નથી ? ” તેણીએ મગરૂરીમાં પુછ્યું.

“ જી હા નામગર, તમે બળવન અને બાપ અખત્યાર છો, એમાં શક નથી. ” ફરીતે નગીને કહ્યું.

સુજતાના એકાદ પણ ખુદશી રીતે તેના રહેરા માં જોત રહી. તેણી તેના બોલોના વચ્ચુદ્ધની ખતરી કરવા માગતી હોય તેમ દેખાતી હતી.

“ એક રાજકર્તાની ખાહેશો બાપ અખત્યાર હોતી જોતોએ, કે જોતી મારી છે, અને તેવી હમેશાં રહેશે. પણ, હું તુરકીઓને પસંદ કરું છું. હું ત મારી મધુર બાશા વખારે પસંદ કરું છું. મારી દરગાહમાં મેં તુરકી બોલનારા ધણાને રાખ્યા છે. મારી દીકરીને પણ તુર્કી બાપા શીખાવામાં આવી છે, અને તમે જુઓ છો તેમ હું પણ સારી છટા થા એ બાપા પર કામુ ધરાવી શકું છું. ” તેણીએ કહ્યું.

“ ત્યારે નામગરને આ દહેવત રોચન હશે,

‘જે દેશની સુખરેશી રસમે ખીજમાં પ્રારણ કરવા માં આવે છે, તે તે માટે સામેગે દેશ મગર છે’ મારા દેશની વખતામાં વખતી તમે તારીફ કરો તે તે માટે આ તમારા જે તે જ પુરતા છે.’ ફાઝીને કહ્યું.

આમ બોલતાં તે અદ્યથા નમ્યો. તેણી મગ રીયા દસી.

“પણ આવી કીસમની તમારા દેશની તારીફ કરી હું કાંઈ તમારા રશીક સાથે જતો અટકાવવાની આહ્વેષ ધરાવતો ન હતી.” તેણીએ ચક્ષાબ્ધું “વળી તમારા વિષેજ યધું કાંઈ જાણવાની મને તક્ત ન હતી. પણ આ બધાની બાતેનમાં તમને ખોટી કરવા મારી કાંઈ ખીજન મતક્ત છે.”

“મારી સાથે આપ નામવર એટલા ખુશી દીસથી વર્તો છો તે માટે આ ગુલામ આપનો અદ શાનમંદ છે, જે કે મારામાં એક છાજતા રચારી ના ગુણ નથી તે પણ જે હું આપની સેવ. કાંઈ પણ રીતે ખજની શકતો હોઉં—

“મહેરવાની કરી બેસો,” સુસતનાએ તેને બોલતો અટકાવ્યા.

હાથના એક હંભામદાર લહેકાથી તેણીએ તેને
એક દીવાન પર બેસવાની ઇશારત કરી; અને પ
છી એક ઘંટડી વગાડી. એક પળમાં શરણત અને
મેવાના ખુમચા સાથે એક હળુરીયો દાખલ થયો. તે
ણે થોડોક શરણત નાખ્યો અને દીવાન આગળ મે
લેલાં એક નાની મેજ પર તે મુક્યો.

રાજીને તે સ્વાગિષ્ટ શરણતને ધનસાફ આપતાં
નોશ કીધો. તેને આવા ઠંડા અને શાંતી ગદનારા
પીણાની ઘણી જરૂર હતી. કારણ પેલા અકમમાતની
શીકરે તે બેઝાનજો બની ગયો હતો, અને તેના હાંક
સુકાઈ ગયા હતા. પણ હજી સુન્નતાના ધરંભા ઉમેલી
જ હતી, એટલે રાજીને પણ અદગથી ઉભોજ રહ્યો.

“ મહેરબાની કરી બેસો ” સામી તકરાર નહીં
લઈ શકાય એવી ઢપે તેણી બોલી, “ તમે થાકેલા
હોવા જોઈએ, અને આપણી મુલાકાત સાંખો વખત
આલે એવી છે. ”

રાજીને બેઠું કે હાથ તેણી અદબ અને માન
ની ભુખા ન હતા; અને આથી તેણીએ દેખાડેલા
દીવાન પર તે બેઠો.

“ હું એકવાર બોલી ગયે કે હું તમારા લોકો ને પસંદ કરું છું, તમારી સુખરેલી રસ્મો અને બોધા મને અજાણ તરેહની ગમત આપે છે. અમારા વિષે તમારો શો મત છે તે મહેરમાની કરી કહેશો?” તેણીએ ખન્તેભરીયા પુછ્યું.

“ હું એક બીજા અનુભવી ટીકાકાર છું, ” કહીને જવાબ આપ્યો; “ અને વળી અહીંયાના મારા હુંક નહેવાસ દરમ્યાન તમારા લોક વિષે કાંઈપણ પ્રકારનું ઠરેલ મત હું બાંધી શક્યો નથી. તો પણ જેટલું મેં આપની દરબારમાં જોયું છે, તે પરથી હું અવા અનુમાનપર આવું છું કે, તમારી રસ્મો સુખરેલી ઢપના અને માન બરેલી છે. ખસુસ કરીને અખળાઓની લામકાત—”

તે યેઝ્યે, જાણે કે આગળ બોલવા તે તેણીની રજા માહતો હોય. તેણીની સુંદર આંખો પ્રકાશિતી હતી. તેણીની મખમલ જેવી સુંવાળી ચામડે, અળકાટ મારી રહી હતી.

“ હું, તે શું ? ” તેની તરફ આતુરતાથી જોતાં તેણીએ પુછ્યું.

“ ખસુસ કરીને અખળાઓની લાયકાતથી હું
પ્રુષ્ઠ અને મગરર થયો છું. વળી અહીંયાની અખ
ળાઓ બેઢા પ્રુષ્ઠસુરત છે.” ફાઝીલે તારીફ કાઢી.

આ બોલો જો કે પ્રુષ્ઠામત જેવા લાગતા હતા,
પશુ તે તેવા ન હતા. ફાઝીલના બોલવામાં ધણું
વણુક હતું. તે દરબારમાં તેની નજરે પડેલી યાનુ
ઓ ધણીજ પ્રુષ્ઠસુરત હતી; અને ખસુસ કરીને
આ બે અખળાઓ, ખુદ સુક્ષ્મતાના પોતે અને થાહ
નદી થહેરાની પ્રુષ્ઠસુરતી કુદરતી અને અપાર હ
તી. તેની નજર આગળ ઉમેલી ઓરત જો કે ધ
ણી જુવાન ન હતી. તો પશુ જુવાન અખળાઓની
સુંદર પ્રુષ્ઠસુરતીની સરસાઈ કરે એવી હતી.

“ આહ ! ” આજ પડ્યો માત્ર ફાઝીલને આ
પવાના જવાબ તરીકે તેણીના લખોથી સંભળાયો.
ફાઝીલના આ બોલો તેણી એક આબે હયાતનો અ
કસીર જામ કે જે તેણીને હમેશની જુવાનીથી જ
જો નવાજવાનો હોય તે પીતી હોય એમ સાંભળતી
હતી.

“ પણ તમારી તુર્કી અળળ એ પણ ધણી ખુબસુરત છે ? ” હેવટે તેણીએ કહ્યું.

“ જી હા, નામગર ” ફાઝીને કપ્યુચુ.”

જે દીવાન પર તેણી પડી હતી ત્યાંથી ઉઠી. અને તે એરડો ઝડપી અને ચપળ પગને આમચી તેમ કાપવા લાગી, તેણીની ચાલવાની અદા એક ચીતાના જેવી અવાજ વગરની અને લુચ્ચી હતી.

તેણી બારી આગળ ગઇ અને તે જગતી જ મીનના વિસ્તારને જ્યાં સુધી દુરની ટેકરીઓના મથાળાં દેખાય ત્યાં સુધી જોઇ રહી. એ ટેકરીઓના મથાળાં વળી બહુ આસમાન સાથે મળી જતા દેખાતા હતા.

“ તમને તસવીરોનો શોખ છે ? ” એકાએક તેના તરફ ફરતાં તેણીએ પુછ્યું.

“ છે, ખરો. ” ફાઝીને જવાબ આપ્યો.

તેણીએ પોતાની છાતી પરથી એક મોટો સે નાનો લાકાટ ખેંચી કાઢ્યો.

“ તમે ખુબસુરતી વિષે હમણાં બોલતા હતા

આને શું તમે ખુશ્નુરતીની ઉપમા આપશો ? ”
તેણીએ પુછ્યું.

તેણીએ તે ઉધાડેલો લાપીટ તેના હાથમાં આ
પો, જેમાં એક સુંદર છોડીની તસવીર હતી. પહે
લાં તો ફાઝીલે ધાર્યું કે તે શાહજાની સહેરાની તસ
વીર હતી, પણ આ છોડી તેણી કરતાં પણ વધારે
હોસન ધરાવતી હતી. સહેરાના સહેરામાં પવિત્ર ખુ
શ્નુરતીનો બાસ થતો હતો, જ્યારે આમાં મનદર
થી અપાર ખુશ્નુરતી હતી.

“ કેટલી બધી ચહેરે નમુન ! ” અળખળીથી
ફાઝીલે પડધા કીધા. “ હું જુલતો ન હોઉં તો
આ તસવીર આપ નામવરનીજ છે ? ”

“ હા, જ્યારે હું લગભગ સહેરાની ઉમરના
જેટલી હતી ત્યારની એ તસવીર છે ત્યારે મારી
ઉમર સોળ કે સતરની હતી. ” તેણીએ મજરીથી
કહ્યું.

સતર વર્ષની સુંદરી ! હમણા પણ તેણી એક
પુખ્ત ઉમરે પુજેલી અંત હતી, અને તેણીની ખુ
શ્નુરતી ખીસેમ્ અને ધણાજ વિંચા પ્રકારની હતી.

પછી ફાલીલે જોયું કે લાકીટની ખીજ ખાલુએ વળી. એક ખીજ પણ તસવીર હતી. તે એક જુવાન અને મનહર માણસની હતી હતી. આ તુર્કની છબી જોઈ શાઝીલ ચોકચો.

તેણીની આંખો શાઝીલની આંખો સાથે લાગી રહી હતી તેણી તેને બાંસીકાથી તપાસતી હતી. જો કે હીવસ ધણે મરમ હતો તો પણ શાઝીલના અમમાંથી હંડીની એક કંપારી પસાર થઈ ગઈ.

“ અને આ છબી કે. જુની ? ” તેણે પૂછ્યું.

“ એ મારો જુવાનીનો સાથી હતો. ” તેણીએ બેહરકાર રીતે કહ્યું. “ તે દાલ જીવતો નથી. ”

“ હંડીની કંપારી કે જે ફાઝીલ પર માલેખ થઈ હતી તે હજી તેને છોડી મઈ નહીં. તે શાંત થવા મર્યો, પણ તેમ નેનાથી થઈ શક્યું નહીં. ખરેખર, તે તેજ અલામ્મા તુર્કી જુવાનની હતી હોવા જોઈએ કે જે સાંભળવા મુજબ સુમતાના સાથે અમાઈ પરણ્યો હતો. શું ખરેખર તે મરણ પામ્યો હતો ! અને એક બાર્ગી જો તે ગુજરી ગયો હોય, તો તેનું મોત આ કારણે નીપજેલું હોવું જોઈએ. ”

આ જાણવાની તલજ તે પોતાની આગળ છે
એલી ઓરતથી ઠરે એ મહાલ હતું. તેણી એ બા
બત પર એટલી તો ડુંક અને હરેલ રીતે બોલી
હતી કે બાથે પોતાની જાંઘીનો આ સફા તેણી
ડુંકમાંજ પતાવતી હતી.

એક અકુદરની સાંતી ફેલાય. આખરે તેણીએ
તે ચુપકીથી તોડી.

“ તમે હમણાંજ કહેતા હતા કે થોડાક દીવ
સની અહીંના તમારા રહેવાસથી અમારા દેશની રા
હ રસમો. તેના લોકો અને જાનનો પુરેપુરો એક
ચોક્કસ મત તમે બાંધી ચકતા નથી. આ તમારું
કહેવું તદ્દન ખુલ્લા દિલનું છે. આ કરતાંજો તમા
રા જવાબ કોઈ બીજોજ હતો તો તે હું માનતે ન
હિં. પણ શું કામ એ બધું તપાસવાને તમને પુ
રવો અવકાશ ન મળે ? તમે અહીંનાં શું કામ
ન રહો ? તેણી કાકલુદીની ઢપે બોલી.

“ હું અહીંયા વસું ? ” તેણી તરફ અભય
બીમાં જોતાં પ્રાગીને પાંધા કીધા.

“ હા, અહીંમાં અમારી દરબારમાં. ” તેણી
જે કહ્યું.

“ નામવાર માત્ર રમુજમાં એમ બોલતા હાએ
છે ? ” સાવચેત થતાં અને દિગ્મત અને ડહાપણ
એકઠી કરતાં ફાઝીલ બોલ્યો.

“ નહીં, હું પુરતી ગંબીરાષથી કહું છું. હું
મારી આખી જીંદગીમાં એટલી ગંબીર ન હતી. ”
તેણીએ ખાતરી આપી.

પેલા લાડીટમાંની તસવીર તરફ ફાઝીલના વિ
ચારો પાછા પળન વેગે ફોડવા. તે કાષ્ટ સુલતાનાની
તસવીરનો વીચાર કરતો ન હતો, તે પેલી ખીજ
તસવીરના વિચારમાં પડ્યો હતો.

“ હીક, હીક, ” બધીરાષથી પોતાનો પત્ર ગ્રા
હીયા પર ઠોકતાં તેણી બોલી, “ એક ચાકકસ હ
રાવ પર આવવા તમે લાંબો વખત લીધો છો. મા
રી માગણીઓના જવાબો માટે આટલીવાર બોટી
મારાથી થઈ ચકાવું નથી. તમારું હહેવું છું ? ”

“ મારી આખી જીંદગીમાં કદી પણ મને એ
ટલો બધો જાગરે ચઢાવવામાં આવ્યો ન હતો; ત

મારી મામણી માટે આભાર માનવા મારામાં તાકાત નથી, પણ કમ બાગ્યે એ મામણીને હું બહાલો બાપી શકતો નથી. " ફાલીલે ખુલેખુલું કહી દીધું.

" શું કામ નહીં ? " તે નરમ કીસમનું તેજ તેણીની ચશ્મોમાંથી નાબૂદ થયું હતું; તેણીનું બોલવું મીઠસી રીતનું હતું. " " શું કામ નહીં ? "

" કારણ, મારી ધરજ બહોળાં બળવવાની નથી, કેમકે મારા દેશનો મારા પર હક છે. " ફાલીલે કહ્યું.

" ફરજ ! " તેણીએ મસ્કરીની અદાથી કહ્યું. " છટા દરેક માણસ પોતાનો મુખભાર છે. ! "

" હા, પણ મારે પાછો મારા વહાલા સમાજોનો વિચાર કરવાના છે. " ફાલીલે પોતાના કુટુંબની માદ હેઠળે ધરતાં કહ્યું.

" શું ઇસ્તમ્મોલમાં તમારી મહોરદાર પણ છે. " તેણીએ જલદી પૂછ્યું.

" નહીં; પણ મારી એક જાદુ માદર છે. " ફાલીલે કહ્યું. ફાલીલે ખસુસ કરી 'તલાજનું' નામ

તેણીને કહ્યું નહીં. કારણ સુલતાના એક અનન્ય
 ખોરત હતી, અને તેથી પોતાની નેમમાં શકવા એ
 તે શાહીમને મુખતાજથી કાઢી પછી કીસમે જુદો
 પાડી પોતાને કરવા તેણી પાછળ હો અમવા તો
 દાર ખાવ એવી દેખાતી ન હતી. જો કે આ વાત
 માં બહુ વજુદ ન હતું તોપણ શાહીએ ઠઠાપણ
 વાપરવાનું વાજબી ધાર્યું.

“તમારી માદર તમારા સખ ચેતની વચ્ચે આ
 વે એ કાંઈ વાજબી નથી. જો તમને અહીંઆ ર
 હેવાનું પસંદ હોય તો તમારાં માદર પણ અહીં
 આં આવશે. હું તમને કહી ચુકી છું કે હું તુરો
 ને વખાણું છું.” તેણીએ કહ્યું.

“મારા માદર જમણ છે. તેવણ અહીંઆ આવ
 વવાનું પસંદ કરશે નહીં. તેવણને અહીંઆ આવ
 વા કરજ પાઠવાની મારામાં સત્તા નથી. પોતાને
 આપીએ દેશ તેવણ કહી પણ તજશે નહીં ફરીથી
 હું નામવરનો આ દાલાવર માગણી માટે આજાર
 માનું છું. પણ ફરીથી વે હું નાકબુલ કરું છું.”
 શાહીએ હિમ્મતથી કહ્યું.

“ વિચાર કરો. ઠરાવ પર આવો તે આગળ ઉતાવળા ન બનો.” તેણીએ કહ્યું.

મેં પુરેપુરો વિચાર કર્યો છે; અને કાંઈ પણ વધારે વિચાર મારા ઠરાવને ઢીલો પાડી શકશે નહીં.” ફાક્લીએ હુજળત ચાલુ રાખી.

ફરીથી તેણી વગર અવાજે અને ઝડપી આંત્રે ચેલી ખારી આગળ જઈ ઉભી. તેણી એમ કરવા જતી હતી તેટલાં તેણે તેણીનો રહેરો સેજ જોયો. તે એક ખુશસુરત સેનાનનો રહેરો હતો.

પણ જ્યારે તેણી તેના બાજી ફરી તારે તે મુખે એક સંગેમરમર જોવો સમ્પત અને ઠંડો હતો.

“ જા, જગ્યાએથી તમે ક્યારે બહાર પડવાનો વિચાર રાખો છો ? ” તેણીએ શાંત રીતે પ્રુછ્યું.

“ નામરને મારી એ વિનંતી કરવાની હતી કે મારે તેમજ મારા રીકને કાલેજ ગાદીમાં જવાની રજા આપવામાં આવે; પણ, પેલા અકસ્માતને કીલે થોડા દિવસ વધારે થોળવાની અમને દરજ્જ પડે એમ છે.” ફાક્લીને કહ્યું.

તેણીએ ઘંટડી વગાડી, અને જે હળુરીયો હા
ખસ થયો તેને અશળીમાં એક પથગામ આપ્યો.

“ મને માફ કરજો, ” તેણીએ કહ્યું. “ તમે
એ હમણાજ કહ્યું કે થેડાક દીવસ વધારે નાપુ
શીથી તમે અમારા મહેમાન રહેવાના છો. ખરેખ
ર, જો આપણી આ મુલાકાતના લાધે તમે એ મ
હેમાનદારી દુંડી કરવા મચ્છતા હો તો હું ખરા
અંતઃકરણે દીસગીર છું; ” મુલતાનાએ દીસગીરી બ
રી દપે કહ્યું.

આમ તેણી ધણાજ માયાળુ અને કિલસોજ
સાહે બોલી. પછી તેણીએ એકાગ્રક તેનો હાથ પ
કડ્યો અને હજાવેલા જુરસા સાથે પુછ્યું.

“ મને કહો, પેલા તમારા તોછડા રશીકે અ
મારી સામે તમારા કાન જાબેયાં છે ? ”

આ સવાલ એટલો તો અમાનક અને ચોઠા
વનાર હતો કે ફાઝીલ પાધરો જવાબ આપવા ફ
મલાઈ ગયો.

“ નામવર હું. ” તે તોતડો બોળડો બોલવા
લાગ્યો.

“ મને જવાબ આપો ! ” તેણીએ કહી નીચે ધસી પડી.

“ પણ અમારો રશીક તમને પીછાણતો નથી અને તેથી તે તમારા વિરુદ્ધ તે શું કંઈ કરે ? પણ જે વાત તે જોડેરમાં સાચીત કરવા ચુકતો નથી તે ખુદશા દિલ્લે તમારી આગળ કહેવા હું અચકાતો નથી. તે તમારી અબજા જાતીને નાપસંદ કરે છે. ” ફાઝીએ કહ્યું.

“ તે મારી અબજા જાતીને પિઠારે છે ? જાણ, હવે બસ થયું. ” તેણીએ ધંટડી વમાડી. “ આ પછી મુઝાકાત પુરી થઈ છે. ”

પ્રકરણ ૯ મું.

કાવતરું.

તે હજુરીએ દાખલ થયો, અને તે બાદશાહી હાજરીમાંથી ફાઝીને લઈ ગયો, આ પછી ફાઝી બંદીબાનના ઓરડા પાસે ગયો, પણ તેણે તરત

જા જોયું કે હસમાનને અસાહેબા ઓરડામાં બધા
જામવામાં આવ્યો હતો.

જ્યારે તે ઓરડા પાસે જાવી જાયો, ત્યારે તે
જો અભયબી વચ્ચે જોયું કે તેનો દરવાજો દરખા
રતા. એક અમલદારની ચોટી ફેંકળ હતો.

“ મને હુકમ મળ્યો છે કે કોનને પણ દાખ
લ થવા દેવું નહિ.” ફાજીલની દાખલ થવાની મા
મણી નાકબુલ કરતાં તે બોલ્યો.

“ શું કામ નહિ ? ” ફાજીલે અભયબીમાં
પુછ્યું.

“ રાજા હકીમની એવી ભલામણ છે કે દરદી
ને કોઇ પણ તકલીફ આપે નહિ.” અમલદારે કહ્યું.

“ શું તેની હાલત વધારે માઠી છે ? ” ફા
જીલે આતુરતાથી પુછ્યું.

“ તેની મને ખબર નથી. હું માત્ર હકીમનો
પરમાવેસો બંદો છું.” અમલદારે કહ્યું.

ફાજીલે પહેલાં પેલા અમલદારને બાજુએ પ
ટકી જોરથી દાખલ થવાનો વિચાર કીધો, પણ એ

કે પશ્ચિમ દુરઅંદેશી જરેલા પચાસે તેને તેમ કરે
તો અટકાવ્યો. આમ જો તે કરે તો માત્ર તેની
હસી થવાની હતી.

આથી તે પોતાના ઓરડામાં ગયો, કે જ્યાં
વધારે શાંત રીતે તેઓની સ્થિતિ પર તે વિચાર
દેરાવવા આદતો હતો.

પહેલી દરોજમાં, મુલતાનાએ કે કાષ્ઠ ખીજાએ
તે કામળ ફેડયો હતો, તેની ફઝીલ જરેબર અટ
કળ કરી શક્યો નહિ. તો પણ તેણી પેના કામળ
ની ખીનાથી જાણીતી લાગતી હતી. કે જે તેણીને
રૂચી ન હોય.

વળા ફઝીલે સાદ જોયું કે મુલતાનાની મતલ
બ તેને અને ઉસમાને બુદા રાખવાની હતી. તે
ણે મહેલમાં રહેવાની માગણી ના પાડવા માટે વા
તો ઉસમાન પાસેથી, ફઝીલે જે જવાબ આપ્યો
તેથી તબન ઉલટોજ જવાબ મેળવવાની મતલબે
તેઓને બુદા રાખવામાં આવતા હોય.

તેણે શાદ કીધું કે જે પહે તેણે પોતાનો આ
દત્ત દરાવ તેણી આગળ રજુ કર્યો, ત્યારે તેણીએ એ

કે હજુરીયાને બોલારી તેના કાનમાં કાંઈ ચેતાવ્યું હતું. આ પપગામ તેણેએ હકીમ પરજ મોકલેલો હોવો જોઈએ, કે જે ઉસમાનની સારવારમાં હતો, અને એથી તે દરદીની હાલતથી નહિ પણ સુખતા નાનીજ મરજથી શક્તિને તેના રશીકના ઓરડામાં જતો રોકવામાં આવ્યો હતો.

“ ઓરતો હગાખોર હોય છે.” નાદીર ભખતો હતો. કહેવાને “ મને કારણ મળ્યું છે કે સુખતા ના ખસુસ કરીને વધારે લુચ્ચી છે. સૌંદર્યના પં જથી સંભાળજો.” આ બોલો સુખતાનાના બાજમાં બોલેબોલ ખરા પડતા હતા. તેબોલો વધારે કડવા એ કારણે હતા કે તેઓ આળાહ સુખતાનાને લાગુ પડતા હતા.

શક્તિ હવે પુરેપુરો માનવા લાગ્યો કે નાદીર નો સુખતાના તરફનો અનુમાન તદ્દનજ વાજળી હતો. જ્યારે આ માણસની અટકળ આટલી જાંવી સાચી હતી ત્યારે એના સિવાય શક્તિને બીજો કે થુ વધારે અનુમતી સલાહ આપનાર હતું ? ”

ઉસમાનથી વીખુટી પડેલો ફાઝીલ ખારકાઓથી ઘેરાય ગયો હતો. જે સપ્પા સુલતાનાના હરમાનેઆ ગુલામો હતા. ચાહનદી ચહેરા ? શું તે ખુનસુર ત ચાહનદી પણ પોતાની ખુનસુરત માદર જેટલી ભુલી હતી ? શું તેણી પણ તેટલીજ ઠાવત્રાખોર હતી ? આમ કેમ કહી ચકાવ ? પણ ફાઝીલે તેણીની પરીક્ષા કીધી હતી. તેણીની આંખોમાંની પવીત્રતા, તે મર્દાનગી બરેલી બહાદુરી કે જેના બળે તેણીએ ઉસમાનને બચાવ્યો હતો, એ સપ્પા પરથી ફાઝીલ એવા મતે આવ્યો કે, ચાહનદી કાંઈ ઠાવત્રાખોર ન હતી. નાયબ નાદીરના જેમ ફાઝીલ કાંઈ હેઠળ ઓરતમાં બેવફાઈ જોતો ન હતો.

તેણે એક હજુરીયાને પોતાનો ઘેડો તૈયાર રાખવા હુકમ આપ્યો, અને પછી જે રસ્તેથી તે ફાખત્ર થયો હતો, તે રસ્તેથી તે મહેલ બહાર પડ્યો. સુલતાનાના જલ્સાદો કે જેઓ મોટા હીવાનખાનાના હરવાગ પર બેઠેલા હતા, તેઓ હાથ અમાઠી કરતાં પણ વધારે નિકાળે દેખાતા હતા.

શાઝીલ જતાવળે તેઓની આગળથી પસાર થ
પ ગયો, અને બહારની જમીન પર આવા ભાગતાં
તેણે એક ઘેડાવાળાને જોયો, કે જે ઘેડો તૈયાર
રાખી ખોટી થતો હતો.

શાઝીલે જોયું કે તેનાથી થોડે દૂર સુખલાનાનો
એક સિપાહ પણ ઘેડેસ્વાર થયેલો હતો.

મહેલને લગતી જમીનો જેવાં તે વટાવી ગયો,
કે તેણે પાછળ ફરતે જોયું કે પેલો સિપાહ પણ
તેની પછવાડે આવતો હતો.

“ એક પાદશાહી જનસુસ ! ” ખીડેલા કાંતે
શાઝીલ બબડ્યો.

જ્યારે તે પોતાની ડાવણીએ જઈ પુગ્યો ત્યા
રે તે જનસુસ ઘેડેસ્વાર ત્યાંથી ચાલીને કે પચાસ
વારના છંડા પર ઉભો રહ્યો.

કેટલાક દેથી નોકરો અને કામદારો ડાવણીના
બહાર ભટકતા હતા. શાઝીલ પોતાના તંત્રીમાં દાખ
લ થયો, પણ તે ખાલી હતો.

“ નાયબ નાનીર ક્યા છે ? ” તેણે પોતાના
અવાસને પુછ્યું.

મજરક—કે જે તે નોકરનું નામ હતું. તે શું ચલાવેલો અને અજાણીમાં કાકું જેવા પડ્યો.

“ નાચળ નાદીરે પોતાનો તંબુ આજે બહાર ફરમાં છોડ્યો, સાહેબ તેઓ તમને જેવા મળ્યા છે.” નોકરે કહ્યું.

“ મને જેવા ? ” ફાઝીલે અજાણી દેખાડી.

“ હા, નામવર, શું આપે એક ખેપીયા માર કહે તેવજી પર એક પયગામ મોકલ્યો નહીં ? નોકરે કહ્યું.

“ મેં ! અસ્મિતજ નહીં ! તું કંઈ જુલુ ક રતો દરો ” ફાઝીલે અજાણીમાં બંને શકમંદ થઈ બેઠા હતા.

“ ત્યાં જરાપણ જુલુ નથી. મરીયા પરવર ખુદ નાચમે એ વાત મને કહી ” નોકરે ખાતરી આપી.

“ નાચળ નાદીર મને ક્યાં મળવાને આશ્ચર્ય ખતા હતા ? ફાઝીલે જાણવા માગ્યું.

“ વીરની ગુફા આગળ ” ! તેણે કહ્યું.

ફાઝીલે વીરની ગુફા વિષે સાંભળ્યું હતું. પણ

તે તેણે કહી જોઈ ન હતી. તેની સાથે પછી ફંત કથાઓ જોડાયતી હતી, અને આ ગુફા એક વખતે ફરવીશોની મળવાની જગ્યા હતી.

તે જુવાન માણસ ગુંચવાઈ અને ગભરાઈ ગયો. શું તેઓને સપાટવવા છટકા મુકવામાં આવતા હતા ? તે દિવસે જીજી કંઈ વધારે કરી શક્યો ન હોઈ. કાલ સંધી તેણે થોડાવું જોઈએ. તેણે નાદીર માટે પોતાને હાથે લખેલો, એક કાગળ તંબુમાં મુક્યો કે જ્યાં તેના પાછા ધરવાથી તે તેના હાથમાં લખ અને જીજી કાઢ ગંભીર જુલ ન થાય.

તે થોડેસ્વાર કે જે તેની પુઠે આવ્યો હતો તે હજી ત્યાં થોડેક છેટે ઉભો હતો. જ્યારે ફાજીલ તેના પાસે જઈ લાગ્યો ત્યારે ફાજીલે બમામ ખેંચી અને તેની સાંજસાંભે થઈ ગયો.

“ શું તને મુલતાનાએ માગ પર જસુસી રાખવા મોકલ્યો છે ? ” ફાજીલે ગુસ્સાથી જણાવ્યું.

તે માણસે બમામ કીંતી, પણ પાછો એક પુતળા પેઠે ગુપચુપ થઈ ગયો. ફાજીલ તુર્કીમાં બે

હ્યો હતો. એવું જાણતાં કે તે ફરમારમાં ધણાખરા
તુર્કો જાણતા હતા. પણ તે જસુસે આનો કાંઈપણ
જવાબ ન આપવાથી ફાઝીલે અરબીમાં બોલવાની
કોશિશ કરી.

પણ તે જસુસ હજુ પણ એક મુંઝા અને
બહેરાનો પાંઠ રમતોજ રહ્યો. ફાઝીલને તેને મારી
કાઢવા મન થયું, પણ તેની પાસે એક બંદૂક હ
તી અને તેથી તે સાંભા થવા વમર રહે એવો અ
રજ બચ્યો ન હતો.

મહેલમાં પાછા ફરતાં ફાઝીલે સાદગાદી સહેરા
ને મળવાની તજવાજ્ કીધી. પણ બધા હજુરીયા
તેણી ક્યાં હતી તે કહેવા ઠાન પર હાથ મેલતા હ
તા. સંજરે પાદશાહી ખાલ્લા દરમ્યાન ફાઝીલ તે
ણીને અછડતી જોવાની આશા રાખતો હતો; પણ
જો કે તે વખતે સૂસતાના હાજર હતી. તે સાદગા
દી લાં નજર આવતી ન હતી. તેની અજાણ્યી વ
ચ્ચે તેણે સંભળ્યું કે જે નાચરંગ તેઓના માનમાં
થવાનો હતો તે મુસતવી રાખવામાં ન આવ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

એ તેજ ગીત.

સધના મહેમાનો અને રાજ ધરખટલાના સ
જાળા અમલદારો આસરે રાતના આઠના શુમારે મ
હેસની ખાળુએ જલસાઓ માટે રાખેલા અલાહેદા
ખાગમાં એકઠા થયા.

હાજીસને સુલતાનાની ડાબી ખાળુએ ખેસાડવા
માં આવ્યો, કે જે એક માનની એકક હતી. તેથી
ની જમણી ખાળુની કુરસી ખાલી હતી.

આની મતલબ શું? શું આ કુરસી દરદી ઉ
સમાનને માટે રાખેલી હતી?

વાત એવીજ હતી. જ્યારે જલસો શરૂ થવા
જતો હતો કે ઉસમાનને ત્યાં દાખત્ર કરવામાં આ
વ્યો. તેનો હાથ ઝોલીમાં હતો. તે એ વખતે ધ
ણોજ આનંદી દેખાતો હતો. તેને સુલતાનાની ખા
ળુની કુરસીમાં ખેસાડવામાં આવ્યો.

હાજીસે છુટકારાનો એક દમ ખેંચ્યો. ઉસમા

નર્મી કોઈ પણ પ્રકારની ધણીજ ધારતી ઉપજાવ
નારી નીશાનીઓ જોવામાં આવતી ન હતી. તે
સેજ તાવથી પીડાતો જણાતો હતો, પણ આ તાવ
પ્રુથીનું હતું.

ફાઝીલને તે દરહીના ઓરડામાં જતો અટકાવ
વામાં આવ્યો, તેથી તેને ઉત્પન થયેલા શકને આથી
હવે પુરતે પુરતો ટોડા મળ્યો. એક ખાસ ખેલ ૨
મવામાં આવતો હતો કે ઉસમાન અને ફાઝીલને મ
ળવા ન દેવા. અને જો કે આ વખતે તે બે રશિ
કો વચ્ચે એક બેને મળવા માત્ર થોડાક પગલાંને
અંતર હતો તોપણ તે તકાવત એટલો તો સાબુત
હતો કે જાણે બેઓની વચ્ચે એક મજબુત બીંત
ઉભી હોય એમ લાગતું હતું.

સુખતાનાની હજુરમાં તેઓ વાતચીત કરી શકે
નહોં. રાત્ર થોડાક અરસપરસના ઇશારા શિવાય બી
જી કી. વધારે તેઓ કરી શક્યા નહોં. ફાઝીલની
છાતીપર જે સકમંદ વાતોનો બેબે પડેલો હતો
તે ઓછો કરવા હાલ અવસર ન હતો. તેઓ ધીમી
વાત સુધા કરી શકતા ન હતા.

જેવો હસમાન પોતાની કુરસીમાં ગોઠવાયો કે
લગભગ તેજ પળે હતા સુંદર વાજાંત્રોના સરોદોથી
વાજ રહી; પણ વગાડનારા નજરે પડતા ન હતા.

આ પછી વાજાંત્રોના સરોદો સાથે ગાવાના ધ
ણા મીઠા હલકા શામેલ થયા. તેઓનું ગાણું એટ
લું તો સરખું અને ફીરીન હતું કે માત્ર એકજ
જણ ગાતું હોય તેમ લાગતું હતું.

જેવો ગીતનો એક લામ પૂરો થયો કે પાછો
તેને વધારે જોશ સાથે આગળ લલકારવામાં આ
વ્યો; અને આ પળે તે જગ્યા સંખ્યાગંધ સુંદર
સફેદ લેખાસતી ગાનારીઓથી ભરાઈ ગઈ. શ્રાઙ્ગીશ
ને લાગ્યું કે આ નાયની ખુશી અને ખુશસુરતી કે
દી તેણે પોતાની જાંદગીમાં ભોગવી ન હતી. સાથી
પહેલાં આ નાય ધીરેથી શરૂ થતો હતો; આ પ
છી તે ઝડપી બનતો જતો; નાયનારી અજળાઓ
ના પગ પવન જેવો હલકા હિંચકાતા હતા. નાયના
ની ઝડપ કદમ દર કદમ તેની ઝમકમાં વધતી હ
તી. આખા ભણાસેજા અને ગોળ નાય દરમ્યાન કે

છ પશુ એવા પ્રકારની કથાશ જોવામાં આવતી ન હતી જેથી તે નાયમાં જરા પશુ ખામી જણાય.

આ પછી જાનતાન શરૂ થયું. ધણાખરા ગીતો અરખીમાં હતાં. ફાઝીલને અરખી બરોબર આવડતું ન હોવાથી જો કે તેઓ ધણાજ ખેંચાણકારક હતા તો પશુ વારંવાર ફાઝીલના વિચારો જે જે ગુંથવાડા અને શકોમાં તે ફસાવેો હતો તે તારક દોડતા હતા.

જો ઉસમાન સાથે પાંચ મીનીટની ફાઝીલને વાત કરવાની મહેતલ મળે તો તેના બદલામાં તે ધણું પશુ આપવા તકવાર થાય. એ પશુ તેની ખાહેશ પર આવે એમ ન હતી. આ વખતે સુલતાના ખુશ મીઝેજમાં હતી. તેણી વારંવાર ઉસમાન અને ફાઝીલ સાથે વારાફરતી ખુશ મીઝેજે ટોલ દેવા ચલાવતી.

આ બધાનો જવાબ ફાઝીલ નારાજીથી અને સાવચેતીથી આપતો હતો. સુલતાનામાં તેનો અવિશ્વાસ વધ્યો હતો, અને તેણીનું મનહરણ હસવું તેને કડવું અને કંઠાળા બરેણું ભાગવું હતું.

હરીશી તેણે પોતાના મનમાં પ્રુછ્યું શહેરા ક્યાં હતી? તે સાંજરે જમણુ વેળા તેણી દેખાઇ નહીં, અને હમણા પણુ જો કે તે તમાશાગીરોમાં તેણીને શાધી કાઢવાની વહીમાં ખુબ મહેનતમાં પડ્યો હતો, તો પણુ તેણી નજરે પડતી ન હતી.

પણુ એકાએક તેની ખાહેશ ન ધારેલી રીતે બે આવી. એક સરમસના આકારમાં કુંવારીકાઓએ કુસોના હારો સાથે ખીત ગાતી તે અખાડાની રંગ જુખી પર દેખાવ દીધી.

જેવો ગીત ખતમ થયો કે તે ટોળું એક કુંડાળામાં ફરી વળ્યું અને ગંધ ઝીંદુમાંથી સાહજાદી શહેરા નીકળી આવી. તેણી સુંદર સફેદ પોશાકમાં સજ થયેલી હતી અને તેણીના હાથમાં પાંચ દોરીનું એક વાજીંત હતું.

તેણીએ તરતજ બધાનું ધ્યાન ચોર્યું. દરેક આંખ તેણી પર ખેંચાયેલી હતી, અને જ્યાં સુધી તેણી અદ્રશ્ય થઈ નહીં ત્યાં સુધી દરેકની આંખ તેણી તરફ ખેંચાયેલી હતી.

આ પછી પોતાનું હૈયું તેણીએ ગીત મારફતે ખાલી કરવા માંડ્યું. જે કે ફાઝીલને અરગી ખરેખર આવડતું ન હતું તો પણ તેણીના શીરોન અને સાફ હલકથી તેને પણ સમજ પડવા લાગી. ઉસમાનની તો વાતજ ન પુછવી. તેણીને સાંભળવામાં તે હમ સુદ્ધાં ખેંચતો ન હતો.

સૌથી પહેલાં તેણીએ માયું તે એક અસરકારક ગંબીર પ્રકારનું ગીત હતું, અને જેની સાથે શહેરા પોતાના હાથમાંનું વાજીંત વગાડતી હતી; આ પછી એક પ્યારનું ગીત ખુબ જોશમાં ઉપાડવામાં આવ્યું. આ બંને ગીત અરગીમાં હતાં.

ફરીથી એકવાર શહેરા વાજીંત પર રમવા લાગી. આ વખતે તેણીએ તે ગીત લલકાર્યું તે તુર્કીમાં હતું, અને જે ફાઝીલને બહુતું જાણાયું, પણ તેણે તે ક્યાં ક્યારે સાંભળ્યું હતું તેની યાદ ન હતી. આ ગીત તુર્કીમાં હતું અને તેની ધગાર ત ગંબીર અને રડવું ઉપજાવ એવી હતી.

ધણજ અને ખુશનુમા કુદરતી અવાજે શહેરા

એ સર કીધું. તે અચાજ એટલો તો કુદરતી અને શીરીન હતો કે જેની અંદર વાજાંત્ર સાથે અંતઃકરણ પણ વાગતું હોય તેમ ભાસ થતું હતું. ફાળે આ ગીત એટલા ધ્યાનથી સાંભળ્યું કે જેટલા ધ્યાનથી તેણે કદી કાંઈ અજાણ સાંભળી ન હશે.

આ ગીત તે એટલી ઉલટથી સાંભળતો હતો તેનું કારણ કાંઈ માત્ર શરદરાજ ન હતી કે જેણી પરશ્વ ન્યાન એટલા શીરીન અને લાગણી ભરેલા હૃદયે ગાતી હતી, પણ તેનું મોતેઅર કારણ એ હતું કે આ ગીતે નાગજ નાદીરની દુઃખદાયક વાર્તાની તેને યાદ અપાવી, આજ સૌથી પહેલો ગીત હતો કે, જે નાદીરે ઇસમીસગના મોઢેથી સાંભળ્યું હતું, અને જે ઓરતને પરણીને તેણે ગરીબા ઇમાંથી મોકળા કીધી હતી. અને જેણીએ તેને તેમજ તેણીના બચ્ચાંને તજ નાદીરમાં એવો તો ઓરતો તરફ અણગમે અને અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન કીધો હતો કે જેથી તે જિયારે! આખી સ્ત્રી જાતીનો વિષ્કારનાર બન્યો હતો.

શું આમાં અન્યથા થવા જેવું ન હતું ? ફાણે આ ગીત શહેરાને શીખવ્યું હશે અને તે પછી વળી આટલી બધી લાગણી સાથે ગાવાને !

“ આ ગીત હમેશાં મારી આંખમાં આંસુ લાવે છે, ” સુલતાના ફાઝીલ પાસ બબડી, “ મારે માટે તમે કાંઈ રાહત બક્ષનાર શરજત આણુશો?”

સુલતાનાની ખીદમતમાં એક મદરચને મોકલવામાં આવે તે મોટામાં મોટું માન ગણતું હતું. ફાઝીલ તરતજ પછવાડેના ઓરડામાં ગયો અને એક શરજતના જામ સાથે પાછો ફર્યો.

તેણીએ આભારમાં ડોકું નમાવ્યું અને શરજત નોશ કરીધું. ફાઝીલ ખાલી ગલાસ સાથે પાછો ગયો, જ્યારે તે પાછો પોતાની બેઠકે ફર્યો ત્યારે તેણે સુલતાનાની ખીજ બાજુની કુરસી ખાલી જોઈ. ઉસમાન તે ઓરડા છોડી ગયો હતો.

“ ખચિતજ તે પાછો કરશે ?” ફાઝીલે ધાર્યું, પણ ઉસમાનના પાછા ફર્યા સિવાય તે જાણતો એકાએક ઠઠંગી રીતે બલાસ થયો.

“આ કામ સુલતાનાનુંજ !” ખીડેલા દાંત સાથે ફાઝીલે પોતાના મનમાં કહ્યું.

“મારો રશીક જલદી પોતાના ઉતારે સીધાચોં છે,” જેવી સુલતાના પોતાના હજુરીયાઓ સાથે માલી જતી હતી, ત્યારે ફાઝીલે બેદરકાર રીતે પુછ્યું.

“દરદી માણુમે રાતની વધારે ઘેરવી ન જોઈએ,” જતાં જતાં હસવાના ડોળ સાથે તેણી બોલી.

ફાઝીલે દુરાવ કાંધે કે ગમે તે થાય પણ તે રાત્રે તે ઉસમાનને મળવ નોજ. સુલતાનાની મતલબ એવી જણાતી હતી કે ફાઝીલને તેણી જીતી ન શકવાથી હવે તેણી ઉસમાનને પોતાની દરગાહમાં રાખવા તલચગાર બની હતી; અને આ તેણીની મતલબ પાર ઉતારવા તેણીનું પહેલું પગલું તે જો રશીકાને બુદ્ધ પાડવાનું હતું. માત્ર અદનાબનેજ ખબર હતી કે આ પગી શું ચુજરવાનું હતું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ખરો ખેરખાહ.

જેની સુસતાના બહાર ચાલી ગઈ કે તે પણ બહાર પડ્યો, અને સતાતો ઉસમાનના ઓરડા બળી વધ્યો. અગાઉ માફક હમણાં પણ તે ચિકાગા ચો કીયાન તેના દરવાજા આગળ ઉભેસે હતો. કાઝીસ ખીજવાયલો તેજ પળે પેતાના ઓરડામાં આવ્યો. મોડી રાત સુધી થેલી અને જો ને ચોકાયાન ત્યાંથી ખસતો નહીં હોય, તો જોર જળાયાં ઉસમાનના ઓરડામાં ધુસવાનો તેણે ઠરઠ કીધો.

તેણે પોતાની સવળી સજીરી એકલી કીધી અને મધ્ય રાત્રીની વાટ જોતો બેઠો. મીનાંટો પસાર થવા લાગી તે કનાકા જોડણી લાગી હતી—આખરે દરવાજા પર એક ધીમે હોમ થયો.

કાઝીને ટુકડા મારી દરવાજો ઉઘાડ્યો. તે આ વનાર શહેર હતી.

“ મને અંદર આવવા દો. જલદી ! ” ઉતાવળે

પણ ધીમા સાદે તેણી બોલી, કે જ્યારે પોતાની પાછળ એક ઝડપી નજર તેણીએ ફેંકી.

એક પણ બોલ શિવાય હાઝીને તેણીને અંદર હાખલ કીધી.

“શું છે ? શું ગ-યું છે ?” દરવાજે બંધ કરતાં તેણે આતુરતાથી પૂછ્યું.

“કશું જ નહીં,” તેણીએ જવાબ આપ્યો, “શિવાય કે સુલતાનાના દુશ્મનના ઓરડામાં મને કોમ હાખલ થતી જોય નહીં, તેની મરે સંભાળ લેવી હતી. તમારી શાંતીમાં ખતર કરવા હું આશા રાખું છું કે તમે મને માફ કરશો ?”

એક ખાતરી આપનારાં હસવા સાથે તેણી તેને જોવા લાગી.

“સુલતાનાનો શત્રુ ! શું આટલી દદ સુધી વાત બહેકી ગઈ છે ?” પ્રાજાણે ડહાંધળે પુછ્યું.

“હા, તમેજો ભુલ્લ હો-તી છે. કેમ જુવ હો-તી છે તેની તકરાર હાલ હું કરવા માગતી નથી. તે જીના હાલ તમે માનિતા નથી. જો સુલતાના કોમ

ને ઢિઠારે છે તો તેણી એવી આશા રાખે છે કે, તેને જાણાએ ઢિઠારવો. આ કારણસર તમને મળવા યાતો તમારી સાથે વાત કરવા મને મના કરવામાં આવી છે. તમને પાઠશાહી જાણુસરી હેઠળ રાખવામાં આવ્યા છે. આ જાણાની શી મતલબ છે તે હું તમને કહી શકતી નથી. ” શાહજાદી બોલી.

“ અને તેમ કરવાની તકલીફ હું તમને આપ તો પશ્ય નથી, જાનુ; પશ્ય હું અટકળ કરી શકું છું ” શાહીત બોલ્યો.

“ હું તમને ચેતારવા આવી છું—તમને સાવ ચેત કરવા આવી છું—અપ્પસોસ!—મારી માદરની વીરદ્ધ. ” તેણી ઉશ્કેરાયલી બોલી.

“ તમારી દયાળુ લાગણીઓને હું કમીને લાગ્યકનો નથી. મારી તમે આટલી જાણી કદર જાઓ તેનું કારણ શું ? ” શાહીતે અજાણીમાં પુછ્યું.

“ કારણ તમે તેના રશીક છો, ” તેણી જાણડી.

તેણીના અવાજમાં પ્યારના હવસની લાગણીઓ જુરસો કરી રહી હતી. તે પ્રકાશીત આંખો

નીચે નમાવેલી હતી, કે જેથી તેની અંદર શું લખેલું છે તે ફાઝીલથી જરોજર વંચાય નહીં, પણ તેણીની હાલત ચેતી જવામાં તેને પછી મુશ્કેલી પડી નહીં.

તેને રોશન હતું કે તેણી ઉસમાનને હૃદયી જપાદા ચાલતી હતી. ફાઝીલનું અંતઃકરણ ગભરાવું હતું. પણ જે સંકળમાં ઉસમાન સપડાયો હોતો તે માટેનું હતું.

“ આહ ! આ તમારી ખેરખાહી ખીજ દર જળની છે-ખીજને ખાતર તમે મારા તરફ માયાળુ થયા છો ” ફાઝીલ બોલ્યો, “ આથી કું કાંઈ મને મોટી મુજારકખાહી આપી શકું તહો, પણ હજી કું આભારી છું, કારણ અવારનવાર એવું બને છે કે, આપણી ખાદેશો એકજ હોય છે. મારા દોસ્તને કામ આવવા કું મારી જીંદગી ખેઠવા તૈયાર છું. અને મને ધારવાને હક છે કે, તમે પણ લેમ કરવા તૈયાર છો.”

“ હા, હા-તેને કામ આવવા મમે તે ખેડવા કું તૈયાર છું. શું આજે આની ખીજાણમાં મેં કાં

પ કરી દેખાડ્યું નથી ?” તેણીએ મમરરીથી પુછ્યું.

“ ખરેખર આટલી સેવા તો મારાથી પણ મ
પ શકી નથી. કારણ તેને ખાતર તમે તમારી જ
દગી સુદ્ધાં જોખમમાં નાખે છો.” ફાઝીલે વખાણ
યાનાં કહ્યું.

“ મને માફ કરજો મારી કહેવાની મતલબ
આ ન હતી. આ બોલો અચાનક મારા મોઢેથી
બહાર પડ્યા છે. તમે જે ધારતીમાં છો, તે વિશે
તમને ચેતાવવા માત્ર અહીંઆ આવી છું, શિવાય-”

તેણી પુરું કરતાં થોભી, તેણીના બોલોને તે
ભાર આપશે, તેની અધુરી ખાતરીમાં તેણી થોભી.

“ શિવાય શું ? મહેરબાની કરી મારી આગ
જ કશું પણ કહેવા ધારતી ન રાખો. ” ફાઝીલે
ખાતરી આપી.

“ શિવાય કે આ મહેલ વગર દીલે તમે છે
હી જાઓ.” તેણીએ પુરું કીધું.

“ મારા રરિકને સાથે લીધા વગર ?” ફાઝીલે
ખીજવાટથી પુછ્યું.

“ તે કશી પણ ધાર્તીમાં નથી ? વળી શું તેની હાલત એવી છે કે, તે મુસાફરી કરી શકે ? ધાર્ગ કરતાં તેનો જખમ વધારે ગંભીર સાબુત થયો છે.” તેણી બોલી.

“ ત્યારે, તે સુધરે ત્યાં સુધી હું થોભીશ. ”
ફર રીતે ફાજલે કહ્યું.

“ પુરતો વિચાર કરો, ઉતાવળેથી જવાબ ન આપો.” તેણીએ સુચવ્યું.

શાહનુદીના આ બોલો સુલતાનાના બોલો માફકજ હતો.

“ ગમે તેટલા વિચારો મારા ઠરાવને હીસાવી શકનાર નથી.” ફાજીલે ખાતરી આપતાં કહ્યું.

“ ત્યારે જે ધાર્તીથી તમે ઘેરાયલા છો તે દરમ્યાન રહેવા તમે હિમ્મત કરો છો ? ” શહેરોએ પ્રશ્ન્યું.

એકાદ પણ તેણી તેના તરફથી ફરીને ઉભી.

તે, તેણીનો ઝગાહીરવાળો હાથ, તેણીની ઝાત પર મેલાયતો, બેઠ શકતો હતો, કે જે બાલુ તે

માં થતા હિજાબા અને ધનકારા શાંત પાડવા ત્યાં મુકવામાં આવ્યો હતો. પછી તેણી એકાએક તેના તરફ ફરી. તેણીને હાથ તેના હાથ તરફ લંબાયો, તે મોટી આંખે આંસુથી તર હતી.

“ રાજીસભેગ. હું તમને માન આપું છું. તમે એક ખરા ખેરખાહ છો. આ સાચા દોરતીનો પુરાવો છે. શું અજાણાએ પછી એટલી વફાદાર અને હમેશાં દ્રઢ હોય છે—મને અજાણી લાગે છે? આ દરબારમાં આનો અનુભવ મને મળ્યો નથી. હું પોતે જેમ તમે જુઓ છો તેમ મારી માદરને નાફરમાન બની તેણીની વિરધનું કામ કરું છું. મને એક જવાબ આપો, અને બધું પૂરું થશે, જે ખુદ હસમાનની મરજી ન હશે તે છતાં શું તમે અહીંના થોભશો ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ તેના ખુદના હોઠનીજ વાત તમે માનશો?,, શાહજાદીએ પુછ્યું.

હા, તેનાજ હોઠે. બીજા કોઈની વાત હું માન નાર નથી—તમને પણ હું માનીશ નહોં. ” રાજીસે હિંમતથી અને ખુદસે દીસે કહ્યું.

“ બાલ ! તમે મારામાં બરસો મેલતા નથી ? કહ્યું તેમ કરવા તમને કારણ હશે,” પોતાના થી રીત દલકર્મા કડવાસની લાગણી સાથે તેણી બોલી, “ પણ વખત પાંચ થઈ ગય છે. જો તમે ધાર્તીને ન ગણકારતા હો તો આજ રાતે તમે તમારા રશીકને મળશો.”

“ એજ મારે તમારી પાસેથી માગી લેવાનું હતું. પણ એ કામ પાર કેમ પડશે ? દરવાજા પર ચોકી છે.” શ્રીજી બોલ્યો.

“ પા કલાક પછી હાં તમે પાછા જાઓ; તમારા રસ્તા વચ્ચે કોઈ પણ નડતલ ન રહે તેની જાહેવણી હું કરીશ. મુખ્ય ધાર્તી તો એ પછી શું બનશે તેની છે. તમારી મુલાકાત બને તેટલી ટુંકી કરજો.” શહેરા બોલી.

શ્રીજી નમ્યો, અને જે કીસમે તેણી દાખલ થઈ હતી તેમ જલદથી તેણી બહાર પડી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પથર પર પાણી.

“ ઓરત-એક ઉખાણું ! ” ફાઝીસે વિચાર્યું.
 “ મેં ધણા પ્યારના કીરસા જાણ્યા છે, અને તેનો
 આ જીવતો દાખલો હું જોઉં છું. તેણી હિસમાન
 ને થોડાક કલાક થયા જોય છે, તેટલામાં તો હૃદયી
 જ્યાદા પ્યારે તેણીમાં ધર કીધું છે. તેણીનો ઉભ
 રાતો પ્યાર એક જવાળામુખીના જેવો છે, અને તે
 ટલોજ લય ભરેલો પણ છે.

આ પછી તેના વિચારો ખીજી તરફ દોડ્યા.
 મહેરા પરથી તેના વિચારો તેની મધુર મહેરબાન
 સુમતાજ તરફ દોડ્યા.

પા કલાક પસાર થઈ ગયો, તેની ફાઝીબને પો
 તાના વિચારો દરમ્યાન ખીલકુલ શુદ્ધિ રહી નહીં.
 ગોડી રાત થવા આવી હતી, અને આખા મહેલ
 માં એક ગંભીર સુપકીદી ફેલાઈ હતી. સાવચેત
 પગલે તે ચાલ વટાવી ગયો. અને પથરનું દાદર
 ચઢી હિસમાનના ઓરડા આગળ આવી પહોંચ્યો.

ચોકડા પર બહાર ઠાઠ સિપાહની નીચાની જ
થાતી. ન હતી. ફાઝીલે દરવાજો ઉપાડ્યો, અને એ
ક ચોકડાબાનને ઉસમાનના ઓરડાની આગળ જમી
ન પર ભરઉંબમાં પડેલો જોયો. દેખીતી રીતે તેને
બેભાન કરવામાં આવેલો હતો. હવે આ પહેરેગીર
તરફની વચ્ચે પડવાની ખીલકુલ ધારતી ન હતી.

“ ફાઝીલ ! ” ઉસમાન બોલી ઉઠ્યો.

ઉસમાન આગળ આવ્યો અને ફાઝીલના બંને
હાથ ધરી તેને અંદરના ઓરડામાં ધસડી મયો.

“ મને ખબર હતી કે તું આવનાર હતો ”
ઉસમાને કહ્યું.

“ આ વાત તને કાણે કહી ? ” ફાઝીલે પુછ્યું.

“ શાહજહાદીમાં તું ધણો વિશ્વાસ મુકતો જણા
ય છે. ” ફાઝીલે ટીકા કાઢી.

“ તેણી મારી ખેરખાહ છે. આ પરથી શું
તું કહે છે કે હું તેણીમાં હદ કરતાં વધારે વિશ્વા
સ મુકું છું. મારી જીંદગી અચાવવાના ઉપકાર ઉ
પરાંત, હું તેણીનો હજી વધારે દેવાદાર છું. તેણી

એ મારા જખમ બાંધ્યાં છે, અને જ્યારથી આ
ઝોરકામાં મને બરતરફ કરવામાં આવ્યો, ત્યારથી
તેણી મારી ખીલમતગાર થઈ રહી છે. ફાઝીલ, આ
હીસમનું દેશનીકાલ એટલું તો પ્યાશ લાગે છે કે
જેવું ખીલ કાઢી જીવાનને લાગ્યું ન હોય." ઉસ
માન બોલ્યો.

"તેવું હોય પણ," લુખખી રીતે ફાઝીલ બો
લ્યો, "પણ તને ખીજી ખબર છે કે ? જો કે હ
રદીમાં લેખાઈ મોજ મળાડ કરતો પડ્યો રહેશે,
પણ તેના બદલામાં તું એક જાંઘવાન છે." શ
ઝીલે ચેતાવ્યું.

"બરે, છટ ! રાત્રે જ્યારે હું એક દબાબા
બર્યો મહેમાન છું, ત્યારે હું કેદી તે કેમ કહેવાઈ ?
ઉસમાને તકનાર લીધી.

"હા, જે જલસામાંથી તારા જીના રશીકને
એક પણ સલામ કર્યા વગર તું નીકળી ગયો !"
ફાઝીલે દોલગીરી દેખાડી.

"તેવું કારણ બાજુમાં છે અને રાજ્ય

હકીમના હુકમથી તરતજ લાંબી જતું રહેણું પ
હયું. ” ઉસમાન બોલ્યો.

“ ત્યારે તો આ બાજતમાં આ રાજ્ય હકીમ
નો હાથ એક રાજ્યને લગતી બાજત પાર ઉતાર
વામાં સંડોવાયેલો લાગે છે. તે માત્ર સુલતાનાનો
ફરમાવેલો ગુલામ છે. આનું ખરું કારણ હું તને
કહું ? એનું કારણ એ કે સુલતાના આપણા બં
નેને એક બીજાથી જુદા પાડવા માંગે છે ! ” શ
હીલે કહ્યું.

“ અરે, હટ ! ” ઉસમાને માન્યું નહીં.

“ મારું બોલવું તદ્દન ગંભીર અને ખરું છે.
સુલતાનાથી સાવચેત રહેવા માટેના નાયબ નાદીર
ના બોલો યાદ કર.” શહીલ બોલ્યો.

“ આહ, જેમ મેં કાર્યું તેમજ થયું છે, ફા
હીલ બચ્યા ! તેની ફરમાસુ શીતસુરી તારા મમ
જમાં પણ પેરતી જાય છે. પણ આખી સી જ
તીને ધિક્કારવા જેટલી હદ સુધી તું જાય એવો
નથી.” ઉસમાને મશ્કરી કીધી.

“ તારું કહેવું ખરું છે કે મારાથી અખળા જાતીનો કટો વેરા થવાય નહીં, કેમ જે મારા મા દર જીવતાં છે, પશુ આ પછી શું બને તે તો હું બે અદલાહ જાણું । બધી ઓરતો એકજ કીસમની હોતી નથી. તે માટે સાવચેત રહેવા કાંઈ એ દલીલ બધી જરૂર નથી કે તદનજ અખળા જાતીના એક દટ્ટા વેરી થવું. હું કબુલ કરું છું કે મારા અત મુજબ અખળાઓનો ઘણોખરો ભાગ ધરેસ્તા છે, અને મને કલ્યા વગર ચાલતું નથી કે કેટલીક અખળાઓ તેથી ઉન્નતીજ કીસમની હોય છે.” ૧૧ કીલે પોતાનો મત દરશાવ્યો.

“ અરે તું ધારે છે કે સુનંતાના—”

“ આ છેલ્લી કીસમની છે । હા. તેણીએ ૪ અછયું કે મારે તેણીની મરજીને તામે થઈ અહીંના જ રહેવું. જેવો હું તેણીની ખાહેશને વચ્ચ ન થયો, કે તેણીએ આ તરેહનો ધિક્કાર દેખાડવો ચર કયો.” ૧૨ કીલે બોલ્યો.

“ કેવી રીતે તેણી તારા તરફ અણમો અને ધિક્કાર દેખાડે છે ? ” ઉસમાને પુછ્યું.

“ મને તોછડી રીતે મુલાકાતથી રૂપસત આપતાં અને પછી તરતજ હકીમ અને ચોકીયાન મારફતે મને તારા ઓરડામાં આવતાં બટકાવી, તે જીએ પોજાને એક ફીસમની ઓરત જાહેર કરી છે.” ફાઝીલ ધિકાર અને ગુસ્સાથી બોલ્યો.

“ અને તેમ છતાં તું અહીંના કેમ આવવા પામ્યો ? ” ઉસમાને પુછ્યું.

“ સુલતાનાની રજાથી હું કાંઈ અહીંનાં જાઓ નથી, પણ શહજાદી શહેરાની મદદથી હું આવી શક્યો છું.” ફાઝીલ બોલ્યો.

“ હાં, સારે તો તેણી તેં કહેલા ફરેસ્તાઓની વર્ગમાં યાને કે એક ફરેસ્તા લેખાવી બેઠાં.” ઉસમાન જેમનાં બોલી ઉઠ્યો.

“ શું-ફરેસ્તાઓની સજ્જા? એં તેણીને કયા વર્ગમાં લેખવી તે હજી જાણેજર હતું નથી.” સુખની રીતે ફાઝીલ બોલ્યો, “ તેણી એક મીલનશા રહીશરી છે. અને કદાચ વમર ચાલતું નથી કે તેણી ધણીજ ખુબસુરત છે. મારા તરફની તેણીની

આ વખાણ ધણી થઈ, કારણ તેણી હમણા મને દરબારમાંથી ચાલી જવા કહે છે.” ફાઝીલ કડવાસ થી બોલ્યો.

“ તારી કહેવાની મતલબ એવી તો નથી કે—”

ઉસમાન કઢંગી રીતે બોલતો ચાટકી પડ્યો અને સવાસ પૂછવાની ઢપે પોતાના રશીકતું કાઢું બોપવા લાગ્યો.

“ વાત પુરી કરવા બહીશ નહીં.” ફાઝીલે હાં મત આપી.

“ તારી કહેવાની મતલબ એવી તો નથી કે તેણી આપણી પરોણાગત ટુંકી કરવા ચાહે છે?” ઉસમાને દીલગીરીથી પૂછ્યું.

“ ‘આપણું’ બોલ મેં ક્યારે વાપર્યો? હું કાંઈ અનેક વચન માટે બોલતો નથી. પણ હું એક વચન માટે બોલું છું. તેણીની ખાહેશ એ છે કે હુંજ માત્ર રૂબરૂ લઉં. તેણી તું અહીંયા રહે તે માટે તેટલીજ ખાહેશમાં છે.” ફાઝીલ બોલ્યો.

“ ફાઝીલ ! ” આ પળે ઉસમાનના અવાજમાં ખુશાલી જણાતી હતી, કે જે તેણે તરતજ દાખી

નાખી, કારણ તેણે વિચાર્યું કે આવા સંજોગો વચ્ચે આમ કર્યાથી તેનો રીક કચવાશે, “ એ માથાકુટી જવા દે! હું તું મને એક અસંખ્ય માણસમાં ફેરવી નાખવા માગે છે ? તારી જાણ વગર નાદીરે તારા ચીચપીચીઆ ખવાસ પર સાબુત અસર બેસાડી છે. સૌથી પહેલાં તારી તરફ અણુમ મો દેખાડનાર સુલતાના છે; અને પછી તેમ કરનાર તેણીની દીકરી છે. શા કારણની કુમક તું કહેવાની હોંમત કરે છે કે શાહનુદી તારી તરફ અણુમ મો ધરાવે છે ? ”

“ આના ટેકામાં હું કંઈ કહી શકતો નથી. જે બોલો મારા મોઢામાંથી મેં કાઢ્યાજ નથી. તે તું જોર જળરીથી મારા મોઢામાં બેસે છે. આ અને દીકરી વચ્ચેનો તફાવત તો ખુલ્લો કરીને મેં જુદો દેખાડ્યો છે. સહેરાનું દીસ ધણું ઉમદા છે. હું ધારું છું કે તેણી પોતાના રરતામાં રીધી છે અને સુલતાનાની લુચ્ચાઈ તથા હસકાઈ અને કાવત્રાપણું તેણીમાં જોવામાં આવતું નથી. ખુદ તેણીએ મને પોતાની માહરથી સાવચેત રહેવા ચેતવ્યું

છે, કે જેમ નાદીરે પણ કીધું હતું. તેણીએ હમ
શાજ ગને સમજ પાડી છે કે સુલતાનાની ધતરા
છમાં હું આવી ગયેલો હોવાથી આ મહેલમાં વધા
રે વાર રહેવું મારા દકમાં શાયદાકારક નથી.” ફા
ઝીમ બોલ્યો.

“ પુત્ર ખેડ કરે! શું તું આ ખરું કહે છે
ફાઝીમ ? ” ઉસમાને ઉઘાનેષને પુછ્યું.

“ આ બોલ તેણીનાજ છે. મારામાં જે શકે
ધર કીધું હતું તેને તેણીએ ટેકા આપ્યો છે. આ
જ ખપોરે હું આપણી છાત્રણી તરફ રવાર થઈને
મયો, અને આખી મંજલ હરમાન જોકે જનસુસના
સાથા હેઠળ દકાપલો રહ્યો.” ફાઝીમે કહ્યું.

“ તું જાણણીમાં જઈ આવ્યો ? શું કામ ? ”
ઉસમાને પુછ્યું.

“ આપણી દાક્તર કેટલી ખાતરી છે તે વિશે
નાદીર સથે તકરાર ચલાવવા હું ત્યાં ગયો હતો.
પણ તે મને મળ્યો નહીં. અખબાર થવા જેવું તો
એ છે કે જ્યારે હું તેને શોધવા મયો હતો, ત્યારે

તે ખુદ મને શોધવા બહાર નીકળી પડ્યો હતો.”
 • ફાઝીલે કહ્યું.

“ તારી શોધમાં તે ક્યાં ગયો છે ? ” ઉસ
 માને પુછ્યું.

“ વીરની ગુફામાં એ ત્રિષે તેં કાંઈ સંભળ્યું
 હશે. હું ધારું છું કે એક વખતે આ ગુફા દરવી
 શોનું રહેઠાણ હતી.” ફાઝીલ બોલ્યો.

“ અભયગી ! તું ખરેખર તે સાંજ ગયો
 છે ? તેને ત્યાં લઈ કાણુ ગયો ? ” ઉસમાને અ
 ભયગી અને શકમાં પુછ્યું.

“ મને કાંઈ ખીલે સવાસ પુછ દુકમાં, તે
 મને શોધવા ગયો હતો. પણ આ બેદી બાગ્ચમાં
 હું કાલે વધારે શોધ કરવાને છું. જો તે મને જા
 વણીમાં ન મળશે તો હું ગુફા આગળ જઈશ. કે
 દામ નાદીર પણ એક દરવીશમાં ગણાત્ર જતો હ
 શો !” ફાઝીલ અડધી રમુજ અને શીકરમાં બોલ્યો.

“ હા, એમ હોય પણ ” ઉસમાન દર્યો “ જ
 ધી વારો તે વિચિત્ર છે. પણ પછી તું ?—”

“ પછી ? તે પરજ હું હમણાં આવું છું. હહી મયો કે માત્ર શાહજાદીની મહદથીજ હું તારી હાજરીમાં આવી શક્યો છું. આટલા બધા ખુલ્લા દીલથી મને વાત કરવાનો અવકાશ મળ્યો છે. તે માટે હું તેણીનો તેમજ તારો આભારી છું. હું જો મહેલમાં વધારે થોભું તો મારા પર શી આફતો આવી પડે તેની ધારતી તેણી મને આપી અહીંથી જલ્દી રખસદ બેવા મુકવે છે. ખીજા હાથ પર તું કોઇ પણ કીસમની ધારતીમાં હિંમો નથી. તું અહીંનાં પુરતો સહીશક્ષીમત રહી શકશે.” ફાઝીલ બોલ્યો.

“ પણ આ તકાવતની શું જરૂર છે ? ” હસમાન ખીજવાઇને બોલ્યો.

“ શું કામ નહીં ? કારણ મને મુલતાના વિચારે છે; શાહજાદી તને ચલાવે છે. આ રહ્યું કારણ ! હરે બધી વાતની સમજ પડી ? ” ફાઝીલે પુછ્યું.

પોતાના કપાળે જે મુરખી ચઢી આવી હતી તે છુપાવવા હસમાન શરી મયો.

“ હજી મને બરોબર સમજ પડતી નથી. આ મજ કે એક બારગી આદમદીનેા કું એટલેા બધેા માનીતો હોઈ પછી, તો તેનું શું ? તું મારી સાથે શું કરાવવા માગે છે ? ” ઉસમાને પુછ્યું.

“ કું જાણવા માગું છું. ” ફાઝીલ દઢતાથી બોલ્યો. “ કે આવા સંજોગો હરમાન તું અહીંયા રહેવા તમજબાર છે કે અહીંયા છુટવા રાજી છે. જ્યાં સુધી તારા ખુદના હોઠથી તારી મરજી કું જાણું નહીં ત્યાં સુધી અહીંયા દુર હઠવાની મેં આ ફ ના પાડી.”

“ પછી ફાઝીલ, ખાટલી બધી ઉતાવળની રીતે જરૂર ! હજી મને પેલા વાતના પંજા દુખે છે. ખુશહરી કરવા ફ માગ્યે સહિતવાન છું.” ઉસમાને બોલ્યો.

“ આવાજ રજા દુર નજાબ તારે માટે સહેરા બે મારી ના જાય ફરિદ, રોજ ખુદના રીતે ફાઝીલ બોલ્યો.

“ તું જ્યાં જાય ત્યાં જાય ? ” ખુશલીના બે ફ જાણવા માગે છે તો ખુશરી બોલ્યો, “આઠ,

મારી જીંદગી માટે હું તેણીને બાબારી છું । તું કહે છે કે, વેણી મને ચઢાવ છે ? ” ઉભાને બા મણી સાથે પુછ્યું.

“ હા, તેની હું ખાતરી આપું છું. ” હાઝીલ ખરું બોલ્યો.

“ અને હું-હું પણ તેણીને એટલો તો હંડા પ્યારથી ચઢાઈ છું કે તેનો જીવસો હું દાખી શક તો નથી । હાઝીલ, જો તને ગમે તો મને પિઠ્ઠા અથવા દુધાથી જો, પણ મને મારા પર કાપુ ન થી. નસીબ મારી બાડે છે. છેલ્લી રાતે જો મેં ત ને વચન આપ્યું, તે બર બાવના હું મુસ્તકીમ હ તો. અલબાહ મારો સાક્ષી છે કે, આ મહેલ વમર દીધે તજી જવાનો મેં પાકકો વિચાર કીધો હતો. પછી પેલા વાલનો શીકાર આવ્યો, અને તેમાં મને અકસ્માત થયો. શહેરાએ મારી જીંદગી ખચાવી. કુદરત મારી વિરખ થઇ. મહેલ છોડી જવા હું અશક્ત બન્યો. મને લાગે છે કે, જો જીંદગી શહે રાએ ખચાવી તે હવે મારી નથી. આ જીંદગી પર

તેણીનો હક છે અને તેની સાથે મમે તેવી રીતે
વર્તવા તેણીને હક છે.” ઉસમાન બોલ્યો.

“આનો કાર્ય એ કે અહિયા રહેવાનો તેં હ
રાવ કીધો છે ? ” ફાઝીને પુછ્યું.

“હા, જો શહેરા એવું ઇચ્છતી હોય તો ર
શીક, તું ગુસ્સે તો નથી થતો? ઉસમાને બામણી
થી પુછ્યું.

“ખીલકુલ નહી, એથી ઉસદું તો એમ ધાર
છું કે આ માટે મારે તને મુજારકળાદી આપવી
જોઈએ, હું આમ ખરા દાલથી કરતે જો એક નહ
તબ ન હોતે તો,” ફાઝીલે સીકત ચલાવી.

“અને તે શું ? ” ઉસમાને પુછ્યું.

“તારી કુઈની પતીમ પણ મુજાસુરત ઠીકરી.
તે ઠીકરી કે જેનીપર તારા નજીબનું ચકર કરવાનું
છે. મુજબખતી અને તાબેદારીની ચાવી તેણીનાજ
હાથમાં છે. એક મરતા જોઈક પેદરના આપ તારા
માથાપર પડશે, તેનું ઠારણ પણ તેજ નાની છોકરી
છે. અને આ બધાના બદલામાં તું નાફરમાની અને

એક એકલપેટાપણાનું વારસ થશે.” ફાજલે કંઠવા સથી ઠલું.

“ તું મને પજવતો તો નથી ? ” ઉસમાને ખીજ વાટમાં પુછ્યું.

“ બહાલુ મને મદદ કરે, તેવું કાંઈજ નહીં । ખાનુ કારણ એજ છે કે મારા રહીકને પોતાની બા બરની જેટલી દરકાર નથી તેટલી મને દરકાર છે.” ફાજલે માણે માંચી.

“ ફાજલ ! ” ઉસમાને ચીસ પાડી. ફાજલના કંઠવા બોલ બાણે લોખંડના તીરે માફક તેના ગો સમા બોંકાતા હતા. “ શું આટલો બધો કું તારી નજરમાં હસકો અને બેઆબર બની ગયો છું ? જેટલા ધાડા પ્યારે કું હમણા આકું છું તેટલા પ્ર બળ પ્યારે કરી તારામાં ધર કીધું ન હોય, અને તેથીજ મારા પર તને દયા નથી. જોઈએ તો ફરી બી તું મને પજવશે. મારી પુછની દીકરી સાથની વાતનો સમજ તો મારા બચપણ સાથે જોડાયેલો છે, પણ સહેતો તો કું એક જુવાન માણસના

પ્યારથી આહું છું. આ પ્યાર એવો છે કે, જે
ખીજી બધી દક્ષીણેનો નાથ કરી પેતે કદી પણ
જુગનો નથી.” ઉસમાને જુસ્સા સાથે કહ્યું.

“ મરીજ ઉસમાન ! ” પેતાના રદ્દિકના નમેલા
ખબાપર હાથ મેલના ફઝીલ દક્ષગીરીથી બોલ્યો,
“ તું કદી પણ મારી નજરમાં હસકો પડનાર નથી.
મારા જીવના રદ્દિક, હું તારી દયા ખાઉં છું;
અને-અને હું હરકું છું કે તારી ખાહેશ આખર
સાથે અર આવે પણ માણસની આખી જીંદગી
કાંઈ પ્યાર સારજ બહેલી નથી.” ફઝીલ બોલ્યો.

“ સારે તારી મરજી એમ છે કે, હું આ હ-
રખારમાંથી નારી! જાઉં ? ” ઉસમાને ખીજવાટથી
પૂછ્યું.

“ તારા ઠરાવ પર કોઈ પણ કીસમનો દગાણ
અમાવવા મને સત્તા નથી. તું તારો મુખસાર છે.
માત્ર એક સલાહ હું તારી આગળ મેલવાનું વાજખી
ધારું છું. તારી પેલી યતીમ સગી વિષે એક પણ
બોલ તેં ચહેરા આગળ કાઢ્યો છે ? ” ફઝીલે મું
તેજરીથી પૂછ્યું;

“ નહીં.” ઉસમાન બોલ્યો.

“ તેને તું આ કહેશે ? આની વાત તેણીને રાશન કરવાની તારી પહેલી પ્રશ્ન છે.” શાહીન મંજીરામથી બોલ્યો.

“ ખરેખર હું તેણીને કહીશ. આ વિષે તું એટલો બધો આતુર અને ખાતી કેમ છે ? ” ઉસમાને પૂછ્યું.

“ કારણ, શહેરાના જવાબ પરથી તેણીને ક્યા વર્ગમાં મુકવી તેનો હું જરાયર તોત્ત કરી શકીશ. તેણી એક ફરેસ્તો છે કે, સાધરણ ગોરત છે તેની તકરાર જે ઘેડાકે વખત પર આપણે કરતા હતા તેની આધી ખાતરી થશે. હવે મારે જવું જોઈએ. ચોક્કિયાત પોતાની ઘેનમાંથી બેહાર થતો હશે. કાલ નાદીરની તલાસમાં હું જઈશ. પાછો ફરતાં હું તને મળીશ. સલામ અન્નયકુમ, જુના રશિક અને અ-ફઝાહના તારા પર આપિર્નિહ હોજો. ” શાહીન લા મજીઓ સાથે બોલ્યો.

તેનો જવાબ હુજ્યો; અને ઉસમાનના હાથમાં

તેના તેનો હાથ પણ કાંપતો હતો. પછી સહીસસામત
તે પેલા પહોરેગીર આગળથી પસાર થઈ ગયો, કે
તે હજી ઉંઘમાં પડેલો હતો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

એક ફરેરતો.

ઉસમાનની ખુશાલી વચ્ચે બીજી સવારે ખુલ્લી
જગ્યામાં ફરવા હજામે તેને રજા આપી આ છુટનો
પહેલો દિવસોગ તેણે કાઢ્યો તે એ હતો કે તે ફાતી
સત્તા ઓરડાએ જાણી પડ્યો. ફાતીને ત્યાં ન હતો.
તેના હજીયાએ જણાવ્યું કે એક કલાક થયો તે
બહાર ગયો હતો. આ પરથી ઉત્તમાને અનુમાન
કીધું કે તે નાદીરની શોધમાં ગયો હતો.

મહેન પછી તેના એકાંત બાગમાં તે ઉતરી પ
ડ્યો. અહીં આ તે શહેરને મળવાની આશા રાખતો
હતો. તે તેણીને દરબારની પટલાક બાનુઓની સં
ગતમાં જોવાની આશા રાખતો હતો; પણ સાંભો

વખત ચોખ્ખા તેમજ રખડ્યા છતાં તે તેણીને જોઈ શક્યો નહીં.

નાસીપાસ થયેલો તે એક ઝમરા લુલુના ગ્રાહ તરફ જોડો; કે જેના ફેલાતા ઢાળા એક તાજગી બહારનારો છાંયડો નાંખતા હતા, કે જેમાં સખત તક ઢાંચી ખચવા ધણુંજ મનપસંદ લાગતું હતું.

તરતજ ધાસ પર તેણે હલકા પગલા ઊંચકાતા સાંભળ્યાં-આ પગલા પતંગીવાનાં પર જેવા હલકા હતા. તે આવનાર કોણ હતું તેની ઉસમાનને સમજ આપવાની જરૂર ન હતી; જેટલા તેના જ્ઞાન તેજ હતા તેટલું તેનું હૈયું પણ પારખુ હતું.

“હું તમારી શોધમાં જ્યાંને ત્યાં ભટકું છું શહેરા!” તે સુંદર ઝોડી તરફ આગળ વધતાં તે જુવાન પુકારી ઉઠ્યો.

જેવી તેણી તેની આગળ આવી ત્યારે તેણી ધણી અચાંત જણાતી હતી, અને જ્યારે તેણી તેની ખાસે આવી પુગી તો પણ તેણીની અચાંતી નાશુદ યર્ષ ન હતી.

“ ઉસમાન, તમારા રશીક ગઇ રાત્રે તમારી પાસે આવ્યા હતા ? ” તેણીએ પુછ્યું તેણી તેને તેના નામથી બોલાવવા શીખી હતી.

“ હા—તમારો અહેસાન થયો ? ” ઉસમાન બોલ્યો.

“ આ સવારે તે ક્યાં ગયેલા છે ? મહેલમાં કાંઈ પણ ઠેકાણે તે નજરે પડતો નથી. શું અમને તેણે છોડી જવાનો વિચાર કીધો છે ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ અમારા એક રશીકને જોવા તે આવણીમાં ગયો છે—આ એમારો રશીક તમને યાદ હશે ? — નાયબ નાદીર ” ઉસમાને યાદ અપાવી.

“ તે પુરૂષ કે જે અમળા જાતિને પિત્તારે છે ? જરે હા ! તે મને યાદ છે અને તેના તોછઠા પ મગામગી પણ હું રોચન છું ” તેણી બોલી.

“ જે તે તેને આવણીમાં ન મળશે તો તે તેને વીરની ગુલામાં શોધવા જવાનો છે. ” ઉસમાને પ્રદમેપ્રદ્યું કહી દીધું.

“વીરની શુદ્ધા !” ચોંકેલા સાદે શહેરા પાછું બોલો; “ત્યાં તેનું શું કામ છે? ખરેખર તે કઈ જાતિનાં પ્રિકારનારને એક સાધુ થતો જોવા તો તે ત્યાં નથી જતો?” તેણી બોલો.

“અદ્ભુત જાણે!” ખર્ચા હીલવતાં ઉસમાન બોલ્યો, “જો નાયબ નાદીર પૂનસાન જાન અને ખસુસ કરી અગાળા જાતિથી નારાજ થઈ પેતે દુ નિયામી રૂપસદ લેતો હોય તેની મને દરબાર નથી. તે હમેશાં મને એક બેઠાં ઉગાળ્યા સમાન છે.”

“પણ જો પ્રાંતીજાગે તમારાથી જુદા પડે તો શું તમે તેટલાજ બેરકાર રહેશો?” કિયે તેના મહેરામાં એક ઝડપી અને તેજ નગરે જોતાં તેણી એ પૂછ્યું.

“ફાજીલની વત જુદી છે એક બાધના જેટ લો તેના પર મારો આદ છે, અને તે પણ મને તેટલાજ પ્યારથી ચલાય છે. શહેરા, તમને ખબર છે કે, ગઈ રાતે તમારે ખાતર મને એવા તો બારી અને સખત હરાવ કરવા પડ્યા છે કે, તેના કાષ્ટ પણ દ્રઢ માણસથી થઈ શકે નહીં.” ઉસમાન બોલ્યો.

“ મારે ખાતર ? ” તેણીએ ધુજતાં પુછ્યું,
 “ સે કેવી રીતે ? ”

“ કેમ, ફાઝીલને તમે મારી પાસે મોકલ્યો.
 તેણે મારી પાસે જાણવા માગ્યું કે એક જાને. આ
 ર તજવા રાગ છું કે તેની દેસ્તી તજવા ખાહેશ
 મંદ છું.” ઉસમાને બોલ્યો.

“ અને-અને તમારો ઠરાવ શું હતો ? ” અ
 રધી ધારતીમાં તેણીએ પુછ્યું. તેણીએ જાગ્યેજ
 પોતાની આંખો પેટી આંખો સાથે મેળવવાની હિ
 મ્મત કીધી, કે જે કટક્ત જાધા પ્યારના જુરસક
 સાથે તેણી પણ દીકાયતી હતી.

“ મેં તેને કહ્યું કે આ અજાણને હું એટલા
 તો પ્રમળ પ્યારથી ચલાઉં છું-એટલા હાતાપણા
 થી-એટલી તો ઉંડી રીતે ચલાઉં છું કે, તેણીથી
 જુદા પડવા જોયા મારી અંડગીયા લાય ઉપાડવા
 જરોગર હતું.” ઉસમાને આવેશમાં કહ્યું.

તેણીને મ્હેરો લગત તેના આમળથી ફેરવેલો
 હતો. તેણીની જાતી ઉચકાતી હતી; તેણીને તેના બે

લો ગોદા મધ જેવા લાગતા હતા; તેના આ બેલો તેણીને મુંદર વાછંતના સરોદો જેવા લાગતા હતા.

“ પશુ-આના સામે તમારા રહિ કે શું કહ્યું ? ” તેણીએ પુછ્યું.

“ તેશું કહે, શહેરા ? આ સામે કાષ જવાન કહી શકે નહીં. તે આ વાનને તામે થયે; તો પશુ તેણે મારા પાસેની વચન લેધું કે તે મને છોડી જાય તે અગાઉ મારે તમને એક છુપો બેઠ કહી સંભળાવવો.” ઉસમાન બોલ્યો.

“ એક છુપી વાન ? ” તેણીએ અજબગીમાં પુછ્યું.

“ હા, અને હું તેની ખાહેશને વધારે ઉલટવી તામે થાઉં છું, કારણ-કારણ-જે એક ગીજને ચ હાથ છે તેઓ વચ્ચે કશું છુપું રહેવું ન જોઈએ, અને તેથીજ હું તેની ફરમાશને વધારે ઉલટવી ગળ સાવવા તૈયાર છું.” ઉસમાન બોલ્યો.

“ આ વાત ધગી નેક છે.” તેણી એક ક્ષીરના જેવા નરમ અવાજે બોલી.

“ આ છુપી વાત હું તમને કહું ? ” તેણે
કહ્યું.

તેણીએ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ તેણી તેની
જોડણી તો પાસે હતી કે ઉસમાન તેણીની છાતી
માં થતો ધગકારો સુખ સાંભળી શકતો હતો, તે
શુંની ચુપકીથી તેણે મંજૂરીવાત લેખી.

“ મારો છુપી વાત એ છે. મારા પેદર એક
માત્રેતુજાર અગીર છે, અને અમારું નામ બહુજ
મસદુર તેમજ જુનું છે. મારા પેદરના અગીરી જા
પરા હેલજ મારી મરદુમ કુમની દોકાને પણ પાળ
વામાં આવે છે. મારા પેદરની મરજ એવી છે કે, હું
તેણીને પરણું. તેણી કાંઈ શહેરા જોડણી ખુશ્સુરત
અને અસીલ નથી. એ હું તેણીને ન પરણું તો
મારા પેદરે મને પોતાના નામ અને માલથી જર
તરફ કરવા કહ્યું છે. પૈસાની મને તમા નથી, મને
જે મમળી હો છે તે મારા જુના અને પંકાવલા અ
ગીરી નામ લુંસાઈ જવાના છે. આ વાત મેં હું
કમા કહી છે. મને તે યામ, પણ હું મારી શહેરા

થી જુદો પડતો જનહાર તૈયાર નથી, શિવાય કે તેણી ખુદ મને ધુતકારી કાઢે.” ઉસમાને પૂરું કીધું..

તેણીનો મહેરો તેના તરફ ટીકાયલો હતો. તેણી તો મોટી આખો તેની આંખો સાથે લાગેલી હતી, જાણે કે તેણી તેનું અંતરજીવ વાંચવા માગતી હોય.

“ તમારા પર પડેલો હક કાણનો છે ? ” તેણીએ પૂછ્યું.

“ તે હું જાણતો નથી. સહેરાનો હક મારી પર પુરેપુરો છે. ” ઉસમાન બોલ્યો.

“ જે મીઠને હું મારા બનથી આજ્ઞા ચાહું છું. તેનો એક જાળ પણ વાંકો થાય તો તેની માન બરી જાંદગીની જાગમાં બેસાડા, નહીં માની, અને એકરમતી અને એકલપેટાવાળાનું બેગ હું જોઈ શકનાર નથી. ” તેણી દ્રઢ નીતે બોલી.

“ આની મતલબ હું સમજી શકતો નથી. ” ઉસમાને મુંચવાડામાં પડી પૂછ્યું.

સહેરાનો મહેરો હકકો મારી મર્યો હતો. અને તે બિચકરાયલો જણાતો હતો. તેણીની પવિત્ર પે

જ્ઞાની પર ઉદારતા અને પરોપકરીપણાનું તુર પ્રગ-
ત્ત રહ્યું હતું.

ઉસમાન પણ ફગલાઈ ગયો હતો અને તેને
નાસીપાસીની ખાસ્તી ઉતપન્ન થવા માંડી હતી.

“ ઉસમાન, જો કે તમે તમારા પ્યારમાં આ-
પણા બની મારાથી ધણું પણ છુપાવવા કરો છો,
પણ તેવું તમારાથી થઈ શકતું નથી. હું કાંઈ
ઝોકલપેટી ઓરત નથી. ખરા ચકીતથી બન્યો કે
હું તમને મારા બનીથી પણ જ્યાંદા ચલાઉં છું,
પણ તેજ છુપાવના દુકાનને અનેક રીતની છુપી ત-
કનીકમાં નાખવા હું હદી પણ કબુલ કરનાર નથી.
ફાઝીલ ઝોક ખરો દોરત છે, અને તેનામાં દાનાઈ
છે. તમે પ્યારથી આપણા ગળ્યા છો અને તેથી
તમારી મુનાઈ છે કે, જેથી ઝોક ખારગી અને ફા-
યદો થતો હોય તો તે કબુલ રાખવા જેટલો હું
નીચ નથી, મા તો તમારી બોળાઈનો જે-ઉપયોગ
કરવા જેટલી દક્ષતા ખવાસની અગણા નથી.” તે-
ણી બોલતી બંધ પડી. તેણી ઉશ્કેરાઈ ગઈ હતી.

ઉસમાન તદનજ નીરાશ થઇ ગયો હતો. તેની કાલુદી ભરી આંખો શહેરા પર હવે ખીસકુસ જ સર કરતી ન હતી.

“ સારે શહેરા, તમે મારી પાસે શું કરવા માગો છો ? આ વાત મેં કાઢવીજ ન હતી.” તેણે દીલગીરીથી કહ્યું.

“ જો તમે આ વાત મને નહીં કહેતે તો હું તમને કદી પણ માફ કરતે નહીં.” તેણી મંઠરસી થી બોલી.

“ સારે મને મારા રશીક ફાઝીલનો એ માટે આભાર માનવો જોઈએ ! ” ઉસમાન બોલ્યો.

“ અસખત મારો ઉસમાન એક એકલપેટો માણસ, એવશ, નાફરમાન અને પછીથી પોતાના જુના અમીરી નામ માટે અસંતોષી પણ દેખીતો સંતોષી થાય એ હું કદી ચાલવા દેનાર નથી. અ મારા અરબો, એવફાઈ અને નાફરમાની પિઠ્ઠારે છે.” તેણી અડધા ગુસ્સામાં બોલી.

“ હું મારા પ્યારમાં આમળનાજ જેવો સાજુત છું, પણ હું ગુન્હેગાર નથી.” ઉસમાન બોલ્યો.

“ ગુન્હેમાર ક્રોધ નથી. અધિના પ્યારે આપણને ગુન્હેમાર કીધા છે, ઓ હિસમાન, હું તમને માફ કરું છું. તમારા દ્રઢ મન તેમજ તેટલા ધાડા પણ એકલપેટા પ્યારની હું તારીફ કરું છું, પણ હું તમને પરણી શકનાર નથી. અલ્લાહ તમને આગર અને સુખમાં રાખે.” તેણી ચુપ થઈ.

હિસમાનને લાગ્યું કે વહાલામાંથી એકાએક તે જમીન પર આવી પડ્યો હતો. તેને લાગ્યું કે તે દુઃખથી દમોછ જતો હતો. તેને બહીજ ખીજલત લાગી, તો પણ આવી બહીએ તેની સામે હિલેલી છોકરીને તે એટલા પ્યાર અને વખાણથી જોતો હતો કે બેવું તેણે ક્રોધ ઠાળે કીધું ન હતું. જ્યારે તે નીચાલો તેના હાથમાંથી સરકી જતો તે જોતો હતો, ત્યારે તેને લાગ્યું કે તે ખોવાનું કામ કેટલી બધી નાસીપાસી અને દીલગીરી પેદા કરનાર હતું.

“ સહેરા, મને માફ કરજો. ” તેણે સાદાપથી કહ્યું, “ તમને એવું લાગતું હશે કે મારી જીંદગી તમોએ ખાસ તમને અપમાન કરવા ” ચાલી હતી, ” હિસમાન દીલગીરી અને પરતાવાથી બોલ્યો,

“ નહીં,” તેણી દિલગીરીમાં જ હસતાં બોલી.
આ તેણીનું હસવું ઉસમાનતા ગગનમાં ધણા લાંબા
આ વખત સુધી લગતું રહ્યું. “ મેં તમારી જીંદગી
જી ઝેટલાજ માટે જાણી છે કે જેથી તમને તમારી
પહેલી શરૂઆત અદા કરવાની જોગવાઈ મળે.
અદલાહ તમને આજ્ઞાદ કરે.”

તેણીના અવજનમાં આંસુ સંગળાતાં હતાં, જે
કે તેણીની આંખમાં તે જણાતાં ન હતાં. તે જી
જી કાંઈ વધારે બોલે તે આમળ તેણી પૈકા જળ
રા લુલુના ઝાડના છાંયડા તળેથી ચાંદી ગમ; અને
જેવી તેણી ત્યાંની નાજુદ થઈ કે સાથે અજાણું
પણ ફેંતી ગઈ,

તે ઝાડના પાંદડા અને ડાળાના ફાળા પડછા
યા લાંબાને લાંબા પાડવા લાગ્યા. તેઓ લાંબાઈને
જ્યાં ઉસમાન ઉભો હતો ત્યાં તેના આંખ પર અ
દલા લાગ્યા. અને તેના અંતઃકરણ પર પથરાઈ તે
નું દીલ અંદરથી કંટકું સીધા અને જળગી થયું
હતું તેની ગવાહી પુષ્ટતા હતા.

અકરણ ૧૪ મું.

જીવતી ઘોર.

ઉસથાન સાથે મુલાકાત પછી શબ્દને તે રાતે ઠાગ્યેજ ઉંચ આવી. સુષનાના સાથે તેની વાતગીત થઈ હતી, તેની વાદ પાછી ને પાછી તે ના મગજમાં તાજ થતી હતી, અને સુષનાનાની પેલી વિચીત્ર મામણી, તેણીએ તેને દેખાડેલી પોતાની તેમજ પેલા જીવાન તુર્કની તસવીરો, એ સઘળી વાતો પાછી તેના ધ્યાનમાં ઉભરી આવવા લાગી.

પછી અડધો ઉંપતો અને અડધો જાગતો તે જાણે કે ખાખમાં પેલા જલસામાં નાચના આઠારો જોવા લાગ્યો. તેણે ફરીથી સહેતનો શીરીન ફલક સાંભળ્યો કે જે ફાંજીલનો જાણીતો ગીત પાછો લલકારતો હતો. અને જેનાથી તેને અજાવળી ઉપજ હતી અને તે વીચારમાં પડ્યો હતો કે, તેજ ગીત તેણી ક્યાંથી શીળી હશે.

આખરે સવારની રોશનીએ તે પડછાયાઓને ઢાંકી ઠાઠયા.

પોતાના ણીછાનામીથી કુલતાંજ હાઝીલ કપડા પહેરવા માંડ્યા અને તરતજ ગદાર પડ્યો. પોતા ના જવાની ખબર જોય થોડી ફેંચાય તે માટે આ વખતે તેણે ધે : ૧ પર જવાની ખટપટ મેલી હીધી.

મહેસમાં જોજોગ સીપાહો પહેરેા જરી રહ્યા હતા. અને તેથી તદતજ ઠાઠને નજરે પડ્યા શિવાય તે છટકી જાય એમ ન હતું, તેઓએ તેને વગર પુછે જવા હીધો.

તેને જાવણીમાં આવી સામતાં બણીવાર લામી નહોં.

કામદારો અને દેશી તોફરો સવગા જરબંધમાં પડેલા હતા, શિવાય કે એક માણસ થોડી પર હતો.

તેનાથી નાસીપામ થતા જીગરે તેણે જાણ્યું કે નાદીર હજી પાછો ફર્યો ન હતો, અને તેણે જાવણી છોડી તે પછી તેના વીશે કશું પણ સંભળાયું ન હતું.

શું તેના પર કોઈ આફત આવી પડી હતી ?
શું તેના પર કોઈ જંગલી જનવરે હુમલો કર્યો હતો ? અથવા તો શું તે કાવતરાનો ભોગ થઈ પડ્યો હતો ?

અટકબટ કરવી સહેલ ન હતું.

પણ એક ચીજની ખાતરી હતી. દોષ એવો બનાવ ખચિતજ હશે કે જેનાથી નાદીરને એક દીવસ અને રાત છાજગીથી બહાર રહેવું પડ્યું હતું.

એક દેશીને રસ્તો દેખાડવા કંપમાંથી ઉદાસી ફાજલે તેની સાથે વીરની ગુરા બધીને રસ્તો કીધો.

જે રસ્તેથી તેઓ પસાર થતા હતા તે જુદા જુદા દેખાવોથી ભરપૂર હતો, અને રળીયામણો પણ હતા. તે રસ્તો પર્વતોની પાસે અને તેઓના નીચેથી થઈને જતો હતો. આબુખાબુની જમીનમાં ખુદશા જંગલો ઉગી નીકળ્યાં હતાં. કે જેમાં લાંબા ઘાસ અને અવારનવાર કેળાના ઝાડના ઝુંગડાઓ, પર્વત પર જુલતા જંગલોના વધારે કાળા છાંયદાવાળા ઝાડો સાથે એક ધ્યાન ખેંચનારો તફાવત રજુ કરતા હતા.

જ્યારે તેઓ બહાર પડ્યા ત્યારે સુખ ઉભી નીકળ્યો હતો. અને સખત ગરમી પડતી હતી. તર તજ તે જમીનને દેખાવ બદલાઈ ગયો. પર્વતોની ઉભી બાજુઓ પરથી વહાણો નીચે ખીચુમાં પસાર થવા લાગ્યા.

થોડીદુર પછી તેઓ એક ખાહે આગળ આવી પહોંચ્યા; આમાંથી એક સુંદર અને સ્વચ્છ ઝરો નીકળી નીચે પડતો હતો. આ ઝરાની કીનારે થોડેક દુર આસતાં તેઓ એક કુંગરની ઉભી અને તિક્ષણ કીનારી આગળ આવી પહોંચ્યા કે, જ્યાં તે ઝરો અચડાદને શીણુ શીણુ થતું હતું. તે કુંમરના એક ઘસાયતા લાગ આગળ એક ગુફા હતી. તે કુદરતની એક એકાંત અને તમ્બલી બનાવટ હતી. એવું લાગતું હતું કે, તે ખુદ કુંમરના અંતઃકરણમાંથી કાતરવામાં આવી હતી.

તે ગુફાના ખડખડા કરવાળા માણક વપરાતા નાના ખાડા આગળ કોઈ પણ માણસ જ્વેતની વસ્તી નજરે પડતી ન હતી. પેદા નોકરને બહાર ઉભો રહેવા ઠીક શ્રીલક્ષ્મી દિગ્મતથી તે ગુફામાં દાખ

લ થયો. જે જીજ રોશની તેમાં પેવશ થવા પામ
તી હતી તે પેલા દરવાજા રૂપી ખડામાંથી આવતી
હતી. આ છતાં ત્યાં એટલું તો અંધારું ઘેર હતું
કે તે ગુફાનો વિસ્તાર જીલકુલ જોઈ શકાતો ન હતો.

તે જગ્યા અંધકારનું ધામ હતી; પણું કરીને—
ફાજલે એક ધુજરી સાથે ધારું—તે મોતની જગ્યા
હતી ! “ નાયગ નાદીર ! ”

ફાજલે જીમ પાડી એવું સમજતાં કે જો તે
પાસે હોય તો જવાબ આપે. આના જવાબમાં મા
ત્ર પડ્યા ગાજી રહ્યા.

તે ગુફામાં હજી આગળ વધ્યો અને દરેક પ
ગને અંધકાર વધારે ને વધારે ગિહામણું થતું હતું.

“ નાયગ નાદીર ! ” આગળ કરતાં વધારે
જાહેરમાં તેણે જીમ પાડી. આનો જવાબ પણ તે
ને આગળ માફક મળ્યો.

આ તો તદ્દન ખાતરી ભરેલું હતું કે તે ઘેર
રૂપી જગ્યામાં નાદીર જીવતો ન હતો. શું તે લાં
મુએલો પડ્યો હતો ?

જેવો આ ઠમઠમાટ ભરેલો ખ્યાલ ફાજલને
આગ્યો કે તે પોતાને એક જ્ઞાનસ ન લાવવા માટે
ઠપકો આપવા લાગ્યો કે જેની મદદથી તે ગુફા ત
પાણી શકાય; પણ ઠમજા તો સ્વાધ્યોજ થાય એ
મ ન હતું. તે કાંઈ પણ જોઈ શકતો નહતો, તેના
થી જે માત્ર થઈ શકતું હતું તે એક આંતર્યામી
મદક સાવચેતીથી આમળ પગલાં ભરવાનું હતું.

આથી તેણે નારાજીથી ગુફા તપાસવાનું ઇંદી
દીધું. જે નાદીર હતું પણ જાણથીમાં ન મળે તો
પાછા એક જ્ઞાનુમ સાથે આવી તે ગુફા તપાસવાનો
ફાજલે ઠરાવ કીધો.

હવે ફાજલ ગુફાના દરવાજા તરફ ધૂંધો કે જે
તેમાં દાખલ થતી બારીક રોશનીથી સેજસાજ ન
જરે પડતો હતો. તે લાગ્યેજ યે ડાક પમથા કરવા
જા તરફ વધ્યો કે તેની ગરબન આસપાસ બે મ
જળ્યુત હાથ વીંટળાયા; અને કાંઈ કરી શકે ને
આગાઉ તેને જાગીન પર પટકવામાં આવ્યો. તેણે
જુમ પાઠવાની કોશીશ કીધી. આવી કોશીશ કરતાં
તેને લાગ્યું કે, કોઈ વસાણાની સખત બાસ તેના

નાકમાં દાખલ થઈ બેળમાં પ્રવેશ થતી હતી. ફા
જીસને મુંગળાઉ જવાનો એક દુઃખી સચુસારો જ
થાયો. બાની સામે થવા તેણે એકાદ પગ પોતાં
મું સપાળું જોર અજમાવ્યું, પણ બધું ફાકટમાં
હતું. તે ધુસધુસ કરતા અવાજે સાંભળી શકતો
હતો; અને પછી તેનામાં છંદગી જેવું રહ્યું નહોતું.

ફાજીલ ફરીથી શુદ્ધીમાં આવ્યો તેને પછો વ
ખત લાગ્યો; અને એક દાફરીડીયા માણસને ઉંધ
માંથી જમાવવામાં આવે તેમ તે ખાસ્તે ખાસ્તે
ફુશીયાર થવા લાગ્યો. તેનું માથું દુઃખતું હતું. તે
ની વિચાર શક્તિ પણ જરોજર ઠેકાણે ન હતી. તે
ને લાગ્યું કે એક ખરાબમાં ખરાબ ખવાબ તે બો
મવતો હતો.

પહેલાં તો પોતે ક્યાં હતો અને મું બન્યું હ
તું તે તે સમજી શક્યો નહોતું.

રફતે રફતે છેલ્લા ચેડાક કલાકોના દરમિયાનમાં
શું શું બન્યું હતું તેની વદ તેને ખાતરી નહોતી.
તેણે યાદ ઠીકું કે તે નાદીરની શેષમાં ગુલામાં દાખલ
થયો હતો, અને પછી બે મજસુન હાથોએ તેને એ

કાએક નીચે પાડ્યો હતો. યું હજી તે લાંજ હતો ?

હમણા એટલું તો અધારું હતું કે ફાજલ ભાગ્યેજ પોતાનો હાથ જોડ સકતો હતો. હા, આ દેખીતું હતું કે હજી તે ગુરુભાંજ હતો; પણ તેના કયા ભાગમાં ? હામલ થવાના ગોળલાની હવે બી સકુલ નીલાની જણાતી ન હતી. જે જાંબી રોશ નીના આધારે તે ગુરુના મોઢા આગળ જવાનો હતો તે હાલ બીજકુલ નજરે પડતી ન હતી.

તે જેમતેમ ઉભો રહ્યો, અને આશ્રુપાત્રુ જોવા લાગ્યો. અધિકાર-પાત્રું અધિકાર-પસ આજ નજરે પડતું હતું. પાછો તે રસ્તો ટંટોળવા લાગ્યો. પણ જે ગજાં આગળ ભરે તે અમાઉ તે એક દીવાલ સાથે અથડાયો.

“હું ખોટો રસ્તો જાઉં છું, એટલું તો ખરું.” પાછું ફરી બીજી દીશાએ વખતાં ફાઝીલે વિચાર્યું. થોડાક પગલાં, અને પાછી એક દીવાલ આડે આવી, હમણાં તે અટક્યો ફર્યો અને જમણી બાજુએ વળ્યો. આ વખતે પણ તે આગળના જોલો દીવાલની અડચણથી અટકી પડ્યો.

તે જગ્યાની ત્રણ ખાલુજો આગળ તે જમ
અટક્યો હતો; હવે માત્ર ચોથી ખાલુ તપાસવાની
ખાફી રહી હતી. ફાજલે એક હીમ્મતવાન માણસ
હતો, પણ તેનું હૈયું ચાલતું લગભગ અંધ થયું
હતું કે જ્યારે તે એક આંધળા માણસ માફક લં
ખ વેસ્ટા દાથે સાથ ડાળી ખાલુજો ફર્યો.

આ ચોથી વખતે પણ એક દીવાલ તેની આડે
આવી ઉભી. લામની એક સામજી તેનામાં દાખલ
થઈ જે ગુફામાં તે પહેલાં હતો લાંબી તેને આ
પથરના ફેદખાનામાં પુરવામાં આવ્યો હતો; નહીં,
આનાથી પાંચ ખરાબ, તે એક છવતી ધોર હતી.

આ કામ ફાજલનું હશે । શું આ કામ દરવી
શોનું હશે કે જોએ એક વખતે અહીંયા રહેતા
હતા ?

પણ ફાજલને ખાતરી હતી કે આ કામ દરવી
શોનું ન હતું. તેને એવુંજ લાગ્યું કે આ કામ કે
રનાર કોઈ વધારે મોટી પદ્ધતિ અને લોભી મા
ણસ હોવો જોઈએ--તે ખુદ સતતાના હોવી જોઈએ.

તેણીના કાવત્રાનો તે ભોમ થઇ પડ્યો હતો.
પણ શું જે માણસે તેને ચેતવ્યો હતો, શું તે માણસ ત્યાં કેદ થઇ પડ્યો હતો ?

ગુરુસાનો એક બારે જુરસો ફાજલમાં પ્રસરી રહ્યો. તેણે મુઠી વાળી. જે એક વખતે તે બહાર નીકળવા પામે તો કીનાનો વખત આવે. આટલા બધા એક સુંદર આકારમાં આટલી બધી લુચ્ચાઇ હોય એ શું માનવા જોગ છે ? હવેજ ફાજલ, ના હીરનો અજળા જાતિ તરફનો પિક્કર અને સુમતા ના તરફનો અણુગમે સમજવા લાગ્યો. અજળતાં શહેરા પણ તેવાજ કીસમની ઝોરતા હોવી જોઈએ. દેખીતી રીતે સુમતાનાના ધાતકીપણા સમે તેણીએ અખાડા કીધા હતા. તેણીએ તે ચાલ્યો જાય એમ ઇચ્છ્યું હતું. આ કામ પાર ઉતારવા આના કરતાં વળી બીજી કંઈ સરસ ગેઠવણ થઇ શકે ?

પણ ઝોરબોના વિચારોના દરમ્યાન તેની મુખતાજની મુર્તી તેની આગળ આવી ઉભી. તે બચકર બંદીખાનામાં તેણી આશા અને રોશનિનું કીરણ સાવતી જણાઇ. શું સપણી અજળાઓ ઠગારી ?

નહીં, જ્યાં સુધી મુમતાજ શ્રવતી હતી, ત્યાં સુધી
તે નહીંજ ?

હવે હાથે તે કેદખાનું બધી બરીકાથી ત
પાસવનું શર કીધું, એવી આશામાં કે બહાર જ
વાનો કે છ છુપી રરતો મળી આવે. નહીં, બહાર
નીકળવ ની સેજ પણ નીચાની ત્યાં જણાતી ન હતી.
તે સપળી હીવાલો પત્થરની હતી અને દેખી
તી રીતે ફુંગરમાંથી બનાવવામાં આવી હતી. તેઓ
નો ધાઃ વાંકાચુકો હતો, કેમ કેકાણે લીસી તો
કેમ કેકાણે બધુંજ બહુગયડી હતી. પણ એક જા
ગ વધારે લીસો અને સફ બહાર પથરા // બનાવેલો
હતો. તે બાગ ઠગર પર મુકાતી તકતીના કરતાં
વધારે ગોટો ન હતે, અને તેનો આકાર તેનાજ
જેવો હતો.

હાઝીરને શક ગયો કે તેજ કે બનાવેલો છુપો
દરવાજો હોવો જોઈએ. તે ગમે તે હોય પણ એક
ખાતે માફક તે મજબુત અને જરા પણ હીલવી
શકાય એમ ન હતું નારીપારીની એક ભાગણી
સાથે તે। સ.ગ્યું કે, તે કેદખાનામાંથી નાથી છુટ

વાનો એક પગ રસ્તો ન હતો. જો તેનો છુટકો થ
 ધ શક તો તે કોઈ બદારના માણસને હાથેજ થ
 વો જોઈએ.

તેના બદાર ઉભેલા નોકરનું શું થયું હતું ?
 શું તેને મારો નાખવામાં આવ્યો હતો કે તેને પ
 ષ્ચ બંદીવન કરવામાં આવ્યો હતો ? અથવા તો
 શું ખોટી ચાંચાકી તે જાવળીમાં પાછો ફર્યો હ
 તો ? એકાઃ પગ ફાટવામાં આશા આવી કે તે
 માણસ પાછો મદદ મેળવે શકે; પણ જ્યારે તેની
 કશીજ નીલાની જાણ નહીં સારે નાની માસ થવા
 લાગ્યો.

જેમ મેનનો કુટો દાગ એક મર ૧ માણસ
 ના દગા પર આસને આસને લંગાળ છે, તેમ એક
 બાંકર નાસી મારીને ફાટવાની જાતમાં થઈ કીધું
 તે કાંઈ મોતથી બહીંગો ન હતો—એક કરતાં અનેક
 વખતે ખુદશા મેદાનમાં તે મોતની સામે થયો હતો.
 અને તે પણ જવાંમરની સાથે. પણ આનો મોતના
 ખ્યાલ કરતાં પણ વારે દુઃખદાયક હતું—આ તો
 ધામે ધામે રીયાલ્ટે મરવાનું હતું.

તે જમીન પર પડ્યો અને ઉંઘનાની ઠાશીથ કરવા લાગ્યો, પણ તેમ તેનાથી થયું નહીં. પછી ગુરૂના સાંકડા નિસ્તારમાં તે કરવા લાગ્યો, પાંકો તે જમીન પર લેટ્યો, અને મોત આવે એવી આ છુછ કરવા લાગ્યો.

એકાએક તેને લાગ્યું કે બદારથી થતો એક અવાજ તેણે સાંભળ્યો. તે આતુરતાથી સાંભળવા લાગ્યો. હા, અવાજ આવતો હતો ખરો.

“ શાશ્વત બેગા ! ” એક અવાજ સંભળાયો.

ફાજલ ખુશાલીમાં ટાંપી રહ્યો તેનું પેતાનું નામ ! પણ પુકારનાર કેણુ હતો ? ખચિતજ ને અવાજ સાહજની સહેરાનો હતો. શું તેણી ત્યાં ફાજલના દુઃખ પર ઠામ દેવા આવી હતી ?

“ હા, હું અહીંયાં છું ! ” તેણે જવાબ આપ્યો.

આ પછી પેલા પત્થરના દરવાજામાં તેણે એક માવી ધરી સાંભળી આસ્તેથી તે મીઝામરા પર દરવા લાગ્યો.

“ શું તમે સહીસલામત છો ? તેણીએ પુછ્યું.”

એક ધાનુસની કાંખી રોશનીના આધારે પ્રજ્ઞ સ જોઈ શકતો હતો કે, તે જાવનાર એક બરબ ઘોડેરવાર હતો. પણ તેણે વધારે પારખી કાઢ્યું કે, તે જાવનાર કંઈજ નહોતો, પણ સાદળાડી શહેરા ખુદ હતી.

“ હા, તમે સહીસલામત ” તેણે જવાબ આપ્યો.

“ અલ્પાદના શુક્રગના મહો ! મારે હાથ ધરે. ” તેણીએ કહ્યું.

તેણે સહેજનો હાથ પકડ્યો તે ઠંડો અને સ્થિર હતો—તે એક જખજાનો હાથ હતો કે, જેણી ભય શું ચીજ છે તે જાણતી ન હતી. તેની પાથરની ઘેરમાંથી તેણી તેને જ્યાં પહેલાં તે હતો. તે યુદ્ધમાં ભ્રમ મધ. આ પછી પેલા નાના ગ્રીખલા વાટે તેણીએ તેને દુનીયાની ખુલ્લી રોશનીમાં જહાર લાગ્યો.

જેવા તેઓ પર્વત પાસે જઈ લાગ્યા કે, તેના

મથાળે સવારના પહેલા ઢીરણો ઉગી નીકળતા. ફા
જીલે અટકળ કાઢી કે જે દીવસ તે ગુણમાં કે અ
લ થયે તે આખો દીવસ તે પેલી ઘેરમાં કેદ હ
તો અને તે પછીની રાત પશુ તેણે લાંબ ગુજારી
હતી. તે તેણીને સવાલો પુછવા જતો હતો, પશુ
તેણીએ કેદ પર હાથ મુકી ચેતાવ્યું કે આ વખત
વાતો કરવા માટે ન હતો.

કુંગરના તે પસાવલા ભાગની પેલી મેર તેઓ
આવ્યા અને નીચે ઉતરતાં ઝાડો સાથે બાંધેલા બે
ધોડા ફાજીલની નજરે પડ્યા.

“ એક તમારે માટે છે,” તેણી બોલી “ જ
લદી ફારાર થાઓ ! વખત બોલવો ન જોઈએ.”

“ ફાજીલ એક ધોડા પર બેઠો અને તેણી બી
જ પર ફારાર થઈ.”

“ પાછળ આજો ! ” તેણી ઉતાવળે બોલી,

તેણીએ પોતાનો ધોડો બાગળ ઠપકાવ્યો. પ
છી જેવા તેઓ પેલી ખડખડડી કુંગરવાળી જમી
નમંથી બહાર પડ્યા કે તેણીએ પોતાના જાતીલા

જનવરોને પાવડા બેંકયા અને તે ઉમદા પ્રાણી પ
વન માથેક ઉડતા હાગ્યે. તેણીની ખરોખર થવા હા
ઝીલને બણી મહેનત પડતી હતી.

તેણે જોયું કે તેણી મહેનત અથવા તો જાવણી
તરફનો રસ્તો ન લેતી હતી. તેણી ક્યાં જતી હ
તી, તેની અભ્યયખીમાં ફાજલ પડ્યો તે તેણીને સ
વાસ પુછવાની દિમ્મત કરી શકતો ન હતો, કેમ
જે તેમ કરવાથી તેણીને એમ લાગે કે તેનો તેણી
માં વિશ્વાસ નથી.

એક કલાકની સખત સ્વાસી પછી તેઓ એક
નાની વણુજર આગળ આવી પહોંચ્યા કે જેની મો
ખરે તેમજ પાછળ સંજ્ઞા સ્થિતિ સ્વાસો નજરે
રે પડતા હતા.

જંગલમાં દોડતાં રસ્તાની જાણુએ એક ખુદ્દી
જમીનના હડકામાં આ નાની વણુજર કોઇની આ
વવાની વાટ જોતી હોય તેમ ખોટી થતી હતી.

શહેરાએ ઘોડાની ચાલ ધીરી પાટી.

“ તમે તમારા રશીકને ત્યાં જશો.” વણુજર
દેખાડતાં તેણી ખેલી.

“ કાશુ હિસમાન ? ” અન્યત્રીમાં ફાજલે પુછ્યું.

“ હા ”-જોલવા મુશ્કેલી થતી હોય, તેમ એ-
કાદ પગ તેણી થેજી- “ તે તમને બધી સમજ
પાડશે. વખત ઠીમતી છે, અને મારે મહેલે જલ
દી પાછું ફરવું જોઈએ. પણ જવા અગાઉ એક
ચીજ વિષે મને કાંઈ કહેવું છે. જ્યારે તમે દરન
મજોલ પાછા ફરશો ત્યારે તમે હિસમાનની સગીતે
મળશો નહીં ? ”

“ શું તમે તેની કુમતી દિઠરી વીધે એલોહો ?
અન્યત્રીમાં ફરેલી આંખો સાથે ફાજલે પુછ્યું.

“ હા. ” તેણી જોતી.

“ હું—હું ખારું છું કે હું તેણીને મળીશ.
કેમ વાર ? ” ફાજલે પુછ્યું.

“ કારણ, શાદજદી શહેરા તરફની એક અદ
ના શાદીની બેઠ તેણી પર જવાની છે.” પોતાની
આગળી પરથી અમઝગતી અમુલ્ય હીરાની વીંટી
તેણીએ કાઢીને ફાજલને આપી. આ વીંટીની અમક

તેણે હોશી જોષ હતી, અને જ્યારે તેણીએ હમ માનના જવાબમાં પોતાનો હાથ ઉંચક્યો હતો, ત્યારે જમણા પ્રકાશની ચમકી રહી હતી.

“આ વીડી તેણીને આપણે, અને તેણીને કહેજો, - તેણીને કહેજો, કે આ વીડી તેણીની તરફથી મોકલવામાં આવી છે કે જેણીને અજાણે તે મોટું સુખ ભોગવવા ન આપ્યું કે જે તેણી ભોગવનાર હતી. અને આમ પણ કહેજો કે તેણી પર તેમજ આખા દુનિયા પર મારા આશીર્વાદ હોજો.”

હાજીને વીડી આપતાં તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાં મેલ્યો. પારતીની પગમાં તે હાથ ફેંડો અને સ્થિર હતો, હમણાં ને ધુજતો હતો. અને હાજીને લાગ્યું કે તેણી પડી જવા જતી હતી.

પણ એક પળમાં સાચયેત થઈ. એક અનુભવી સ્વારની અડાથી તેણીએ ઘોડો ફેરવ્યો, અને તે કમાનથી છુટેલા તીર માફક મહેલ તરફ ઉડવા લાગ્યો.

જ્યાં સુધી તેણી નજરથી દેખાતી ત્યાં પડી

લાં સુધી શાકીલે પોતાની આંખો તેણી પાછળ દેઠાવી અને તેની આંખો આંસુથી તર હતી.

• તેણી ચાલી ગઈ હતી હશે અને માટે તેણી ચાલી ગઈ હતી, અને પોતાની છાંદગી ગયાવવા તેણે તેણીનો આભાર માન્યો ન હતો. હમણાં જ ફાજીલે જરોઅર જાણ્યું કે તે કેવા કાસમની અજાણ હતી. તે હવે શાદજાદી શહેરાને માત્ર એક ખુબસુરતજ અજાણ લેખે નહીં પણ એક પરાપહારી અને અસીલ ઓરત ગણવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

કુદરતની કરામત.

ફાજીલ આથી એટલો તો ઉદાસ થઈ ગયો હતો કે, તેની પાછળ આવતા ઘોડાના પગલાં પણ તે સાંભળતો ન હતો. પણ તરતજ તેના ખંભા પર એક હાથ મેલ્યો અને તે પોતાના વિચારમાંથી જાગૃત થયો.

“ ફાજીલ ! ” આવનાર બોલ્યો.

પાછળ ફરતાં તેણે ઉસમાનનો હિદાસ મહેરો જોયો.

“ તેણી આલી મધ ! ”

તે એટલી તો હીલગિરી સાથે આ બોલો બોલ્યો કે, જાણે તે એક અતિ પ્યારા મરતા રહિતની આંખો જાંધ કરતો હોય.

“ હા, ઉસમાન, હું જાણું સમજુ છું. તારે મને કાંઈ વધારે સમજણ પાડવી ન જોઈએ. તેણી એ તને છુટો કાઢે છે. ” ફાઝીલ એ જણાવ્યો.

“ હા, અલ્લાહ મને માફ કરે ! તેણીનીજ મદદથી એક વહાદાર અને તાબેદાર માણસ તરીકે હું હમણાં લેખાપશ-મારા હૈયામાંનો છુપો કંપ તેણીએ પોતાના પરોપકારી હાથે દુર કાઢે છે. પણ હું ગમમાં ગીરફતાર છું. હું આમલી પાછલી વાતો કેમ માફ કરવાની હિમ્મત ફૂકરી શકીશ ? ” ઉસમાન ગમખાર દિલે બોલ્યો.

“ ઉસમાન આવી કીસમની તારી ઉદાસી એક તરતનાજ કેદથી છુટેલા રહિતને આવકાર આપનારી

નથી. તે ઘોરમાં મારી હાલત એવી હતી કે, એક મીસરની મમી પણ તેવી જગાંકર હાલતમાં રહેવા પસંદ ન કરે. શાદઝાદી મને ઊડવવા કેમ આવી સામી, અને આ વણજર મુસાફરીની કેમ તૈયારીમાં છે ? ” ફાઝીલે પુછ્યું.

“ વણજરની મોખરે આપણને પહેલાં જવા દો, અને પછી હું તને કહીશ. ” ઉસમાન બોલ્યો.

“ તેઓ ઘોડા દોડવતા વણજરની મોખરે જઈ સામ્યા.

“ તું જે અટકળ બાંધી ચુક્યો છે, તે મારે પ્રીતી કહેવી ન જોઈએ, કે જ્યારે મેં શહેરા આમળ પ્યારની વાત કાઢી ત્યારે તેણીએ ફરજનો સવાલ વચમાં મુક્યો, અને સહુકાષથી મારા વિચારો ફેબ્યાં. ઓ ! ફાઝીલ, તું જે તેણીને તે વખતે વાત કરી જોતો તો તું મગરર થયા વગર રહેતો નહીં. તેણીની દલીલો તારી કરતાં પણ વધારે પ્રબળ હતી. આ બાબતથી મારે માટે તરજ ગહેલ નજવા સિવાય બીજી કોઈ લાવકી ન હતી. હું માત્ર તારીજ રાહ જોતો ચોબ્યો હતો. પણ તે દિવસ તારી

કાંઈ પણ નીચાની વગર પમાર થઇ ગયો. શહેરા
 'પણ મારા જેવીજ આતુરતા અને ફિરથી તારી
 વાટ જોતી હતી. જ્યારે સવારમાં મેં તેણીને કહ્યું
 કે, તું વીરની ગુફામાં ગયો છે. ત્યારે તેણી મલ-
 રામણી દેખાઇ અને જ્યારે સાંજે પણ તું આવ્યો
 નહોં ત્યારે વધારે મલરામણી તેણી મારી પામે
 આવી અને વગર હીંમે મહેલ તણ જવા વિનંતી
 કીધી. હું જોઇ શકતો હતો કે, તેણી મારી સક્ષા-
 મતી માટે ખેંચીતી હતી. પણ તું પાછો ન ફરે
 ત્યાં સુધી મેં જવાની ના પાડી. 'હિસમાન, થેડાક
 વખત પરજ તમે કશું કરતા હતા કે, તમે મને
 આહો છે, ધુજતા આવજો તેણી ગોલી, જો હજી
 મારા તરફ તમને જરા પણ પ્યાર હોય તો, તરતજ
 અદીયા જતા રહો. અહોઆં થોભાવાયાં તમે તમ
 નેજ નુકસાની કરશો એમ નથી, પણ સચે તમે
 તમારા કિન્ની છંદો જોખમમાં નાંખો છે. જાઓ
 તમારા તંબુઓ તોડી પાડો અને વગર હીંમે મુસા-
 ફરી શર કરો. જાઓ ! બનતી કડપે આગળ વધો
 અને રાસ-અલ-શીલ નામની જગ્યા આમળ થોભો

હું તમારા રહિશને આ જગ્યાએ લઈ આવીશ આ પરથી મેં વિચાર્યું કે, પાછો તું સુવત્તાનાના કોઈ છટકામાં મપડાયો હતો. તું મારી અટકળ ખરી છે? હિસમાને પુછ્યું.

પોતા પર જે વિત્યું હતું તે ફાઝીસે હુંકામાં ફાઝી સંભળાવ્યું.

“ અદનાદનો અહેસાન માનો, તેણીએ તમને બચાવ્યા ! ” હિસમાને ખુબ પાડી, “ પણ આ છટકું એટલું બહું માત્રી હશે તેનો હું ખ્યાલ કરી શક્યો નહીં. પહેલાંનીજ સહેરાને પોતાની માદર પર શક ગયો હશે. દેખીતી રીતે પેત્રી બુ-હામાંનું બંદીખાનું તેણી જાણતી હોતી જોઈએ, અને હું મહેલ છોડી ગયો તે પછી તેણીએ કોઈ પણ કીસમે આવીનો કમળે લીધેલો હોવો જોઈએ”, હિસમાને અટકળ કીધી.

“ કેવી રીતે-મને અજાણી લાગે છે ! ” ફાઝીલ અજાણ્ય થતો ખેલ્યો.

“ આ બેઠ આપણે કદી જાણીશું નહીં. આખા મહેલમાં તેણીજ માત્ર પેત્રી કાવત્રાખોર સુવત્તાના

પર કાંઈ અસર અજમાવી શકે છે. અને તેણીજ માત્ર સુસતાનાને બહાલી લાગે છે. પણ તેણીએ તને બચાવ્યો છે. " ઉસમાન બ્રાહ્મો.

" હા તેણીએજ મને બચાવ્યો છે; પણ ના-યમ નાદીરહું શું થયું ? " ફાઝીલે વિનંતાથી પુછ્યું.

" આજ ખ્યાલ મને પણ આવ્યો હતો. નાદીર તરફ મને કાંઈ ધણો પ્યાર હુટતો નથી; પણ એક સાથીને તણ તેને ધારતીમાં મેલી ચાલી જ નારમાં હું સાથી હેલતો હોતશ આવી મેં શહેરાને સમજ પાડી. તેણીએ દૂરીથી જમણા જોશથી ચાલી જવાની મને વિનંતી કરી. જો નાયમ નાદીર મળી શકવાનો હશે તો તેણી કદી પણ તેને શોધી કાઢવા બમર રહેશે નહીં. જ્યારે આપણે ખોર-અલ-હમીર પહોંચી જઈશું ત્યારે તેના સળંગમાં તેણી તરફથી આપણે વધારે સાંભળીશું. જો નાદીરનો પતો મળ્યો હશે, તો તે આપણને ત્યાં આવી મળશે. હું વધારે કાંઈ તકરાર ઉઠાવી શક્યો નહીં અને અમુસ કરીને જ્યારે તેણીએ કહ્યું કે, હરેક દીલની

પંજ તારા હઠમાં ગેરફાયદો કરશે. ત્યારે મેં વધારે તકરાર કરવાનું પીલકુલ ઊડીજ દીધું.

“ આથી મેં મહેલ છોડ્યો અને જાવણીમાં ગયો, અને હુકમ આપ્યો કે, જનતી ઝડપે જાવણી જવાડી લેવી અને પાંચી તરતજ મુસાફરી શરૂ કરીધી. આમ કરવામાં મેં ભૂલ તો નથી ખાધી ? ” ઉસમાને પુછ્યું.

“ આટલા સુધી તો બધું ઠીક છે. ” ફાઝીલ જોડ્યો.

“ પોતાના ફાલતે એક ભાગ તને છેડવી તે જીએ અદા કાઢે છે. ” ઉસમાન જોડ્યો. “ અને જો ઓરતથી બની શકતું હશે, તો તેણી બીજો વચન પણ અદા કરશે. હું માનું છું કે, જે છટકું મારે માટે મેલવામાં આવ્યું હતું, તેમાં નાદીર પણ સપડાયો હશે. તે કામ જગ્યાએ સુલતાનાના કબજામાં હશે ખરો. શાહઝાદીને પણ આવેજ શકે ઉત્પન્ન થયો હશે. આપણે તેને છોડવી શકીએ તેના ફરતાં તે અબજાની ચાલાકી અને સમજ સારી રીતે કામ જાળવશે. આથી આપણને ઉતાવળે ખેર—

અમ-હમીર તરફ વધવા દો, જેથી આપણે ભાના હીરની રાહ જોઈશું. " હાજીલ જોડ્યો.

થોડોક તફાવત તેઓએ વાતચીત વગરનો કાપ્યો. અને દરેક પોતાના ખ્યાલોમાં મગ્નચુર હતા. આખરે હાજીલ ચુપડાઈ તોડી.

" આપણા માનમાં સુતતાનાએ જલસો જમાવ્યો તે તને યાદ હશે ? " હાજીલે પુછ્યું.

" આપણા માનમાં ? હા. " ઉસમાન જોડ્યો.

" અને શહેરાએ ગાયેલા પેસા વર્કી ગીતનું દિલ પસંદ ગાણું હતું તારા માનમાં વાજે છે ? " હાજીલે પુછ્યું.

" હા, હતું તે મારા માથામાં ધુમ્પા કરે છે. " ઉસમાન જોડ્યો.

" આ ગીત તેણી કેમ સીખવા પામી તેની મને અજાણી લાગે છે ! " હાજીલ જોડ્યો.

" આ વાતની મને પણ અજાણી લાગતી, અને ત્યારેજ હું જરા શાંત પડ્યો કે, જ્યારે મેં સાંભળ્યું કે, તેણીનો ખાપ એક વર્ક હતો. જ્યારે

તેણીના આ ગીત પરના કાણુથી મેં વખાણુ કીધાં
ત્યારે તેણી ખોલી કે, આ વખાણુને તેણી સાપક
ન હતી. પણ તેણીનો ખાપ હતો કે, જેણે તેણીને
આ ગીત શીખવ્યું હતું, તેણીએ વધારે કહ્યું કે,
તેણીનો ખાપ એક ધણોજ સારો ગાનાર તેમજ
વખડનાર હતો.” ઉસમાન બોલ્યો.

આથી કરમ પ્રુદ્યો થઇ ગયેસો લાગ્યો, પણ
કાજીસને જે સાથી વધારે અભયળી લાગતી હતી
તે એ હતી કે, જે ગીત શહેરાઓ આટલી બધી
કાબેલીયત સાથે ગાઇ સંભળાવ્યું હતું. તેજ ગીત
નાદીરે પોતાની મહોબતની મુર્તીને મોઢેથી સરઆ
તમાંજ સાંભળ્યું હતું, અને જેણી તેને દગો દઇ
નાસી મઇ હતી.

મહેનત અને કંટાળા ભરેલી ધણી દિવસની
મુસાફરી પછી તેઓ આખરે ખોર-અલ-હાગીર આ
ગળ આવી પહોંચ્યા. તે એક કુંમરાવળી જગીન
હતી. અને રફતે રફતે નામક નહીન કિશોર સાથે
મળી જતી હતી. અને તેમાં જગોજગ ધુરરા અને

સગસગતા મોટા ગયદાનો નજરે પડતા હતા. પેલી
મેર ડુંગરો અસમાનથી સાર હિંચો કરી ઉઠા હતાં.

અહીંયા નેમોએ પડાવ નાંખ્યો. યાને શહેરો
તરફથી વધારે જાનથી અને પોતાના પાછળ રહેલા
માણસોની રાહ જોવા લાગ્યા.

દિવસો, અઠવાડિયામાં દેરનામ મયા અને અઠ-
વાડિયા, મહિનાઓમાં લંગામ મયા; પણ હજી ના-
દીર વિશે તેમને ળીલકુલ ખજર મળ્યા ન હતી.
લેઓના બાકી રહેલા માણસો આવી મળ્યા હતા,
માત્ર નાયમ નાદીરજ ખુટને હતા.

શહેરની ચુપકીદી શઝીલ અને હિસમાનને મું
અવાગમાં નાખવા લાગી. પોતાનો બેલ પાળતાં
ઠાણ પણ ચીજ તેણીને નડી હશે.

વધારે તેઓની આવી હાલત હતી, ત્યારે ધંસ
તમબેલથી ખજર અવી લાગી. ખુશીના હિસરા
સાથે તેઓએ કાળજોના બંડો પેલા ખેખીયાઓ
પાસેથી લીધા કે, જોઓને ધન્યાક દિવસો અગાઉથી
નદીના નજીકના રહેણ પાસે થોભતા રાખેલા હતા.

તેમાં વળી એક તુર્કી રોશંદ પત્ર પણ હતું. તે કાષ્ઠએ જાણી જોઈને પેલા કાગળોમાં આમેજ દાધેલું કાગળું હતું. તેમાંનું લખાણ જે સાચી પહેલાં ઉસમાનની નજરે પડ્યું તે કટકા મો. થયા તેની ટીપ હતી. અને જેની નીચે ખાસ લીટીઓ કાષ્ઠએ પાડી હતી. તેણે નીચે મુજબ વાંચ્યું.

“ ચાલુ માસની તા — ના દિવસે અત્રેના જાણીતા ઉમરાવ આદેજના બહેનની દિકરી ખાનુ નર ગેશ જન્નત નશીન થયા છે. ”

ઉસમાને આ વાંચ્યું અને તે મમમાં ગીરતાર થયો.

“ શું છે ! ” ઉસમાનની ગમગીનીના ઉદ્ભાર સાંભળી પોતાનું વાંચન મુકી ફાંજીને પુછ્યું.

“ તે ખિચારી આખર ગુજર પામી છે; આદ, હું જ રેણીનો મમકલ મોત છું ! ” ઉસમાન ખરે ખર દક્ષગીર થતો અને હમા ખાતો બોલ્યો.

આમ બેલતાં તેણે પેલું પત્ર યાજીલનાઃ હાથમાં આપ્યું. ફાંજીને પણ તેટલાજ શોક સાથે તે સીદ લીટીઓ વાંચી.

“ હું ખલ્લોજ ખાતકી થયો । ” ઉસમાન પોતા પર ખીજવાતો બેસ્યો.

પણ અદલાહની મરજીને તાબે થયા વગર છુટકો નથી. માણસ ચાહે છે શું, અને ખુદા કરે છે શું? પણ ઉસમાન તને એક દિલાસો માત્ર એ છે કે, હવે પછીથી તને કામ પણ, એકલપેટા અને ના ફરમાન જીવાન કહી શકનાર નથી. અને બાની સામેતી હું કરું શ. ” ફાઝીલ બોલ્યો.

ઉસમાનનો સર ગમીમાં તેની છાતી પર ઢળી પડ્યો. શહેરાએ આપેલી વીંટીની ફાઝીલને પાઠ આપી. ઉસમાનને પરણતી મદારદારને તેણીના લગ્નની આ બેઠ અને આધિર્વાદના વચનો તેને હમણા પાઠ આવ્યા.

“ તેણીને આ વીંટી આપજો અને કહેજો— કહેજો કે, આ તેણી તરફની સોગાહ છે કે, જેણી ને અદલાહ તે મદા મુખ આપનો અટકતો હતો કે જે તેની ભોગવનાર છે. અને વળી તેણીના માળા કુટુંબ પર મારા આધિર્વાદ કહેજો. ”

હવે શાહજાદીની આ નાનુક અને ભાગથી ભરેલી કચ્છા તે ખર લાવી શકે એમ ન હતું. તે બીટી હમણાં એક તપાવેલા લાલ લોખંડના દુકા જેવી સામવા માંડી. ફાઝીલને જણાવા લાગ્યું કે, અહેરા અને હિસમાનના પ્યાર વચ્ચે તે પડ્યો. તે રાસીને રરતે મોઢતા તેણે તદન વાજખી ઠીકું હતું.

હિસમાનની ધુધની દીકરીના શોકજનક મરણથી તે ખન્ને જવાનો જીગરે જખખી થયા હતા. ઇસત મોહાસ જવાની જે તેઓની હિલટ હતી. ઇસતમ-મોહાસ તરતજ પાછા ફરવું કે પછી આફ્રિકામાં થોડીક શોધ ખોળ ચલાવવી, તેના નીવેડા પર આવતાં તેઓ દયપયુ થયા. દુકમાં કાઠ પણ પાકા હરાવ વગર તેઓ ત્યાંજ ઊવણી નાખી પડ્યા રહ્યા.

હજી નાથળ નાદીર કે, જે તેઓની ટોળામંત્રી એક લેખાય અને જેને લીધા વગર ચાલ્યા જવું એ માણસાઇ ખસલત ન લેખાય, તે હજી અભ્યો નહોતો. હવે તેઓને શક પેદા થવા લાગ્યો કે, શાહજાદી અહેરા ખોટા બચનની અગળા હતી. અને

તેથી તે એક વખતના પ્રેરતાં ખસતની બાળા
માં તેઓ અનેક બેઠુલા શોકે બેસા લાગ્યા.

પણ એક અશ્વ સાંભળતાં તેઓની અન્ય
બીને પાર ન રહ્યો. હવેજ તેઓને જાણા
લાગ્યું કે, શહેરા પર અને તેણીના વતન પર કાંઈ
વીત્યું હતું. પહેલી અશ્વ એ હતી કે, સુલતાનાની
પ્રજાએ દુશ્મન કીધું હતું, બીજી અશ્વ એ હતી
કે, દુશ્મન જેવું કશું એ ન હતું. પણ દરવીશોના
એક ટોળાએ મહેલને ઘેર્યો હતો; અને હજી એક
ત્રીજી પણ અશ્વ એ હતી કે, આ ઘેરો પાલનાર
દરવીશો ન હતા. પણ મધ્ય ભાગમાંથી ધસી આ
બેલી એક લડાયક જંગલી ટોળાની હતી.

આ સમગ્રી અજાણથી એટલું તો દેખીતું
હતું કે ત્યાં કાંઈ ઉચ્ચપાયન થતી હતી. અને લ
ગભ શરૂ થઈ હતી અને હજી ચાલુ હશે.

આ સાંભળી ઉરામાન અને ફાઝીલ ઉશ્કેરાયા.
પહેલાં તો તેઓની પ્રજા નામના નાતીરને શોધીને
ધુટી કરવાની હતી. અને બીજી તો એ હતી કે,

જે અપંગાએ તેઓ બન્નેના જન જાણ્યા હતા,
'તેણીનું' જન તેમજ માન હાલ તે જાગૃતી નેકીના
ખંડસામાં જાણવું.

તેઓએ પાછા ફરવાની ઝડપી તૈયારીઓ કરી
પહેલાં તો જેટલા પથ બહાદુર અને હથિયારો
સારી રીતે વાપરી જાયનાર હસાયલા વૃક્ષ જવાનો
તેઓએ શોધી કાઢ્યા અને બાકીના સરકરનો ભાગ
બીજા જતોથી ભરવામાં આવ્યો કે, જેમાં મુખ્ય
ગીસરી હુદારા વગેરે હતા.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

સુલતાની સીતમ.

હવે આપણે સુલતાના ઇરાજાની અને તેણીની
સસતનતની તપાસ સમજાવે.

સુલતાના જાતે પછી તામરની હતી, અને વારં
વાર ધાતકી બનતી હતી. પોતાની રમતના સુખની
તેણીને દરકાર ન હતી, જ્યારે પોતે મોજ સોખમાં

ચક્રચુર રહેતી. પોતાની રમવત અને દેશને નવા
હકો જખથામાં તેણી ધણી કુજજતી અને જખીલ
હતી. અને એથી કરી તેણી સધળાની ઇતરાજમાં
આવી મંદ હતી. વળી તે દેશી આરખોને જે સજ્જ
થી વધારે પૂજવનાર હતા, તે એ હતા કે તેણી
પરજાને દરગારમાં આસરો આપી, દેશીઓના હક
પર પણી ફેરવતી હતી. દુકામાં તેણી એક ઓપ
ખુદી દોર આદનાર રાજકર્તા હતી અને પોતાની
સત્તાનો હદથી જ્યાં જોર ઉપયોગ કરી પોતાનીજ
પડતી અને ખરાબી કરવામાં તેણી પોતેજ પોતાને
જવાબદાર હતી.

હવે પ્રજાના અસંતોષે મંબીર રૂપ પકડ્યું. મુ
સતાના વિરુદ્ધ હરેક જાતના કાવાદાવા થયા સાગ્યા.
દરગારી ક્રિમકાંવા પણ તેણીની સામે થવા લાગ્યા.
ત્યારેજ આવતા વાદળ તરફ તેણીની સહજ આંખ
ફિધડી. પણ તેણી પોતાની એંટ મુકે એવી નહતી.
ધણીક કિંમતવાન અને જહાદુર તેમજ ; હુશીયાર
પરદેશીઓ તેણીની કુમકે હતા. આ પારકાઓની
કુમકે તેણી હજી પણ મગરૂર રહી. અને પોતાના

દુરમનોને મણુકારવા ન લાગી તેણીના શતરૂઓમાંના
 ફેટલાક આપ મતલબી અને ચૂતના લેબીઓ
 સુલતાના સાથે મળી ગયા. અને આગળી તો સુલતા
 ના અગાઉ કરતાં પણ વધારે હુજમતી જતી. જાને
 પક્ષો વચ્ચે જપાઝપી થવા લાગી અને તેમાં સુલ
 તાનાના સુધરેલા જહાદુર સાથીઓ ફતેહ મેળવવા
 લાગ્યા. આથી સામવાળાઓને જહારની મદદની
 જરૂર જણાઈ. દરવીશોની તેઓએ મદદ ચાહી
 જેઓ સુલતાનાના પરદેશી તેમજ લેબી દેશીઓને
 ધિક્કારતા હતા, અને હુમેશાં પોતાના હોમ તેઓ
 કદી પણ હુમતા જોઈ શકતા નહતા. દરવીશો આ
 મળ વધ્યા અને મહેલને ઘેરવામાં આવ્યો કે જે
 સુલતાના એક કિદજાના આકારમાં ફરતી તેમાંથી
 પોતાને જાણ કરવા આહતી હતી.

મકરણ ૧૭ મું.

ભરમ ભાંગ્યો.

રાત અંધારી હતી અને ઠંડીની ઠંપારી પાપીનાં જીવરમાં તીરો મીસાત પેવરાં થતી હતી. આ પાપી ઠાંઠજ નહીં પણ પેલાં સીતમમાર સુલતાના હતી.

હાલ તેણી એક આદારતે કીધેલા દગડાના બર્થ પોતાનાં ધણાજ ખાનગી ઓરડામાં હતી. આખ ખાનગી રહેવામાં તેણીની મતલબ હતી. કારણ તેણીની જીંદગી ધણી જોખમમાં હતી. જોકે મહેલની આસપાસ અને અંદર ગજબુત ચોકી પડેલા હતા તો પણ તે આપ મતલબી અને ખાતકી જીવ રને રાહત ન હતી.

તેણી એક મદીમાં લેટેલી હતી, તેણી તેજ ખુશસુરત પણ કરડી સુલતાના હતી કે જેણીથી ક્ષામીસ પણ પહીનો હતો. હાલની તેણીની ઉસ્કેરા. વધી અને ગુરસેદાર અદામાં તેણી એક અપાર ખુશસુરતી ધરાવનાર યુંદર શયતાન જેવી લાગતી હતી

ચાહત્રાદી ચહેરા તેણીની ખાલુએ બેઠેલી હતી. અને ત્યાં ખીજા કોઇની હાજરી બેવામાં આવતી નહતી.

• સુમતાનાએ બાપો હાંચકા, કે જે અમારા ફેંકતી હતી, અને જોતા " હું ગાંડી છે. તને સમજ નથી. એક રાજકર્તા પોતાના હક્ક ભોગવે તેમાં ખસલ નાંખવા કોઇએ હિંમત કરવી ન બોધ્યો. "

આ સાંજની ખુદ તે વહાલી દીકરી ચહેરા ધુજવા લાગી. પણ તેણી એક ફરેરતોજ હતી. તે ચિત્રાજી માદર કરતાં તે સુંદરીના સરમાં વધારે માયા અને ડહાપણ સમાયેલું હતું, પોતાની માદરની પતરાઈ ન મણકારતાં તેણી જોતી "માદર, હું તમારી દુરમન નથી. હું એક કમીની સલાહકાર છું મારું કહેવું એમ છે કે આનો નતીજો ખરાબ પડશે. "

" એકદમ ચુપ રહે. " સુમતાનાએ ખીજવા અને હુકમ કંપિ.

જેવી સુમતાના જોતતી ચુપ રહી કે એકાએક તે ઝોરડામાં એક ઘાડો અને કપારી છુટવનાર બવાજ ફેલાયો:- " હા રાદાની ચુપ રહે ! "

સુલતાના તેમજ સાદળદી ગજારાટમાં પડ્યા. તેઓ કાંઈપણ ધારી તેમજ કરી શકે તે અગાઉ જાણુની ખુશી જારીમાંથી એક બિહાગણો અને [કદાવર દરવીશ તે ઓરડામાં કુદી પડ્યો.

શહેરાએ દરવાજા પરના સિપાહોને મદદની ખુબ પાડી.

તે આવનાર સુલતાનાના જીવ પર તલપેત્રો લાગે છે. સુલતાના પાસે કશું હથેલીમાર ન હોવાથી તે નામતાજ થઈ પડી હતી.

પોતાની માદરના બચાવમાં શહેરા એક આં જળી પણ ઉંચકી શકે તે અગાઉ સુલતાના તે ખુની ખંજરનો બેગ થઈ પડી.

હવે શહેરા તે ખુનીની સામે થઈ તે જુવાન બહાદુર અરમ અબગાએ પોતાની તોખમ દેખાડી. તરતજ તેણીએ પોતાની નાજુક કમરેથી કટાર ખેંચી અને તે ખુનીની સામે મૂકી.

સિપાહોની દોડ બાધી પહોંચી, અને તે ખુની સામે થવા વગર તેજ પળે ત્યાંથી બેગ થઈ ગયો.

સુલતાનાની આસપાસ તરતજ એક લોહીનું
ખાખોચીયું વીટગાયું. તેણીને લાગેલો ધા ધણોજ
કરી હતો, પણ તે પાપી જીગર તેનું ખોળીયું જ-
લદીયાં મુકે એમ નહતું. જો કે તેણી ધણીજ ધાત
હી રીતે રીજાતી હતી તો પણ તેણીની મુઠ્ઠી
ઠેકાણે હતી.

અહેરા ધણી ગમમીન અને મહારાયત્રી લામત્રી
હતી. તોપણ તેણી શાંતીથી કામ લેવા લાગી. તર-
તજ રાજવૈદ્યને ખોલાવવામાં આવ્યો.

સધળી સાવચેતીએ લીધા છતાં તેણીની જીંદ
ગી ખચવાની નહતી. તેણીને લાગ્યું કે મોત નજ-
દીક હવું. તે સુલતાના કે જે સેંકડોના મોતનું
કારણ હતી, તે હાથ પોતાના પંજામાં રીજાતી
હતી, અને મોત પાપી જીગરના હાઠે હાડ ભાવંકર
રીતે ધુળવતો હતો.

સુલતાનાએ ખોલવાની ઝગરી કેશીય કીધી,
અને આ બોમ તેણીના સુકાયલા લખોચી નીકળતા
સંભળાયા; “ અહેરા, અહેરા.”

સહેરા સરતજ પોતાની માદર પાસે આવી, અને વાંઘી વળી ધુળની છાતીએ તે મરતા ભાંગા દુઢા બેઠા સાંભળવા લાગી. “મા અસ્માહ, તારી દરમા હમા હું અ-હેમાર સરમાહિયું. સહેરા, પ્યારી સહેરા હું મને માદર કર. ઓહ, પાપ-પાપની માદથી હું મર માહ થાય છે. મરું ખરું નામ હસમીલકા છે, સાંભળ નાદીર તારો ખાપ માયછે. તેને મેં ડેહ કીધાછે.—વીરની ગુલામાં હું તેને પરણી. સામીલ સાય હું નાહી. નાદીરનું પ્યાર તારા પર જનથી જમાદા હોવાથી, અને તે મારી પુઠ પકડે એવું હોવાથી, મેં તારા બદલ એક પારકા બચ્ચને તેની પ્યારી દીકરી મહારમની જગ્યા સામવવા પછળ મુકી, અમે નાહા. હું રાજ કરું છું. તે અરમ ટેવો બારે પાસ્તીમાં હતો. અને ચોતરફની ખુશરુથી તેના બચવાની ખાશા નહતી. સામીલે બહાદુરી દેખાડી અને આ લોકનો માનીલો યત્ના તે સુખતાન મુક એટલે. તે મુએ અને હું કમગખત સુખતાના થય. માદ-મને માદરો.”

આ દુઃખદાયક એકરાર સાથે સુખતાનાનું રહ

કમળ થઈ ગયું. શહેરાની ગમખીનીનો પાર નહતો. આખા મહેલમાં ઉદાસી જગાઈ રહી. સુલતાનાને દખલખા જાર્યા માન સાથે દફનાવવાનાં આવી, અને તે સીદા જીંદગી પર એક સીદા ઘેર પ્રરી વળી.

સુલતાનાના સાથીઓના જીગર આથી હિમત હારી ગયા. દુખમનને હાથે પોતાના શીકરનની વાદ જોવા લાગ્યા.

શહેરાએ એક રાજકર્તાની ફરજ સમજી પોતાની માદરનીજ રાજનીતી મુજબ આજવા હાલ તરત ફરાવ હીવો, કેમકે મામલાએ તદન જુદી વસજી પકડી હતી. ધણાક આપ ગતલખી અને લાબી જમીરોએ દરવીશોને બોલાવ્યા હતા. તેની મતલબ માત્ર દરખાસ્તના પરદેશીઓને હાંકી કાઢવાની ન હતી. પણ સાથે આખી પ્રજાની ચાંતી અને સુખના જોગે પોતે માતખર અને બળવાન થવા આહતા હતા. અને સુલતાના જેટલી સીતમગાર લેખાતી હતી, તે કરતાં પણ વધારે ધાતકી અને જીલમી તેઓ બનવાની આશ માં હતા. એવું હવે ખુદ સુલતાનાના કેટલાક સમજી ચાલે એ સુદાં સમજવા લાગ્યા હતા.

શહેરા જેટલી સુંદર અને શાણ્ણી હતી તેટલીજ
 હિંમતવાન અને બહાદુર હતી, તે નાજુક નારંગા
 અરબનું શુરાતન ઉગારી ગીકગતું હતું, અને તેણી
 એ હિંમતથી દુશ્મનો સામે વધારે વાર ટકવાનું
 ખીકું ઝડપ્યું. જો કે તેણીના બહાદુર સાથીઓ
 પોતાનું બનવું કરના હતા, તો પણ હવે પેતું
 જંગલી લશ્કર કે જે દીનપરહીન વધુ સંખ્યામાં
 ઘેરા બાંધતું હતું, તેની સામે વધારે વાર ટકવા
 તેઓ ના હિંમત બતાવવા લાગ્યા હતા.

શહેરાના મનની હાલત પણ વિચિત્ર હતી.
 આવા ખાતરી ભર્યા વખતે પણ તેણીને પોતાના
 પ્યારા પેદરતા વિચારો હૃદયે ચઢી આવતા હતા.
 અને તેને ભેટવા તેમજ ગાફી ગાફી તેમ ઈનસાફ
 આપવા હાથ તેણી તાત્કાલી રહી. તેને ક્યા કેદ કર-
 વામાં આવ્યો હતો, તે તેણી જાણતી હતી. મહેલ
 ના ચક્રવાતમાંથી બહાર જવાનું મુશ્કેલ હતું અને
 તેથી નાદીરને છુટો કરવાનું કામ પણ મઠાલ હતું,
 પણ તે બહાદુર ગાળા હિંમત હારી નહીં. થોડાક
 બહાદુર લડવૈયાને તેણીએ ખાસ ચુંટી કાઢ્યા

અને પોતાની વીંટી સાથે તેમજ ખીજ સમાહો
સાથે ભડના ભડતા મહેતની ગદાર છટકી જવા
હુંકમ ઠીથો.

તે ગદાદુર નરો તે માનિતી સુત્રજાનાને તરતજ
તામે થયા અને ઉમદા થોડા ઉપર સાર થમ દુશ-
મતો વચ્ચેથી પસાર થઈ જવા ધરયા. લડનાં ૧૯
લાક નીચે પડ્યા પણ ધણાખરા સદીસમાગત ગ-
દાર છટકી જવા પામ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

છટકો.

સુરજ અસ્ત પાગવા આગ્યો હતો અને તે
સાથે નાટીરો લગ્ન કે તેની છંદગી ખતમ થી
હતી હવે આવતા અધિકારમાં પોતાના સીદા નિ-
ચારમાં તે લપટાઈ જવાનો હતો.

જે ગુહામાં દા બિને કેદ રાગા અગ્યો હતો
ત્યાંજ થોડેક દુર કુંગરના પેદામાં તેમજ પ્રભરનું
એક ખીજુ પણ રહખનું હતું, કે જ્યાં નાટીરો

એક જંગલી જાનવર મીસાલ ઝોંધવામાં આવ્યો હતો, અને જેના અંધકાર વચ્ચે તેની આંખો એક જંગલી હથગાન ગાફક ચમકતી હતી. ગુસ્સા અને નાસીપાસીથી તે દીવાને બંધાયો હતો, અને એક પુરાયલા ત્રિંદ માફક તે અહીંથી તહીં પોતાના નાના બંદીખાનામાં દરકરાયેલો ફર્યા કરતો હતો.

તે અદાતો હતો કે તેને મોત આવે પણ મોત તેનાથી બચીતો નાશતો હતો. તેની કંગાળ છાંદમી તીરછા મોરાકની બાદ્યે સંજાવવામાં આવતી હતી, કે જે અજ્ઞપણ અને ગેબી રીતે તેને ત્યાં પહોંચાડવામાં આવતો હતો, પણી વખતે તેણે ત્રિંદ આર કીધો કે બુગથી મરી જવું. પણ પાછી તેના માં બાણા ઉત્પન્ન થતાં અને ઠાનનો બુરસો પેરસ થતાં તે પાછો દેશકેનનો અને પોતાની કંગાળ છાંદમી વધારે કંગાળ બનાવતો હતો, ફરતા ફરતા તે થાક્યો અને જમીન પર પડ્યો પણ કાંઈ અવાજ સંભળવા તે પાછો ઉભો થયો.

હવે થોડાંજોન ખરીના પડ્યા તેને ખુશી રીતે સંભળાવા લાગ્યા. તેણે કહ્યું કે તેજ કીધા અને

ઘોડાઓથી જમીનપર ચતા ધપકારા તેના ફેડખાના તરફ લંબાતા તેને લાગ્યા. ઘોડીજ વારમાં પહોરની જમીન માણ રહી અને નાદીર અજાણીમાં પડ્યો.

ઘોડાએક દરયાને નહીં જણાવ એવી રીતે ઉતર્યો અને નાદીરે પોતાના દરમ્યાન ઢેલકાક લઠાયક માણસો મસાલો સાથે જોયા તેઓ સધળા તેને માનથી નમ્યા અને સુલતાના શરફાનો એક ખત અને વીંટી રજુ કરી.

નાદીરે તરતજ મહોર ફેડી અને કાગળ વાંચવા લાગ્યો. તેના ગમગીન અને ઉરકરાવણા આતુર મહેરાએ, હિમ્મત અને આજ્ઞાનુ રૂપ લાધું. અને તેના મેદાપર ખુશાલીના કિરણો સુધ્ધા જણાવા લાગ્યા.

પ્રિય વાંચનાર, એ કાગળ નીચે મુજબ હતો:-

“ પ્યારા પેદર,

સુલતાના કે જેણી હાલ એક ખુની ખંજરનો ભોગ થઈ છે, તે તમારી સાગીલ સાથ નાઠેરી મહોરદાર છે. અને તેણીનું અસલ નામ તેણીના હૃદયે મુજબ ઇસમીલડા છે, મરતી વખતે પોતાની

આખી તવારીખ તેણીએ મને ઠણી સંભાળી છે, તેણી પરતાવા સાથે ગુજરી છે. આશા છે કે તમે અમને માફ કરશો. અને ગુન્હાના અજળાઈ અમને મે કળા કરશો. હું તમારી જોદમાં દબાવા બંધી આપુર છું પણ તેમ મારાથી થિષ્ઠ શકવું નથી. હું દુસ્મનોથી ઘેરાય છું અને એક રાજ્યકર્તાની રૂબ માટે માથે છે. મારા મનની મુશ્કેલ એટલીજ છે કે હમે છુટા થઈ સદીસલામત રહે.

પ્યારી દીકરી શહેરા "

તે કાગળમાં આટલાજ શબ્દો લખેલા હતા, અને તેથી આ અધુના કાગળે પછા નાહીરના ખ્યાલોને ઉદ્ધાર્યા. તે ગડગડવા લાગ્યો. " શહેરા મારી દીકરી ! આ ફરેસ્નો મારી શહેરા ! નહિ. મારી દીકરી તો પ્રસન્નમોત છે ! આમ બનેજ કેમ ? પણ સખુર.....શહેરા, આ શહેરા, તું એક આ રીસ ફરેસ્નો છે તને પરેસાંથીજ જોતાંજ હું અમકયો હતો. તારી મુર્તિ મારી મરહુમ મહેરદારને મળતી હતી. પણ એ શક મેં હાંકી કાઢ્યો. એક

અરજ હાકરી અને તે પશ્ચ વળી એક સાહજદી
તે મારી હાકરી કેમ થઈ શકે ? ”

તે પાછો ગુંચવાડામાં પડી ગયો, અને માથું
દબાવતો વિચારોમાં ગરક ગયો. તરતજ તે પાછું
જીરસાપી બોલી કહ્યો “ તેણી મારી હાકરી હોય
કે નહીં, પણ તેણી એક પ્રેરતો છે. મારો જીવ
જ્યાવનાર તેણીજ છે અને તેણીનો જ્યાવનાર
હુંજ થઈશ ”

આ તેના બોલોથી તે સિપાહો અકિત થયા
પશ્ચ ખામોશ રહ્યા નાદારની ફરમાદથી તેઓ કેદ
ખાનાની બહાર પડ્યા.

બહારની દુકામાં આવતા નાદાર પાછો ફરી
માર થયો, તેણે સાગળીથી પુછ્યું “ અપ બહાદુર
જવાનો, હું તમારો આભાર માનું છું. તે જંગલી
ધેરામાંથી બહાર નીકળતાં મારો જીવ જ્યાવના
જતાં તમારા પગાઉ બહાદુર રહિકો નીચે પડ્યા
હશે. પણ હવે તમે શું કરવા માંગો છો ? ”

તેઓનો સરકાર માનવી નમ્યો અને બોલ્યો

“ અમારી મતક્ષય ખુદ સમજુ દેશી પ્રાજ સાથે
મળી તેની લલનારી સંખ્યાને ઉરકેરી દુશ્મનો પર
બહારથી ધસારો કરવાની છે. ”

આ સાંભળી નાદીર બેઠ્યો. “ તમારે મને પણ
તમારો શરીક મળ્યો.

તે બહાદુર સિપાહો, એક બહાદુર નરને પોતા
નો શરીક થતો સાંભળી ખુશ થયા અને પોતાની
મતક્ષય પાર ઉતારવા તેઓ મંડયા.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

જગ.

નાદીરના છુટકારા પછી આસરે એક બે દિવસ
મગડી મયા હતા.

વખત પસોજ ખારીક હતો. મહેલને ખુબ
જેરમાં ઘેરવામાં આવ્યો હતો. અને ઘણીક વખતે
દરવીશો મહેલના ઘેરવામાં ધુમ્પા પામ્યા હતા.
પણ પાછા ધુમ્પાતાનાના બહાદુર સંઘીજોની કમચી

રોયી તેઓને નાસવું પડતું હતું. પણ હાથ, સુત-
તાનાના ધણાક જંગીઓ મરણ પામ્યા હતા. અને
વખત ધણોજ ધરતી ઝંચે હતો.

રાત્ર પડ્યા આવી હતી. અને તો પણ મહેલ
જરનો ધસારો દરવીશોએ ચાલુજ રાખ્યો હતો.
આવા જારીક વખતે તે જહાદુર સુમતાના ખુદ
જહાર આવી પોતના સિપાહેને ઉરકરવા માગ્યા
અને ખુદથી યમશેર સાથે પોતે પણ તેઓમાં સા-
મીત થઈ. તે જહાદુર જાગાની આવી હિમ્મત જોઈ
તે સિપાહો યમગા શુર પર ચડ્યા હતા. અને દર
વીશોના ધસારાને પાછા અને પાછા મારી કાઢ્યા
હતા. પણ આ સંઘર્ષ ફેક્ટ હતું. સુમતાના ની
દાર જણવા લાગી અને માગ્યું કે, જે વખત
જાય છે. તેમાં દરવીશો હતેહમંદ નીવડતાના.

સવાર પડી, પણ ખુનરેજ ચાલુજ રહી. દર
વીશો એક એક નજા જાગમાંથી અંદર ધસી
આવ્યા. એક જગરી જુનેસ ચાલી અને તેમાં ખુદ
સહેરા મર્દાન દિમાતરી દેખાડવામાં પાછળ હતી
ન હતી. દરવીશોને પાછા મારી કાઢવામાં આવ્યા

પણ અત્રી કાંઈ સુત્રતાનાની પ્રતેહ સાળીત થઈ ન હતી. તે જંગલી હરવીશો ઝડપમાં પાછો ધસારો લાવવાની તૈયારી કરતા હતા. અને તદ્દન ખાતરી જેવું સાગતું હતું કે, આ વખતે જરૂર તેઓ ફતે હમંદ નીચડી સુત્રતાનાને શીકરતાની નામોશીમાં ગી રક્ષતાર કરનાર હતા.

પણ સુત્રતાનાનો સિતારો હજી રોશન હતો. અસ્માહે લેખીને ચારી આપી.

એકા એક તે હરવીશો પેત્રો ધસારો લાવતા અટકી પડ્યા અને રેંગોની કટારોમાં મજરાઈ ફેલાઈ ગયો. અમમ્મયા પણ અમમ્મયા લશ્કરના ધસારાથી હરવીશો ગભરાટમાં પડી ગયા હતા. આ અમમ્મયું લશ્કર વખતસાર કેમ અને ક્યાંથી આવ્યું તે વાંચનારને રોશન હશે. પણ સુત્રતાની લશ્કરની ખુશાલીનો પાર ન હતો, અને ખુદ સુત્રતાનાની સરદારી હેઠળ ગહેલની દિવાલોના તે બદાર પડ્યું.

ત્રણે તરફના મારથી તે બદાદુર પણ જંગલી હરવીશો મજરાઈ ગયા અને તેઓએ નાસવા માંડ્યું.

પુનરેજી કર થઈ મોડી સંખ્યામાં દરવીશો રહે-
સાધ ગયા.

દરવીશ ભરકર ભગભગ તારાજ થઈ ગયું હતું,
અને તેથી સાગા પક્ષવાળાઓ દુતેહ સાથે મહેલની
દિવાલો બગી પાછા વળતા હતા. અહીંના આ
જાળપયા સશકરના સિપેહ સાભારે મગફળી સાથે
એક ખીજાને મળ્યા-તેઓ ઠાઈજ ન હતા પણ
નાહીર અને ફાઝીલ હતા.

પણ તેઓની ખુશાલી થોડીજ વારતી હતી.
એક કમકમાટી ભરી વિચારે તેઓમાં ધર ધીધું અને
તેથી તેઓ ગમમાં ગિરફતાર થયા. તેઓની રિકરનું
કારણ એ હતું કે, જોકે દુતેહ પુરે પુરી થઈ હતી,
છતાં ચુલતાના અને હિસમાનનો પતો ન હતો.

તે બહાદુરો પાછા સજ થયા અને કઝામલા
સાથીઓ સાથે પાછા મેદાનમાં પોતાના થોડા છપ-
લાવ્યા. પણ તેઓનું રહિતનો પતો ન હતો તેઓ
ખમણી બહાદુરી અને હિંમતથી ખોજ કરવા લાગ્યા,
પણ તેઓના નસીબમાં નીરાસાજ ભળેલી હતી.

પણ હમણાં એક અદ્ભુત બનાવ બન્યો, એક દિશામાંથી યોગાદ્ય થોડેવારે તેઓ તરફ ધરી આવતા હોય તેમ જણાયું. ધુળ-મી વાદળી વીખરાઈ જતાં તે ટોળાની મોખરે તેઓએ ઉસમાનને જોયો. પણ તેના હાથમાં કશું હતું—સુખતાના ચહેરા !

હા તેણી યુગ્મું થઈ પડી હતી. તેણીનું બહુ જખમોથી છુંદાઈ મધું હતું. અને તેણીમાં છપ જેવું કશું બાકી ન હતું હતું, તેણીની આવી માઠી હાલત કેમ થઈ તેની આપણે તપાસ લઈએ.

તે ખુનખાર જંગ દરમ્યાન સુખતાના ચહેરા એકા એક ઉસમાનની નજરે પડી. તેણી પોતાના સાથીઓ સાથે સારે દીશાવરીથી લડતી હતી. આ નાની પણ પ્રતેદમંદ ટોળકી હવે દરવીશોની પુઠે ભાગી અને આમાં ઉસમાન પણ પોતાના સાથીઓ સાથે સામેલ રહ્યો.

દરવીશોની પીઠ પહોંચતા તેઓ હવે એક જગીન આમળ આવ્યા કે, જે ટોરડાઓથી ઘેરાયેલી હતી. જેવા તેઓ તે વિસ્તારમાં પેઠા કે, તેઓ પર

આરે તરફ બરછીઓ ઉઠવા લાગી, અબખ કે, તે
 ટેકરાઓ પર દરવીશો નાશીને આવ્યા હતા. મામલો
 ખરો વીકટ હતો, પક્ષાઓક બહાદુર પુરખની
 છંદમીને। પક્ષ ત્યાં બરેસો નહતો.

સહેરા એક કાતેલ જરછીને। બોમ બધ પડી
 અને ઘેડા પરથી તેણી નીચે પડી મધ. ઉસમાને
 સમય સુચકતા વાપરી તરતજ જમીન પર કુદ્યો
 અને તેણીને ઉચકી પોતાના ઘોડા પર લીધી, આ
 સંપત્તો વખત સુલતાની સિપાહો પોતાની માનીતી
 સુલતાનાની સલામતી ખાતર ચો તરફથી બમાવ
 કરવા પડ્યા હતા. પક્ષ અહસોસ તેઓની આ બધી
 શીદામરી ફુળ મળવાની હતી।

હવે સપળા પેલી જોખમ બરી જગ્યા તજી
 મયા કે જોગ તેઓ મહા મુશ્કેલીથી કરી સકયા.
 આ કેશેસ દરમ્યાન સુલતાની સિપાહોની બારે
 ખુવારી થઇ.

જેવા તેઓ આગળ વધ્યા કે, તેઓ નાહર
 અને શાહીલની નજરે પડ્યા, કે જે આપણે વાંચી
 આવ્યા છીએ.

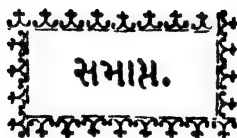
આ મામલો જોઈ બંધા બધાના હાલગીર થયા, અને નાયબ નાદીર જોઈ તે એક બહાદુર નર હતો. તો પણ પોતાની દીકરી તરફના પ્યારે તેના જીવનમાં બધું જ અસર કરી, તેણીને એકદમ મહેલમાં લઈ જવામાં આવી. તેણીમાં જીવ જીવું કશું હતું જ નહીં. બધાને જણાયું કે, મોતે પેતાનો ઠંડો દામ તેણી પર મુક્યો હતો. તો પણ હકીમને બોલાવવામાં આવ્યો, અને બધાની ખુશાલી તેમજ હિંદુસ્તાની વચ્ચે તેણે કહ્યું કે, હજી તેણીમાં જીવંતી હતી. તેણીને હુજરમ હાથે તરતજ મલમ પટો કરવામાં આવ્યો, અને સારેજ તેણી પાછી બધાની જગાસા વચ્ચે દમ લેવા લાગી.

હવે આપણે યુલતાનાની તપાસ લઈએ. દરવીશોનો નાશ થવાથી હવે સક્ષતનત સામે બીજો કેસ દુશ્મન ન હતો. બહાદુર પણ સમજી દુશ્મનો નાદીરની દિલાવરી તેમજ મોટા હાલની રાજવતી-જુકી રાજના દોસ્ત થયા અને સક્ષતનતમાં આ બાદી અને સક્ષત સંપ ફેલાયો.

મહિનાઓ અગતી ગયા.

પાછા આપણે પેલા એ વઠાસાઓને તેજ મોટા
સુલુના ઝડ નીચે ખુશ જેલોગોમાં પહેલા જોઈએ
છીએ. તે તેજ ઝાડ હતું કે, જેના જાવડા ફેંકળ
તેઓ સદા માટે જુદાં પડ્યાં હતાં. એને તે તેજ
ઝડ હતું કે, જ્યાં તેઓ હંગેસ માટે એકાં થયાં
હતાં.

આ સખજો ખેસ નસીબના ચક્રને માત્ર આ-
જારી હતો.

ગુલબર ઓફીસમાં મળતી દીની કીતાબો.

હદીયતુલ મુરમેગીન.	૦-૫-૦
તારીખુલ ખુદા.	૦-૮-૦
તજકરતુલ અંગીયા.	૦-૮-૦
દોલતે જેઝરાલ.	૦-૮-૦
અરતુન નુરની તફરીર.	૧-૦-૦
હયાતે જાવેદાની.	૦-૮-૦
જવાહર હોદી.	૦-૫-૦
તોહફતુલ મુસ્તાફ.	૦-૮-૦
મજમુએ હગર મશાએલ.	૦-૪-૦
તોહફતુલ જરકાત.	૦-૪-૦
ગુબીસ્તાને ખવાબ.	૦-૪-૦
અહકમ સહાદતેન.	૦-૫-૦
ફુજલતુલ હસલામ.	૦-૧-૬
ફરાયાએ ગમ.	૦-૩-૦
દોઆએ મંજુલઅશ.	૦-૧-૬

પોસ્ટેજ ફરકનું જુદું.

ગુલબર ઓફીસ-અમરેલી.

ધસલામી વાર્તાની કીતાબો.

ધસલામી વાર્તા સંગ્રહ	૦-૮-૦
હખીબ અને લખીબ	૦-૮-૦
હારતાને જાગીર હમઝા.	૧-૪-૦
સરકેશીયન શાહબઢી	૦-૮-૦
અબેદ કયસા	૨-૬-૦
પચીસ દબરપર પાણી	૦-૪-૦
હાતમત ઈ (મીઠા સાથે)	૦-૮-૦
અકબર ખીરબક્ષ	૧-૦-૦
નુરબહાન બેગમ	૦-૩-૦
ખાહોશ ધસલામી	૦-૪-૦
મરબોની સાની	૦-૪-૦
શાહબઢી ચક્રેરા.	૦-૮-૦
તોતા કહાન્વી	૦-૮-૦
અકબારા અમીરન	૦-૮-૦

પોસ્ટલ વી. પી. ડરેક્ટનું જુડું

લખો - ગુલનર એ.ફી.સ.

અમરેલી-કાઠીયાવાડ.

રમુછ તથા નસીદતી ક્રીતાઓ.

હસા હસનો હોજ.	૦-૮-૦
રમુછે લીલપમંદ.	૦-૮-૦
કૌતક માળા.	૦-૧૨-૦
અકલનો કાંઠાર.	૦-૪-૦
રમુછ મમ્મતો.	૦-૧-૦
અવર-ગોદ હારો.	૦-૩-૦
દાનાપના સળક.	૦-૮-૦
હરીમા ગુજરાતી	૦-૩-૦
મદાન પ્રેમની શીખામણ	૦-૪-૦
ધાતો હકામ.	૦-૮-૦
કુતર સાગર.	૦-૧૪-૦
રાજા બોજ કવિ કાળીનાથ.	૦-૮-૦
હેબજ રેકવેનો રંગીન તકશી	૦-૧૨-૦

ગુલઝર ઓપ્રીસ.

અમરેલી-ક હીમાચલ.

